

Betalingsformidling

Rapport 1997

Norges Banks årsrapport om betalingsformidling er gratis og kan bestilles fra:

Norges Bank
Abonnementsservice
Postboks 1179 Sentrum
0107 Oslo
Telefon: 22 31 63 83
Telefaks: 22 41 31 05
E-post: central.bank@norges-bank.no

Rapportens tabeller er også tilgjengelige på Norges Banks hjemmesider på Internett (norsk og engelsk versjon):

www.norges-bank.no/statistikk/betalingsformidling

Ansvarlig redaktør: Gunnvald Grønvik
Redaksjonssekretær: Kai Larsen
Redaksjonens adresse: Norges Bank
Avdeling for finansielle instrumenter og betalingssystemer (FIBE)
Postboks 1179 Sentrum
0107 Oslo
Telefon: 22 31 63 34
22 31 60 24
Telefaks: 22 31 65 42

Spørsmål om rapportens innhold kan rettes til:

Rapportdel:

Kontaktavdeling:

<i>Kapittel 2:</i>	Viktige hendelser i betalingsformidlingen innenlands	FIBE
	- Norges Banks oppgjørssystem (NBO), NICS/NBO-prosjektet og videreutvikling av NICS	BANK og FIBE
	- Sedler og mynt	KOBE og FIBE
<i>Kapittel 3:</i>	Internasjonal utvikling	FIBE
	- TARGET og systemer for avregning og oppgjør av valutahandel	BANK og FIBE
<i>Kapittel 4:</i>	Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen	STA og FIBE
	- Sedler og mynt	KOBE og FIBE
<i>Kapittel 5:</i>	Priser i betalingsformidlingen	STA og FIBE
<i>Kapittel 6:</i>	Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen	FIBE

FIBE: Avdeling for finansielle instrumenter og betalingssystemer
BANK: Bankavdelingen
STA: Statistikkavdelingen
KOBE: Avdeling for kontante betalingsmidler

Se også kapittel 6 for andre kontaktorganer.

Standardtegn i tabeller:

- : Opplysninger mangler/tall kan ikke offentliggjøres
- Null
- 0 Mindre enn (den absolutte verdien av) 0,5 av den brukte enheten
- * Foreløpige tall

Norges Bank bes oppgitt som kilde når tall fra denne rapporten gjengis.

ISBN 82-7553-123-3
0598/2000

Norges Banks årsrapport om betalingsformidling for 1997

<i>Information in English</i>	4
1 Innledning	7
1.1 Om årsrapporten	7
1.2 Oppsummering	7
2 Viktige hendelser i betalingsformidlingen innenlands	8
2.1 Risikoreducerende tiltak i oppgjørs- og avregningssystemene	9
2.1.1 Norges Banks oppgjørssystem (NBO).....	9
2.1.2 NICS/NBO-prosjektet	9
2.1.3 Videreutvikling av NICS	10
2.1.4 Verdipapiroppjøret.....	10
2.1.5 Banklovkomisjonens arbeid	10
2.1.6 Vurderinger av sårbarheten ved infrastrukturen for elektronisk betaling.....	11
2.1.7 Utviklingen innen EDI	11
2.2 Betalingsmidler og systemer for betalingstjenester	11
2.2.1 Seddel- og myntrekken	11
2.2.2 Felles giroblankett	12
2.2.3 Internett og betalingsformidling	12
2.2.4 Elektroniske penger	13
3 Internasjonal utvikling	13
3.1 EU-kommisjonens arbeid	14
3.2 Arbeid i European Monetary Institute (EMI).....	14
3.3 TARGET.....	15
3.4 Arbeid i Bank for International Settlements (BIS)	15
3.5 Systemer for avregning og oppgjør av valutahandel.....	15
4 Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen	16
4.1 Hovedtrekkene i utviklingen.....	16
4.2 Giro	17
4.3 Betalingskort, sjekk og minibank.....	18
4.4 Sedler og mynt	22
4.5 Internasjonal betalingsformidling	24
5 Priser i betalingsformidlingen	25
5.1 Innenlands betalingsformidling	26
5.2 Overførsler til utlandet.....	28
6 Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen	28
6.1 Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen	28
6.2 Kontaktorganer	29

Vedlegg:

1. Rundskriv nr 5/17. november 1997: «Innføring av kontinuerlig betalingsoppgjør i Norges Bank».
2. Kopi av artikkelen «Norges Banks nye oppgjørssystem - NBO» i Penger og Kreditt nr 3/1997.
3. Hovedkonklusjoner og anbefalinger fra arbeidsgruppen som vurderte sårbarheten ved infrastrukturen innen elektronisk betalingsformidling.

Tabellregister *List of tables*

Tabeller *Tables*

Information in English

Norges Bank's annual report on payment systems for 1997

Norges Bank is the central bank of Norway. Norges Bank's responsibilities with regard to the payment system can be divided into the following categories:

- efficiency of the payment system*
- clearing and settlement between banks*
- issue and distribution of banknotes and coins*

Since 1987, Norges Bank has published an annual statistical report on payment system trends and prices. The report also includes the most important events in the area of payment systems.

The report is free of charge, and can be ordered from:

*Norges Bank, Subscription Service
PO Box 1179 Sentrum
N - 0107 Oslo, Norway
Telephone: (+47) 22 31 63 83
Fax: (+47) 22 41 31 05
E-mail: central.bank@norges-bank.no*

The tables are also available on Norges Bank's home pages on Internet: [www.norges-bank.no/statistics/the payment system](http://www.norges-bank.no/statistics/the%20payment%20system)

The main part of the report is in Norwegian only, while the tables in the enclosure and on the Internet pages have both Norwegian and English text.

Standard notation in tables:

- : Figures not available/cannot be published*
- Zero*
- 0 Less than (the absolute value of) 0,5 of the figure used*
- * Temporary figures*

According to Norwegian standards, a comma (rather than a full stop) is used to indicate decimal places.

Norges Bank should be given as a source when figures from this report are used.

Payment system trends

The data are based on information from banks, banking data centres, the Banks' Central Clearing House (BBS), Bank-Axcept AS, card companies and oil companies. Due to the problems involved in gathering the data, some figures are still lacking or appear in the charts and tables as estimates.

Postbanken has from 1995 coordinated its payment services with the other banks, and is included in the figures for commercial banks, using commercial banks' product names. Postbanken's figures for amounts transmitted through various giro services up to and including 1995 are of poor quality, and are therefore excluded for these years.

Prices in the payment system

Between 1989 and 1995, Norges Bank issued biannual reports on price trends in the payment system. Since 1995 these reports have appeared annually.

The price data in the report are based on information from 9 commercial banks (including Postbanken) and 18 savings banks. These banks account for 90 and 72 per cent, respectively, of the bank groups' market shares, measured by sight deposits. The two bank groups' average prices are calculated by weighting the price per transaction according to each bank's share of sight deposits, except for Postbanken where the actual market share is measured by number of transactions. Average prices for all banks in the survey are calculated by weighting the two bank groups' prices according to the bank groups' actual market shares, measured by the number of transactions on 1.1.97.

All banks in the survey operate with reduced prices or price exemptions for special accounts or customer groups on services which initially are subject to charges. The most common customers with reduced prices or price exemptions are the elderly. This customer group constitutes approximately 14 per cent of total active customer accounts in the personal customer market. In total, approximately 24 per cent of active personal customer accounts offer reduced prices or price exemptions on certain payment services. Special prices for these customer groups are not taken into account in the calculation of the average prices. The real average prices for these services are therefore somewhat lower than in the charts and tables.

Other information

Norges Bank is divided into organisational areas according to activity. Wing II is responsible for the policy-oriented activities involved with advancing the efficiency of payment and settlement systems and for the operational aspects of the settlement function. Policy activities are the responsibility of the Financial Instruments and Payment Systems Department while the Banking Department is responsible for operational activities. Wing III is responsible for the operational aspects of production, distribution, and destruction of banknotes and coin. The Statistics Department in Wing I collects and prepares statistics on the payment system.

In 1992 Norges Bank initiated a project to establish a new and improved system for final settlement of payment transactions. The new system was implemented in November 1997. It is a Real Time Gross Settlement (RTGS) system, but some further system expansions are still on the agenda. The principle aim of the system (Norges Bank's Settlement System) is to reduce the risk associated with payment settlements. For more information on the system, see the article: "Norges Bank's new settlement system - NBO", in Norges Bank's Economic Bulletin no. 3/1997. See also Norges Bank's Circular no. 5/17 November 1997: "Introduction of real-time payment settlement in Norges Bank". The Circular is available on Norges Bank's home pages on Internet: www.norges-bank.no/publications/circulars.

In response to the Central Bank Act of 1985, giving Norges Bank the responsibility for promoting an efficient payment system, the Payment System Liaison Committee was established in January 1986. Its brief includes the exchange of payment system information and taking up issues of general interest. The Central Bank Governor, Kjell Storvik, is committee chairman. Wing II acts as secretariat. No meetings were held in 1997.

In 1995 the Cash Card Forum was established for activities such as information exchange and coordinating players interested in establishing an electronic cash card system in Norway. Wing II acts as secretariat. Four meetings were held in 1997.

Norges Bank manages a payment system contingency task force. By means of set notification routines, the group is to ensure the necessary co-ordination between players in the financial sector such as, for instance, in cases of labour conflicts. The project task force is a permanent contingency group.

1 INNLEDNING

Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen kan deles i følgende kategorier:

- effektiviteten i betalingssystemene
 - avregning og oppgjør mellom bankene
 - produksjon og distribusjon av sedler og mynt
- Oppgavene er nærmere omtalt i kapittel 2, 3 og 6.

1.1 Om årsrapporten

Norges Bank har siden 1987 gitt ut årsrapporter om utviklingen i betalingsformidlingen. Rapportene presenterer hovedtrekkene i utviklingen og redegjør for de viktigste hendelsene i betalingsformidlingen i Norge og internasjonalt.

Årets rapport inneholder lengre tidsserier enn tidligere års rapporter. Historikken går nå så langt tilbake som vi har tilfredsstillende data. Utviklingstrekkene er i større grad enn før illustrert ved hjelp av figurer. Mer detaljerte opplysninger er presentert i tabeller i vedlegget. Tabellene har både norsk og engelsk tekst. Andre endringer i årets rapport er at kapittel 2 er delt inn i en del som beskriver risikoreduerende tiltak i oppgjørs- og avregningssystemene, og en del som beskriver utviklingen for betalingsmidler og systemer for betalingstjenester. Videre er utviklingen i bruk av sjekk inkludert i kapitlet om betalingskort og minibank.

Bortsett fra disse endringene er det bare mindre justeringer i forhold til de to foregående års rapporter. Tabellene i rapportens vedlegg er lagt ut på Norges Banks hjemmesider på Internett (norsk og engelsk versjon)¹.

1.2 Oppsummering

Risikoreduerende tiltak i betalingsformidlingen

Tiltak for å redusere risikoen i systemene for oppgjør og avregning av betalinger har også i 1997 stått høyt på dagsorden i sentralbankene i Norge og utlandet. Dette gjelder både rene bankoppgjør og oppgjørsordningene knyttet til verdipapirhandelen.

Norges Banks nye oppgjørssystem, NBO, ble innført 24. november 1997. Formålet er å redusere risikoen og øke effektiviteten i betalingsoppgjørene i Norge. Det nye systemet innebærer at bankene løpende gjennom dagen kan gjøre opp betalingstransaksjoner seg imellom i Norges Bank. Oppgjør av store interbanktransaksjoner skjer enkeltvis og fortløpende, mens oppgjør på basis av avregning bankene imellom blir gjennomført oftere enn tidligere.

Kontinuerlige oppgjør gjør det nødvendig for bankene å styre sin egen posisjon i Norges Bank gjennom dagen. Bankene trenger derfor fortløpende informasjon om sine posisjoner i Norges Bank og løpende elektronisk tilbakemelding om oppgjør som er gjennomført. Norges Bank har i samarbeid med bankforeningene utviklet en datateknisk løsning, NICS/NBO-likviditetsoversikt, som gir den enkelte bank tilgang til kontinuerlig infor-

masjon fra NBO. NICS/NBO-likviditetsoversikt ble gjort tilgjengelig for alle banker i oktober 1997.

Som en oppfølging av arbeidet med å redusere risikoen i systemet for verdipapiroppgjør, har Verdipapirsentralen satt i gang et prosjekt for nytt verdipapiroppgjørssystem, VPO. Formålet med prosjektet er å kartlegge og vurdere alternative muligheter for å gå over fra dagens system med én multilateral avregning pr. døgn til et kombinert netto/ bruttosystem med flere nettooppgjør pr. døgn. Det vil bl.a. kreve endringer i verdipapirsentralloven. Norges Bank har i brev til Finansdepartementet påpekt at denne loven bør gjennomgås med sikte på revisjon.

Internasjonale hendelser

Forløperen til den europeiske sentralbanken, EMI, publiserte i 1997 den andre fremdriftsrapporten for TARGET-prosjektet. TARGET er et felles system for overføring av betalinger i euro. Hensikten med systemet er å muliggjøre en effektiv gjennomføring av pengepolitikken i pengeunionen, ØMU, og å bidra til effektivisering av grensekryssende betalinger. TARGET vil være operativt fra 4. januar 1999.

De fleste filialer av utenlandske banker i Norge vil være tilknyttet TARGET gjennom sine nasjonale oppgjørssystem, og vil dermed kunne tilby norske kunder rask betalingsformidling i euro. Norske banker med filial i et EU-land vil få tilgang til TARGET gjennom det aktuelle lands nasjonale oppgjørssystem. Det er vanskelig å anslå hvor omfattende eurobruken i Norge blir. Betydningen av en tilknytting til TARGET er derfor usikker.

Utviklingstrekk

Den sterke veksten i bruk av betalingskort fortsatte i 1997. Målt i antall transaksjoner økte bruken av betalingskort, eksklusive minibankuttak, med 39 prosent fra 1996. I 1997 ble 43 prosent av betalingstransaksjonene, eksklusive kontanttransaksjoner, gjort opp med betalingskort. Antall elektronisk baserte girotransaksjoner økte med 18 prosent i 1997, mens antallet blankettbaserte transaksjoner ble redusert med 6 prosent. Antall brevgirotransaksjoner økte med bare 3 prosent i 1997. Det er betydelig mindre enn foregående år, og skyldes bl.a. økt bruk av elektronisk giro. Totalt beløp overført med brevgiro ble redusert med 3 prosent i 1997, mens totalt beløp overført med elektronisk giro økte med 24 prosent. Bruken av sjekk ble ytterligere redusert og utgjør nå under 2 prosent av betalingstransaksjonene eksklusive kontanttransaksjoner. Telefonbaserte betalingstjenester viser kraftig vekst, men har fortsatt lite omfang i forhold til de øvrige betalingstjenestene.

Årsgjennomsnittet for verdien av sedler og mynt i omløp var i 1997 på over 41 milliarder kroner, en økning på 4 prosent fra 1996. Kontantomløpet har siden 1991 økt med 34 prosent. Det tilsvarer omtrent veksten i privat konsum i denne perioden.

¹ www.norges-bank.no

Prisutvikling

Prisene på de fleste typer betalingstjenester har økt gjennom 1990-årene. Det er rimelig å se denne trenden i sammenheng med reduksjonen av rentemarginen.

Prisene har i gjennomsnitt økt mest for kostnadsstunge tjenester som blankettgiro og sjekk. Det har i stor grad sammenheng med at bankene gjennom sin prispolitikk

har forsøkt å vri bruken over til mer kostnadseffektive tjenester som f.eks. elektronisk giro, brevgiro og betalingskort. For de fleste elektronisk baserte tjenestene har det bare vært marginale prisøkninger. Gjennomsnittsprisen på minibankuttak har økt jevnt de siste årene.

Dagens prisnivå reflekterer trolig i større grad enn tidligere bankenes reelle kostnader ved de ulike tjenestene.

2 VIKTIGE HENDELSER I BETALINGSFORMIDLINGEN INNENLANDS

Betalingsystemet i Norge kan beskrives på ulike måter. Figur 2.1 beskriver betalingssystemet sett fra Norges Banks side. «Nederst» i systemet har vi sedler og mynt og systemer for betalingstjenester som gir adgang til å bruke bankinnskudd og kreditter som betalingsmiddel. «Øverst» har vi systemer for overføring av betalingsmidler bankene imellom. Sistnevnte kalles i denne sammenheng for oppgjørs- og avregningssystemer.

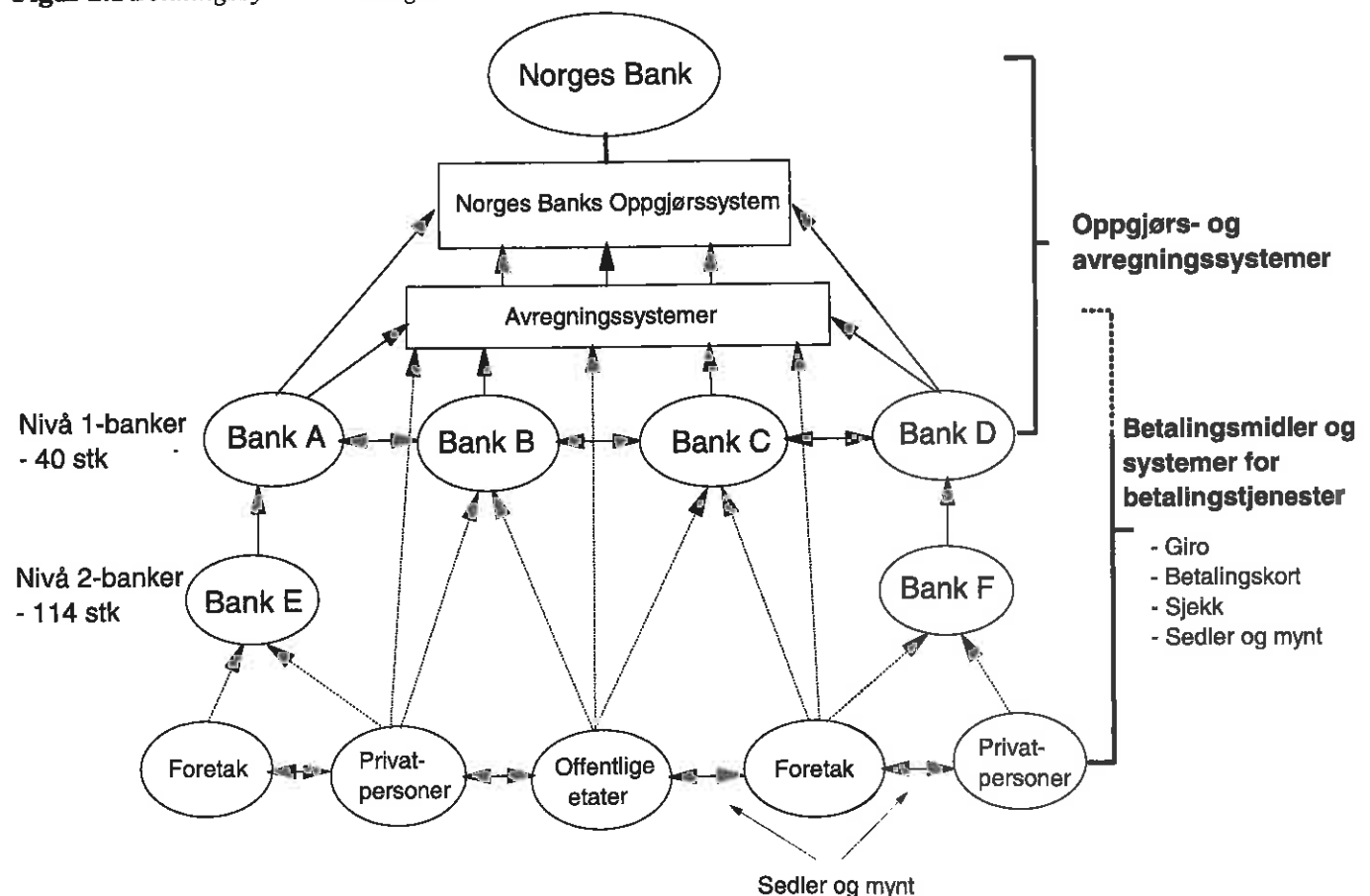
Betalinger skjer i dag i hovedsak ved bruk av kontopenger i bank og med kontanter. I Norge er sedler og mynt tvungent betalingsmiddel. Det vil si at kontanter i utgangspunktet kan brukes i enhver betalingssituasjon hvor ytelsen gjøres opp på stedet. Kontopenger disponeres vanligvis gjennom kontokort, sjekk og ulike former for gireringer. Nye tjenester basert på kontopenger ut-

vikles stadig. Det arbeides også på ulike hold med såkalte e-penger, dvs. verdienheter som kan lagres på et elektronisk medium, f.eks. et chip-kort eller en PC-harddisk, og som kan overføres direkte fra betaler til betalingsmottaker.

Opgjørssystemene omfatter Norges Banks oppgjørssystem (NBO) og systemer for oppgjør i private oppgjør banker. Alle banker med konto i Norges Bank kan få tilgang til NBO. Det innebærer tilgang til likviditetsinformasjon, oppgjør og intradaglån fra Norges Bank. Bankene kan velge om de vil ha oppgjør direkte i Norges Bank (nivå 1-banker) eller indirekte via en privat oppgjør bank (nivå 2-banker).

Avregningssystemene omfatter bankenes felles system for interbankavregning (NICS) og systemer for av-

Figur 2.1 Betalingssystemet i Norge

regning av verdipapirhandel (Verdipapirsentralen) og derivathandel (Norsk Opsjonssentral). Store og mellomstore betalingstransaksjoner går til oppgjør i Norges Bank via NICS, via den såkalte SWIFT-avregningen, eller enkeltvis (brutto) direkte til oppgjør i NBO. Små transaksjoner, som f.eks. giro og minibanktransaksjoner, blir sendt til oppgjør i Norges Bank via Bankenes Betalingssentral (BBS), den såkalte NICS-masseavregningen. Verdipapir- og derivattransaksjoner går til oppgjør i Norges Bank via henholdsvis Verdipapirsentralen (VPS) og Norsk Opsjonssentral (NOS).

2.1 Risikoreducerende tiltak i oppgjørs- og avregningssystemene

Det viktigste som skjedde innenfor dette området i 1997 var innføringen av Norges Banks nye oppgjørssystem, NBO. Dette systemet innebærer at bankene løpende gjennom dagen kan gjøre opp betalingstransaksjoner seg imellom i Norges Bank. Videre ble NICS/NBO-likviditetsoversikt satt i drift for alle banker i oktober 1997. Denne informasjonsløsningen gir bankene bl.a. adgang til realtidsinformasjon fra NBO.

Situasjonen slik den er omtalt i dette avsnittet, er ajour i mai 1998.

2.1.1 Norges Banks oppgjørssystem (NBO)

Norges Bank innførte med virkning fra 24. november 1997 et nytt oppgjørssystem (NBO). Formålet med det nye systemet er å redusere risikoen og øke effektiviteten i betalingsoppgjørene i Norge. Hovedprinsippet i NBO er at alle transaksjoner dekningskontrolleres før de gjøres opp i Norges Bank. Er det dekning, skjer oppgjør umiddelbart. Mangler banken dekning, vil transaksjonen legges i kø inntil banken har dekning. For særskilt prioriterte netto-oppgjør må bankene dessuten båndlegge likviditet fra dagens start. Gjennom det nye oppgjørssystemet vil det daglig omsettes for 100-200 milliarder kroner. NBO er utviklet i samarbeid med bankene.

Systemer som NBO går internasjonalt under betegnelsen RTGS-systemer (Real Time Gross Settlement). Innføringen av NBO er i overensstemmelse med internasjonale anbefalinger på området og er også en forutsetning for at Norge senere kan knytte seg opp mot tilsvarende systemer i andre land som ledd i å redusere risikoen og øke effektiviteten i betalingsformidling over landegrensene.

I forbindelse med innføringen av NBO er det inngått avtaler mellom Norges Bank og den enkelte bank om kontohold mv. i Norges Bank, og om vilkår for deltakelse i betalingsoppgjørene. Rammevilkårene for det nye oppgjørssystemet inneholder regler for hvordan betalingsoppgjøret skal skje.

I det nye systemet blir store interbanktransaksjoner gjort opp enkeltvis og fortløpende (bruttooppgjør), mens oppgjør på basis av avregning bankene imellom (netto-oppgjør) blir gjennomført oftere enn tidligere. Dette bidrar til en betydelig reduksjon av systemrisikoen, siden institusjonene til enhver tid kan redusere de fordringer de har på hverandre.

Ettersom bankenes transaksjoner nå gjøres opp konti-

nuerlig gjennom dagen, stilles det også større krav til bankenes likviditetsstyring. For å lette bankenes tilgang til likviditet gjennom dagen, tilbyr Norges Bank bankene intradaglån (D-lån gjennom dagen) mot sikkerhet. For å sikre gjennomføringen av enkelte prioriterte oppgjør, kan Norges Bank om nødvendig også yte ekstraordinære lån gjennom dagen utover stilt sikkerhet, såkalte E-lån. E-lån er ment å være en sikkerhetsventil for prioriterte oppgjør og vil bli gebyrlagt og fulgt opp med sanksjoner ved gjentatte trekk. Prioriterte oppgjør er Norges Banks transaksjoner med bankene som ledd i rente- og valutakursstyringen, NICS-masseoppgjøret, VPS-oppgjøret og NOS-oppgjørene. Gebyrer og sanksjoner innrettes for å motivere bankene til å overholde rammevilkårenes forutsetninger om tilstrekkelig sikkerhet, båndlegging og eksponeringsgrenser.

Innføringsperiode

For å gi bankene tid til å tilpasse seg nye krav til likviditetsstyring, har NBO startet med en innføringsperiode der vilkårene gradvis blir innført. Rammevilkårene og driftsmønsteret som gjelder fra innføringsperiodens start, ble det gitt informasjon om til bankene i rundskriv nr 5/17. november 1997 (jf. vedlegg 1). Overgangen til endelige vilkår vil skje i tre faser. Fase 1, som vi er i p.t., ble startet med innføringen av NBO. Fase 2 vil starte når transaksjonsgrensesnitt for bruttotransaksjoner er klart, og fase 3 når bankene har utviklet løsning for reverseering av NICS-masseavregningen.

For en nærmere omtale av NBO, se artikkelen «Norges Banks nye oppgjørssystem - NBO» i Penger og Kreditt nr 3/1997 (jf. vedlegg 2) og rundskrivet.

2.1.2 NICS²/NBO-prosjektet

Kontinuerlig oppgjør gjør det nødvendig for bankene å styre sin posisjon i Norges Bank gjennom dagen, mot i dag bare fra døgn til døgn. Bankene trenger kontinuerlig informasjon om sine posisjoner i Norges Bank for å kunne drive slik intradag likviditetsstyring. Dessuten trenger bankene løpende elektronisk tilbakemelding fra Norges Bank om oppgjør som er gjennomført.

I samsvar med ønske fra bankene, besluttet Norges Bank vinteren 1995-96 å prioritere bankenes felles avregnings- og likviditetsinformasjonssystem (NICS) som kanal for informasjons- og transaksjonsutveksling mellom bankene og Norges Banks oppgjørssystem, NBO. Våren 1996 ble det derfor satt i gang et samarbeidsprosjekt, NICS/NBO-prosjektet, som fikk som sin første oppgave å utvikle en datateknisk løsning som gir den enkelte bank adgang til, via NICS-likviditetsinformasjon, å få realtidsinformasjon om saldo, trekkrettigheter, posteringer og transaksjoner i kø i Norges Bank.

Informasjonsløsningen, kalt NICS/NBO-likviditetsoversikt, ble satt i drift for alle banker i oktober 1997 og har så langt fungert meget bra. I tillegg til å gi bankene adgang til realtidsinformasjon fra NBO, gir løsningen også bankene adgang til å justere sin båndlegging til de

² Norsk Interbank Clearing System.

prioriterte nettooppgjørene (jf. 2.1.1) og adgang til omprioritering av transaksjoner i kø i Norges Bank. Ansvarsforholdene i forbindelse med bruk, drift, endring og videreutvikling av NICS/NBO-likviditetsoversikt, er regulert gjennom en egen avtale³.

Det vil i 1998 bli arbeidet videre med etablering av et nytt transaksjonsgrensesnitt mellom NICS og NBO. I tillegg til å formidle avregningsresultater fra NICS til NBO, skal det nye grensesnittet (sammen med videreutvikling av NICS) gi bankene adgang til å kanalisere brutto-transaksjoner til Norges Bank via NICS. Grensesnittet skal også formidle tilbakemeldinger fra NBO til NICS og bankene om oppgjør som er gjennomført. Når dette grensesnittet er implementert, vil bankene og Norges Bank i fellesskap ha realisert et realtidsbasert system for bruttooppgjør i Norges Bank.

2.1.3 Videreutvikling av NICS

NICS utfører to typer interbank-avregninger, henholdsvis NICS-masseavregningen og SWIFT-avregningen.

NICS-masseavregningen er langt på vei identisk med den tidligere BBS-avregningen som har pågått siden 1970-tallet. Karakteristisk for NICS-masseavregningen, er at inngående transaksjoner normalt er relativt små beløpsmessig sett. Gjennomsnittlig transaksjonsstørrelse i 1997 var på 7 800 kroner. I 1997 omfattet masseavregningen til sammen 530 millioner transaksjoner, tilsvarende en gjennomsnittlig daglig bruttoomsætning på 16,5 milliarder kroner. Masseoppgjør, dvs. oppgjør på basis av masseavregning, utføres i all hovedsak i Norges Bank (40 banker), Sparebanken Nor (101 banker) og Sparebank 1 Midt-Norge (13 banker).

SWIFT-avregningen ble etablert i 1994-95 og dekket ved utgangen av 1997 overføringer mellom 13 av de 26 bankene som bruker SWIFT. I SWIFT-avregningen er inngående transaksjoner normalt forholdsvis store. Gjennomsnittlig transaksjonsstørrelse i 1997 var på 26,5 millioner kroner. I 1997 omfattet SWIFT-avregningen til sammen 674 000 transaksjoner, tilsvarende en gjennomsnittlig daglig bruttoomsætning på 70,5 milliarder kroner. SWIFT-nettoppgjør, dvs. oppgjør på basis av SWIFT-avregningen, utføres inntil videre bare i Norges Bank.

Innføringen av Norges Banks nye oppgjørssystem, NBO, medfører at bankene må gjøre tilpasninger i NICS. Dette gjelder bl.a. etablering av NICS som kanal for bruttooppgjør (jf. 2.1.2), innføring av oppnøstingsfunksjonalitet i SWIFT-delen av NICS, og innføring av kontroll mot eksponeringsgrenser i massedelen av NICS. Arbeidet med nødvendige tilpasninger av SWIFT-delen av NICS ble igangsatt 4. kvartal 1997 og forventes å pågå gjennom hele 1998.

2.1.4 Verdipapiroppgjøret

Norges Bank er oppgjørsbank for pengeoppgjøret knyttet til verdipapirtransaksjonene som avregnes i Verdi-

papirsentralen (VPS). Norges Bank ønsker å bidra til redusert risiko og høy effektivitet i systemet for verdipapir-oppgjør. VPS og Norges Bank utarbeidet i 1996 en rapport om mulige tiltak for å forbedre dagens verdipapir-oppgjør (VPO).

Som oppfølging av dette arbeidet har VPS igangsatt prosjektet «Nytt VerdiPapirOppgjørs (VPO) system», der Norges Bank har vært representert i prosjektbrugergruppen. Ifølge prosjektrapporten⁴ har formålet med prosjektet vært å kartlegge og vurdere alternative muligheter for å gå over fra dagens system med én multilateral nettoavregning pr. døgn til et kombinert netto/brutto-system med flere nettooppgjør pr. døgn.

For å nå målsetningen om bedret risikohåndtering, fleksibilitet og forutberegnelighet, har prosjektet lagt følgende overordnede funksjonelle krav til grunn:

- *Kombinert netto/bruttosystem* (mot i dag bare nettooppgjør)
- *Flere nettooppgjør pr. døgn* (mot i dag bare ett pr. døgn)
- *Bedret håndtering av potensiell systemrisiko* (dvs. mindre fare for forsinkelser og stans, henholdsvis «gule og røde lys», med tilhørende reversering/«oppnøsting» i VPS)
- *Bedre rutiner for dekningskontroll og båndlegging både på penge- og verdipapirsiden* (mål for nye rutiner er å kontrollere oppgjørskontakernes debet betalingsposisjoner direkte og entydig mot kredittgrenser i oppgjørsbank i forkant av oppjøret, og dessuten å oppnå bedre utnyttelse av beholdningene på verdipapirkonti ved å låse på beholdnings- og ikke kontonivå)
- *Lavest mulig andel falte handler* (i dag faller en relativt stor andel av handlene)
- *Bedret sikring av meglernes og investorers leverings- og betalingsposisjoner overfor hverandre* (i dag har vi «levering mot betaling» mellom de direkte deltakerne i VPO, dvs. banker og meglere, men ikke mellom meglere og investorer)
- *VPS skal være konkurransedyktig* (overfor tilsvarende institusjoner i utlandet)

Dette vil kreve endringer i verdipapirsentralloven. Norges Bank har i brev av 21. mai 1997 til Finansdepartementet (jf. vedlegg 7 i fjorårets rapport) påpekt at denne loven bør gjennomgås med sikte på revisjon.

Arbeidet med å ferdigstille et nytt VPO videreføres i årene fremover. For en nærmere beskrivelse av det norske oppgjørssystemet for verdipapirhandel, se artikkelen «Det norske oppgjørssystemet for verdipapirhandel» i Penger og Kreditt nr 2/1997.

2.1.5 Banklovkommissjonens arbeid

Banklovkommissjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990. Kommisjonen har så langt avgitt tre delutredninger, om henholdsvis finansavtaler og finans-

³ Avtalen er tatt inn i «Avtale og regelverkssamling for innenlandsk betalingsformidling», 4. utgave (1997), Bankforeningen.

⁴ Prosjektrapport av 19.12.97: «Nytt VerdiPapirOppgjørs (VPO) system», Verdipapirsentralen.

oppdrag, sikringsfondsordninger, og betalingssystemer. De to første delutredningene er omtalt i betalingsformidlingsrapportene for 1994 og 1995, mens den tredje delutredningen er nærmere omtalt i fjorårets rapport.

I høringsuttalelse av 19.2.97 til Finansdepartementet (jf. vedlegg 1 i fjorårets rapport), slutter Norges Bank seg til hovedkonklusjonene i kommisjonens tredje delutredning, men påpeker at det ikke vil være heldig med en for detaljert regulering av betalingssystemene. Norges Bank anser det som ønskelig at myndighetene får hjemmel til å supplere dagens selvregulering. Hovedansvaret for regulering og samordning må fortsatt ligge hos aktørene, og offentlige inngrep bør begrenses til forhold hvor dette er klart ønsket ut fra hensynet til samfunnsøkonomisk effektivitet, og bør om mulig skje gjennom samarbeidsorganer.

Forslagene i den tredje delrapporten vil innebære spesifiserte arbeidsoppgaver for Norges Bank. Norges Bank vil arbeide med hvordan forslagene i kommisjonens tredje delutredning skal utføres i 1998. Forslagene er nå til behandling i Finansdepartementet.

2.1.6 Vurderinger av sårbarheten ved infrastrukturen for elektronisk betaling

Finansdepartementet har med utgangspunkt i sitt overordnede totalansvar for beredskapen i finansiell sektor oppnevnt et sentralt koordineringsorgan for finansiell beredskap i bank- og pengevesenet. Koordineringsorganet oppnevnte i 1996 en arbeidsgruppe for å vurdere sårbarheten i infrastrukturen innen elektronisk betalingsformidling. Gruppen ble ledet av Norges Bank og hadde representanter fra de to bankforeningene og Posten Norge. Finansdepartementet stilte også midler til disposisjon for å engasjere et eksternt rådgivningsselskap til å utføre en sårbarhetsanalyse.

Sårbarheten i betalingsformidlingen ble vurdert i et samfunnsmessig perspektiv. Gruppen tok utgangspunkt i virkningen for den enkelte aktør av manglende tilgang til et betalingssystem som følge av f.eks. funksjonsfeil i applikasjoner og systemprogramvare, maskiner og nettverk, samt sabotasje og andre former for kriminelle anslag mot området. Dersom en aktørs sårbarhet ble ansett å ikke ha tilstrekkelig samfunnsmessig betydning, vurderte ikke gruppen systemet nærmere. Som ledd i arbeidet holdt gruppen om lag 15 analyse møter/intervjuer med sentrale aktører i betalingsformidlingen. Gruppen avleverte sin rapport med vurderinger av sårbarheten i den elektroniske betalingsformidlingen og forslag til sårbarhetsreducerende tiltak 30. januar 1998. Hovedkonklusjonene og anbefalingene er gjengitt i vedlegg 3.

Arbeidsgruppen har i sitt arbeid berørt en rekke betalingssystemer og støttesystemer i betalingsformidlingen. Gruppen presiserte at selv om et system ikke er omfattet av forslagene om tiltak, må ikke dette oppfattes som en godkjenning av systemets sårbarhets- eller risikonivå. Videre må ikke gruppens øvrige konklusjoner og vurderinger oppfattes som noen form for godkjenning, revisjon eller tilsyn med systemene.

Det sentrale koordineringsorgan for finansiell beredskap for bank og pengevesen behandlet rapporten i sitt

møte 27. mars 1998 og sluttet seg til arbeidsgruppens forslag.

2.1.7 Utviklingen innen EDI

Elektronisk datautveksling, EDI (Electronic Data Interchange), har lenge vært i bruk innen betalingsformidling; dels mellom banker og dels mot enkelte større kunder. Slik datautveksling krever avtaler om bruk av felles standarder. For transaksjonsutveksling mellom bankene innenlands brukes i dag i første rekke en norsk standard, kalt BOLS⁵. For utveksling av data mellom bank og kunde har bankene spesifikke formater knyttet til de enkelte tjenester. I forhold til utlandet brukes i første rekke standarder definert i regi av SWIFT.

Internasjonalt arbeides det med å utvikle felles standarder for meldinger, de såkalte EDIFACT-standarder. Arbeidet med standarder for finansielle meldinger foregår i regi av FN's UN/EDIFACT-komite, kalt MD4. Norsk banknæring er representert i de fleste arbeidsgrupper under MD4. Bankenes deltakelse koordineres av Bankenes Standardiseringskontor (BSK). Tidlig i 1998 opprettet bankene en egen faggruppe for EDIFACT-standardisering. Gruppen skal være rådgivende for BSK i utviklingen av nasjonale spesifikasjoner basert på internasjonale EDIFACT-standarder og til det internasjonale arbeidet på områder norsk banknæring deltar i. Arbeidet med meldings-standarder involverer også mange andre norske aktører. Den totale norske innsatsen koordineres av Norsk EDIPRO (Norwegian Centre for EDI and Trade Procedures).

Etter et utredningsarbeid gjennomført i regi av BSK, besluttet spare- og forretningsbankene i 1994 å erstatte den norske interbankstandard, BOLS, med en ny interbank-standard basert på EDIFACT-meldingen FINPAY (Financial Payment). For å forberede dette ble det høsten 1994 etablert et eget prosjekt, kalt NIBE-prosjektet⁶. Spesifikasjonene for bruk av NIBE-standard ble vedtatt i begynnelsen av 1997. Bankenes bruk av standarden skal innføres gradvis, med planlagt start i juni 1998.

I bank/kunde sammenheng brukes allerede EDIFACT-baserte meldingsstandarder i økende grad mellom bankene og større bedrifter i Norge. Standardene for norsk anvendelse av EDIFACT-betalingsmeldinger er dokumentert av BSK.

2.2 Betalingsmidler og systemer for betalingstjenester

2.2.1 Seddel- og myntrekken

Myntrekken

Norges Banks hovedstyre vedtok 2. desember 1992 at det skal utgis en ny norsk myntrekke. Bakgrunnen for utviklingen av en ny myntrekke er bl.a. behovet for en harmonisk myntrekke («familielikhet» og sammenheng

⁵ Bankenes on-line standard.

⁶ Norsk interbank standard basert på EDIFACT.

mellom størrelser og valører) hvor det er lett å skille de enkelte valørene fra hverandre, og ønsket om å redusere kostnadene ved produksjon og behandling av norsk sirkulasjonsmynt ved å redusere de enkelte valørers størrelse og vekt.

Norges Bank lanserte i denne sammenheng en ny 1-kronemynt 15. september 1997. Samtidig ble det kunngjort at den gamle 1-kronemynten ikke lenger er tvungent betalingsmiddel etter 5. september 1998. Gamle 1-kronemynter vil bli innløst i Norges Bank fram til 5. september 2008. Den nye mynten produseres med hull og bærer et kors dannet av H.M. Kong Harald Vs kronede monogram på avers og en fri gjengivelse av utskjæringer i portalen på Hylestad stavkirke i Setesdal på revers. Mynten er utformet av Ingrid Austlid Rise. I forbindelse med lanseringen er det sendt ut brosjyrer som beskriver den nye mynten til publikum via bankene og Posten.

Den eneste mynten som gjenstår i utskiftingen av myntrekken, er 5-kronemynten. En ny 5-kronemynt er planlagt lansert høsten 1998.

Det ble i 1997 utgitt en 5-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg til minne om postens 350-årsjubileum i Norge.

Seddelrekken

En ny 50-kroneseddel utgave VII ble satt i omløp 20. januar 1997. Samtidig ble det kunngjort at 50-kroneseddel utgave VI ikke lenger er tvungent betalingsmiddel etter 28. januar 1998. 50-kronesedler utgave VI vil bli innløst i Norges Bank fram til 28. januar 2008. Hovedmotivet på forsiden av den nye 50-kroneseddelen er et portrett av eventyrsamleren Peter Christen Asbjørnsen (1812-1885), utformet av Sverre Morken. Baksiden, utformet av Arild Yttri, viser vannliljer på et tjern som en illustrasjon til fortellingen «En sommernatt på Krok-skogen».

En ny 100-kroneseddel utgave VII ble satt i omløp 15. september 1997. Samtidig ble det kunngjort at 100-kroneseddel utgave VI ikke lenger er tvungent betalingsmiddel etter 5. september 1998. 100-kronesedler utgave VI vil bli innløst i Norges Bank fram til 5. september 2008. Hovedmotivet på forsiden av den nye 100-kroneseddelen er et portrett av operasangeren Kirsten Flagstad (1895-1962), utformet av Sverre Morken. Baksiden viser grunnrisset av salen i Den Norske Opera og er utformet av Arild Yttri.

Kostnadsdekkende priser

Norges Bank ønsker å innføre kostnadsdekkende priser på bl.a. sedler i minibankkvalitet og mynt pakket i rull. Kostnadsdekkende priser er en forutsetning for å sikre at oppgaver innenfor den kontante betalingsformidling utføres der de kan utføres mest effektivt, og at publikum ved ulike betalinger velger det betalingsmiddel som er samfunnsøkonomisk mest lønnsomt.

Fra 1. januar 1997 ble prisen på mynt pakket i rull fra Norges Bank økt fra 40 øre til 70 øre pr. rull. Fra 15. september 1997 økte prisen til 1 krone pr. rull. Samtidig ble prisen for sedler av minibankkvalitet fra Norges Bank økt fra 25 kroner til 40 kroner pr. pakke à 500 sedler.

2.2.2 Felles giroblankett

Forretnings- og sparebankene og Postbanken inngikk 12. september 1995 en avtale om integrering av Postbankens tjenester i øvrige bankers fellessystemer innenfor betalingsformidlingen. Avtalen innebærer at Postbanken deltar på linje med andre banker både når det gjelder de enkelte betalingstjenester og i avregningsfunksjonen i Bankenes Betalingsentral (BBS).

Den 1. november 1996 innførte bankene en felles giroblankett. De «gamle» bank- og postgiroblankettene er gyldige fram til 1. juni 1998. Gamle blanketter som kommer inn til BBS etter dette, vil bli returnert. Ved inngangen til 2. kvartal 1998 utgjorde fellesblanketten rundt 96 prosent av den totale giromassen.

2.2.3 Internett og betalingsformidling

Internett er et verdensomspennende nett av datamaskiner som gjør det mulig raskt å overføre informasjon mennesker og edb-systemer imellom. Blant de allment kjente anvendelser av Internett er elektronisk post (e-post), elektronisk datautveksling (EDI) og informasjonsspredning (via World Wide Web⁷).

I løpet av 1997 har nærmere 50 banker etablert såkalte «Internett-banker», der kundene bl.a. kan ta fram kontoutskrifter samt registrere og kontrollere betalingsoppdrag (internett-giro). Rent innholdsmessig er de fleste av dagens Internett-banker stort sett identiske med de kontofontjenester som kom tidligere på 90-tallet. I noen tilfeller gis også mulighet for å sende inn lånesøknader mv. Etter hvert vil nye tjenester trolig bli tilføyd.

Flere banker, bankdatasentraler og kortselskaper er involvert i arbeid med løsninger for *elektronisk handel* med tilhørende betalingstjenester. Ifølge opplysninger fra en av de sentrale leverandørene av tjenester på Internett, var det i 1997 ca 200 norske bedrifter som brukte Internett som kanal for salg av ulike varer (f.eks. blomster, CD'er, dagligvarer, flyreiser, kino- og teaterbilletter, nyheter og programvare). Samlet omsetning gjennom disse «nettbutikkene» var i 1997 på anslagsvis 50 millioner kroner. Av dette er det anslått at om lag 50 prosent ble betalt gjennom postoppkrav og 35 prosent ved bruk av fakturerings- eller kredittkort. Dessuten ble betalinger utført i ettertid (fakturering) og ved bruk av online betalingsmetoder som «Secure Electronic Transactions» og «direkte trekk».

Secure Electronic Transactions (SET) er en industristandard (definert av ledende aktører i industrien) for datautveksling og samvirke mellom datasystemer i forbindelse med elektronisk handel innenlands og over landegrensene. Standarden omfatter regler (protokoller) for autentisering av kjøper og selger, for sikker overføring av bestillinger og betalingsinformasjon samt for dekningskontroll. Viktige deltakere i arbeidet med SET er de internasjonale kortselskapene og en rekke programvareleverandører. For å kunne benytte SET må både kjø-

⁷ World Wide Web (WWW) er en Internett-basert katalog av lenkede dokumenter, der den enkelte fritt kan «klikke» seg fram til og dessuten føye til egne dokumenter og lenker. Det er dessuten mulig å åpne opp for mer direkte kommunikasjon, som f.eks. formidling av bestillinger og betalingsinformasjon.

per og selger ha et såkalt SET-sertifikat, utstedt av f.eks. et kortselskap eller en bank. Fra og med november 1997 har Europay utstedt SET-sertifikater til sine Eurocard-kunder, mens DnB og Post-banken har utstedt SET-sertifikater til utvalgte Mastercard-kunder. For øvrig har det pågått forsøk med SET-betalinger i regi av Sparebanken Hedmark og Fellesdata (VISA-kort). Ved utgangen av 1997 var det et titalls butikker og institusjoner som var sertifisert til å motta SET-betalinger.

Direkte trekk er basert på bankenes systemer for automatisert regningsbetaling (internett-giro mv.). Ved utgangen av 1997 var det seks norske banker som hadde åpnet for direkte trekk. I likhet med de vanlige giringstjenestene egner direkte trekk seg inntil videre bare for innenlandsk handel. I betalingsformidlingsstatistikken i kapittel 4 er Internett-giringer og direkte trekk inkludert i tall for «betalinger ved bruk av terminal».

Totalt beløp overført via Internett forventes å øke i årene fremover. Det kan dessuten bli etablert løsning(er) basert på såkalte «e-penger», se neste avsnitt.

2.2.4 Elektroniske penger

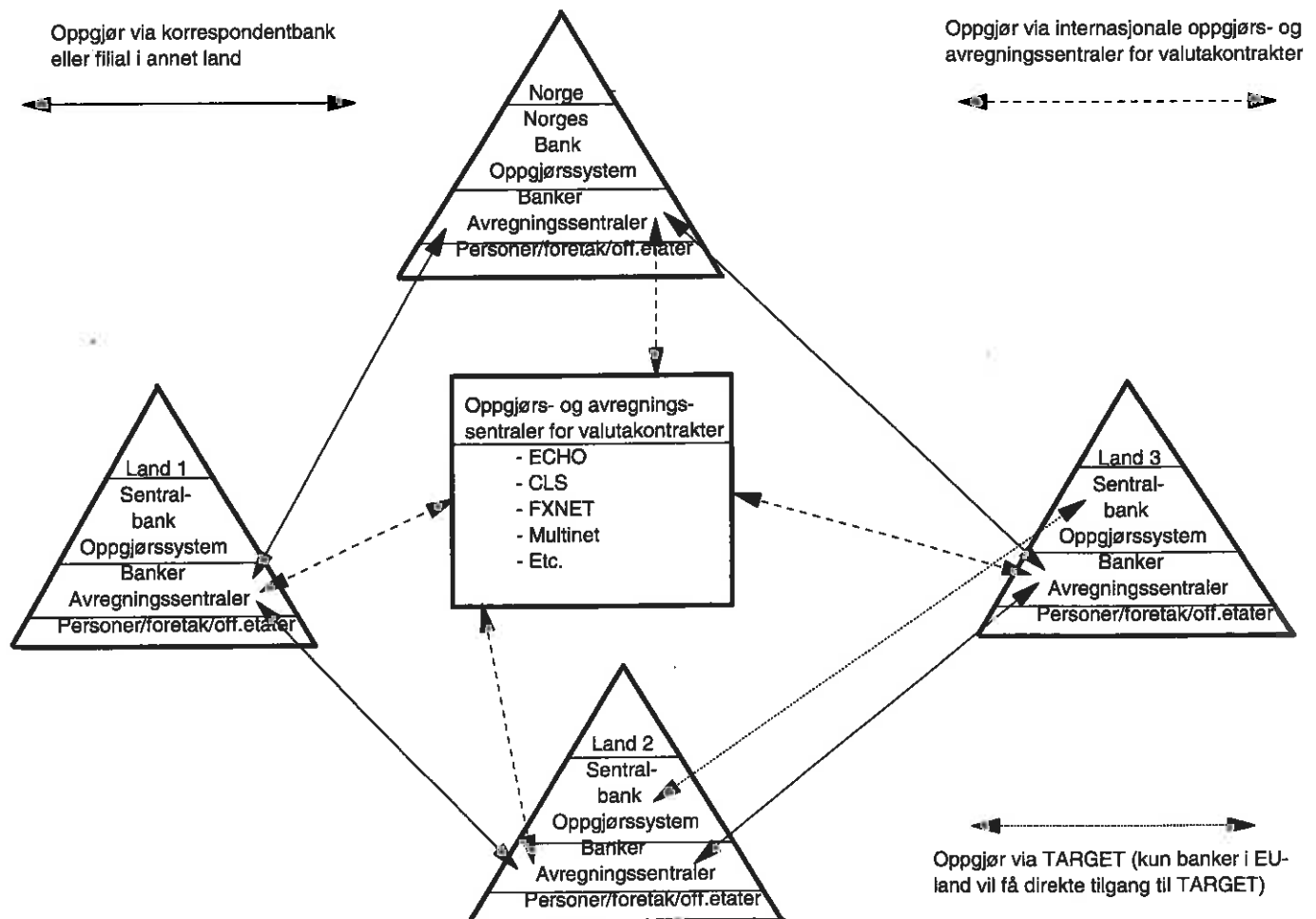
Elektroniske penger (e-penger) kan defineres som «lokkalt, elektronisk lagret kjøpekraft med vid anvendelse». Det var betydelig internasjonal oppmerksomhet omkring e-penger i 1997, og særlig innenfor EU har man arbeidet mye med å fastlegge et nytt regelverk for utstedere av e-penger. Dette arbeidet er ennå ikke slutført. I Norge har det også vært en økende interesse for e-penger, selv om ingen systemer så langt er satt i full drift. Det har vært gjort lokale forsøk med DigiCash, som er et system for mikro-betalinger på Internett, og enkelte aktører undersøker muligheten for å innføre Mondex (som er et smartkort-system) i Norge. Det vises for øvrig til artikkelen «Om elektroniske penger» i Penger og Kreditt nr 4/1997, hvor man bl.a. ser nærmere på hva elektroniske penger egentlig er, hvilke drivkrefter som virker, hvem som er sentrale aktører, hvordan reguleringen av e-penger utformes og hvilke spørsmål myndighetene særlig har vært opptatt av.

3 INTERNASJONAL UTVIKLING

Grensekryssende betalingstransaksjoner er som regel mer kompliserte enn innenlandske transaksjoner. Det har bl.a. sammenheng med at de ulike landenes beta-

lingssystemer ikke er like godt samordnet som de innenlandske systemene, og at transaksjonene ofte innebærer veksling av valuta.

Figur 3.1 Grensekryssende transaksjoner

Figur 3.1 illustrerer i grove trekk gangen for større grensekryssende betalingstransaksjoner. Den heltrukne streken viser oppgjør ved bruk av korrespondentbank. Det er basert på at bankene fører konti hos hverandre. Bankene som sender pengene, gir beskjed til sin korrespondentbank om å kreditere mottakers konto. Melding om overføring blir som regel sendt via SWIFT-systemet, som er et elektronisk meldingsnettverk. Dersom mottaker har konto i korrespondentbanken, blir transaksjonen gjort opp i denne banken. Har mottaker konto i en annen bank, må transaksjonen gjennom det innenlandske betalingssystemet før den blir gjort opp. Oppgjør ved bruk av egen filial i annet land følger et tilsvarende mønster som bruk av korrespondentbank.

Den grovstiplede streken illustrerer betalingsoppgjør via internasjonale avregnings- og oppgjørssystemer. Slike systemer er etablert for å bidra til å gjøre betalingsoppgjørene sikrere og mer effektive ved å redusere antall mellomledd. For oppgjør av valutakontrakter eksisterer det allerede slike systemer, f.eks. ECHO (se kapittel 3.5).

Den finstiplede streken illustrerer TARGET-systemet. Fra 4. januar 1999 vil banker i EU-land kunne gjøre opp seg imellom i euro via TARGET (se kapittel 3.3).

Mange av betalingsinstrumentene som brukes for mindre innenlandske transaksjoner, kan også brukes for transaksjoner i utlandet. Det mest brukte betalingsinstrumentet er internasjonale betalingskort, men også ordinære bankkort, nasjonale kredittkort og oljeselskapenes kort har adgang til internasjonale nettverk og kan brukes i andre land. Internasjonale betalingskort kan også brukes til kontantuttak i minibanker i utlandet.

3.1 EU-kommisjonens arbeid

EU-kommisjonen fremmet i 1996 et forslag til et direktiv⁸ som skal regulere rettslige spørsmål knyttet til risiko ved deltakelse i betalingssystemene. Direktivet ble endelig godkjent av Rådet for Den europeiske union i slutten av april 1998. Medlemslandene må implementere direktivet senest innen utgangen av 1998, slik at de nye reglene kan tre i kraft samtidig med innføringen av euroen. Årsrapporten om betalingsformidling for 1996 gir en nærmere omtale av direktivet.

Et direktiv⁹ som skal regulere betalinger over landegrensene i EU, trådte i kraft i februar 1997. Direktivet må implementeres av medlemslandene innen august 1999. Det tas sikte på å gjøre direktivet til en del av EØS-avtalen. Direktivet er nærmere omtalt i årsrapporten for 1996.

Kommisjonen utgav i april 1997 en rapport¹⁰ som vurderer ulike sider ved veksten i elektronisk handel i Europa. Hovedmålet med rapporten er å stimulere til fortsatt vekst i elektronisk handel.

Kommisjonen publiserte i august 1997 et sett anbefa-

linger om innføring av minimumsstandarder etc. for elektroniske betalinger¹¹. Anbefalingene er rettet mot medlemslandene og utstedere av elektroniske betalingsinstrumenter, og gjelder både for distansetilknyttede betalingsinstrumenter (dvs. betalingskort etc.) og elektroniske pengeprodukter. Hensikten med anbefalingene er å sikre at brukere av elektroniske betalingsinstrumenter får tilgang til tilfredsstillende informasjon både før og etter transaksjonen, og at det er en rettferdig fordeling av ansvar mellom utsteder og bruker. Videre skal anbefalingene sikre brukerne tilfredsstillende klage- og erstatningsmuligheter. Innen utgangen av 1998 må utstedere av elektroniske betalingsinstrumenter opptre i samsvar med anbefalingene, og medlemslandene må sørge for at tvister mellom utsteder og brukere blir avgjort i samsvar med anbefalingene. EU-kommisjonen vil følge utviklingen nøye. Hvis anbefalingene ikke er implementert på en tilfredsstillende måte innen utgangen av 1998, vil kommisjonen fremme et direktivforslag på området. Anbefalingene oppdaterer og moderniserer EU-kommisjonens anbefalinger fra 1988 rettet mot betalingskort.

Det er ventet at EU-kommisjonen innen juli 1998 vil fremme et forslag til direktiv om hvilke retningslinjer som skal gjelde for ikke-banker som utsteder elektroniske pengeprodukter, og som tilbyr elektroniske banktjenester. Hensikten med retningslinjene er å skape like konkurransevilkår for alle aktører.

3.2 Arbeidet i European Monetary Institute (EMI)

Hovedoppgaven til European Monetary Institute (EMI) er å forberede innføringen av tredje fase i Den økonomiske og monetære union (ØMU). EMI har i denne sammenheng etablert en egen seksjon for betalingssystemer. Seksjonen fungerer også som sekretariat for EMIs «Working Group on EU Payment Systems». I 1995 la seksjonen fram en rapport om et felles system for overføring av betalinger i euro, TARGET (se kapittel 3.3).

Som et ledd i arbeidet med å etablere instrumenter og fremgangsmåter for en felles pengepolitikk, og for å sikre et velfungerende betalingssystem i tredje fase av ØMU, har EMI analysert verdipapiroppgjørssystemene og deres tilknytning til betalingssystemene. Hovedkonklusjonene i analysen er presentert i EMIs rapport «EU securities settlement systems - Issues related to Stage Three of EMU», som ble publisert i februar 1997.

Foruten arbeidet med forberedelse til ØMUs tredje fase, er EMI koordinator for samarbeid mellom sentralbankene på betalingssystemområdet. EMI publiserte i april 1997 rapporten «Developments in EU payment systems in 1996». Det legges til rette for samarbeid mellom sentralbankene i EU på følgende tre hovedområder innenfor betalingssystemene: distansetilknytning til andre lands betalingssystemer («remote access»), standardiseringer i forbindelse med grensekryssende betalinger og TARGET-systemet, og elektroniske penger.

⁸ «Proposal for a European Parliament and Council Directive on settlement finality and collateral security».

⁹ «Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers».

¹⁰ «Com(97) 157, 16 April 1997: A European Initiative in Electronic Commerce».

¹¹ «Commission Recommendation of 30 July 1997 concerning transactions by electronic payment instruments and in particular the relationship between issuer and holder».

3.3 TARGET¹²

TARGET er et felles system for overføring av betalinger i euro. Hensikten med systemet er å muliggjøre en effektiv gjennomføring av pengepolitikken i ØMU og å bidra til effektivisering av grensekryssende betalinger.

I september 1997 publiserte EMI den andre fremdriftsrapporten for TARGET-prosjektet (den første rapporten er omtalt i årsrapporten om betalingsformidling for 1996). Rapporten omhandler åpningstider, prispolitikk, tilbudet av euro til land utenfor ØMU, European Central Bank (ECB) sin rolle, tilbudet av oppgjørstjenester for andre netto-avregningssystemer og tidsplan for implementering av systemet.

Ifølge rapporten skal ECB yte oppgjørstjenester for store, grensekryssende netto-avregningssystemer. I første omgang vil dette gjelde Euro Banking Association (EBA), men det åpnes for at lignende avregningssystemer også kan få oppgjør i ECB i fremtiden. Det skal være en felles pris for grensekryssende eurobetalinger i TARGET. EMI angir en målsone på 1,5-3,0 euro pr. transaksjon. SWIFT skal benyttes som overføringsmedium for TARGET-transaksjonene. TARGET vil være operativt fra 4. januar 1999.

I tillegg til lørdager og søndager vil TARGET være stengt 1. juledag og 1. nyttårsdag. Det vil være mulig for nasjonale sentralbanker å holde innenlandske systemer stengt også på andre dager.

Rapporten gav ingen avklaring om tilknytningsbetingelsene for EU-land utenfor ØMU. Det betyr bl.a. at betingelsene disse landene vil få for tilgang på intradag-likviditet, ennå ikke er klare.

De fleste filialer av utenlandske banker i Norge vil være tilknyttet TARGET gjennom sitt nasjonale oppgjørssystem, og vil dermed kunne tilby norske kunder rask betalingsformidling i euro. Norske banker med filial i et EU-land vil få tilgang til TARGET gjennom det aktuelle lands nasjonale oppgjørssystem. De aller største bankene vil da også kunne få delta i EBAs system. Det er vanskelig å anslå hvor omfattende eurobruken i Norge blir. Betydningen av en tilknytning til TARGET og EBA er derfor usikker.

3.4 Arbeid i Bank for International Settlements (BIS)

I BIS er det etablert en komite som koordinerer arbeidet med betalings- og oppgjørssystemspørsmål mellom sentralbankene i G10 landene («Committee on Payment and Settlement Systems of the central banks of the Group of Ten countries»). Komiteen har nedsatt flere undergrupper som arbeider med konkrete problemstillinger på dette området.

De fleste velutviklede økonomier har enten innført eller har planer om å innføre RTGS-systemer. G10 har nedsatt en arbeidsgruppe for å analysere sentrale temaer knyttet til slike systemer. Gruppen publiserte i mars 1997 en rapport¹³ om arbeidet. Rapporten gir en oversikt

over ulike typer av RTGS-systemer og trekker fram generelle utfordringer, som tilgang til intradag-likviditet, køordninger og informasjonsstrukturer.

BIS utgav i mars 1997 også en rapport¹⁴ om risikoforhold knyttet til oppgjørssentraler for derivathandel. Formålet er å bidra til økt klarhet om kilder til risiko og ulike tekniske innretninger for oppgjør av børshandlede derivater som opsjoner og terminer. Rapporten er nærmere omtalt i årsrapporten om betalingsformidling for 1996.

BIS og flere av institusjonene som rapporterer til BIS, har i 1997 vurdert ulike sider ved «år 2000-problematikken». Det er lagt stor vekt på at finansinstitusjonene, spesielt markedsinstitusjoner som børser og oppgjørssentraler, kontrollerer, utvikler og tester sitt utstyr nøye slik at en unngår sammenbrudd i forbindelse med årtusenskiftet. «The Basle Committee on Banking Supervision» utgav i september 1997 et notat¹⁵ som beskriver en strategisk tilnærming til utviklingen, testingen og implementeringen av systemløsninger for år 2000-problematikken. Notatet definerer også rollen sentralbanker og andre bankovervåkere bør ha for å fremme bevissthet på området og å sette iverk tiltak. «The Committee on Payment and Settlement Systems» har i samarbeid med BIS laget en informasjonsseksjon på BIS Internet Website¹⁶. Seksjonen inneholder informasjon om status og testing av betalings- og oppgjørssystemer rundt omkring i verden vedrørende år 2000-problematikken.

«The Basle Committee on Banking Supervision» publiserte i mars 1998 en rapport¹⁷ om risikostyring for elektroniske banktjenester og elektroniske penger. Rapporten drøfter bl.a. hvordan en kan identifisere og analysere risikoaspekter knyttet til elektroniske banktjenester og elektroniske penger, og hvordan denne risikoen kan kontrolleres og styres.

I tillegg til ovennevnte arbeider BIS bl.a. med aktuelle problemstillinger knyttet til sikkerheten ved opplåning i sentralbankene i et grensekryssende perspektiv og risikoen knyttet til oppgjør av valutatransaksjoner.

3.5 Systemer for avregning og oppgjør av valutahandel

Risikoen knyttet til oppgjør av valutatransaksjoner har vært viet stor oppmerksomhet internasjonalt de senere år. Alle valutakontrakter, både på spot og termin, har en fast angitt dato for når oppgjør skal finne sted. Risikoen i oppgjøret skyldes dels de ulike tidssoner valutaene hører inn under, og dels bankenes rutiner i forbindelse med oppgjøret. En bank som selger japanske yen og kjøper amerikanske dollar, vil normalt gi fra seg yen gjennom det japanske betalingsystemet mange timer før transaksjonens dollardel går til oppgjør i det amerikanske systemet og kjøpt valuta mottas. I mellomtiden kan bankens motpart få betalingsproblemer eller i verste fall gå konkurs. Banken risikerer derfor enten å måtte inngå andre forretninger for å erstatte forretningen og skaffe

14 «Clearing Arrangements for Exchange-traded Derivatives».

15 «The Year 2000 - A Challenge for Financial Institutions and Bank Supervisors».

16 BIS Website (www.bis.org).

17 «Risk Management for Electronic Banking and Electronic Money Activities».

12 Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer.

13 «Real-time Gross Settlement Systems», publisert under BIS.

den nødvendige valuta i rett tid (likviditetsrisiko og markedsrisiko), eller å tape hele transaksjonsbeløpet (kreditrisiko).

Bankenes interne rutiner skaper også valutaoppgjøringsrisiko. Bank for International Settlements (BIS) har påvist at svært mange banker har en lite bevisst holdning til å redusere tidsrommet fra betalingen i solgt valuta ugjenkallelig effektueres og til banken faktisk får bekreftelse på at kjøpt valuta er endelig mottatt. Denne eksponeringstiden varer ofte mer enn 3 bankdager og fører til at et tilsvarende antall dagers valutahandel overlapper hverandre på ethvert tidspunkt, og dermed øker den samlede risiko betraktelig.

Etter at BIS publiserte sin rapport om valutaoppgjøringsrisiko, har den internasjonale finansnæring arbeidet kontinuerlig med å utvikle systemer som reduserer risikoen. Norges Bank følger denne prosessen og står også i dialog med norsk banknæring for å øke bevisstheten om valutaoppgjøringsrisiko og bidra til å kartlegge denne.

Exchange Clearing House (ECHO)

ECHO i London driver multilateral avregning og oppgjør av valutakontrakter i 19 valutaer mellom 17 banker fra hele verden. Avregningen gir en posisjon i hver valuta pr. deltaker, som gjøres opp daglig i hvert av de 19 nasjonale betalingssystemene. Norske kroner er en av valutaene involvert, og Norges Bank har løpende kontakt med ECHO og systemets tilsynsmyndighet, Bank of England. Etter endringene i verdipapirhandelloven som trådte i kraft 1. desember 1997, bl.a. som følge av påtrykk fra Norges Bank overfor Finansdepartementet¹⁸, vil norske banker nå kunne delta i avregningssystemer som ECHO. To norske banker har inngått intensjonsavtale om å delta i ECHO.

¹⁸ Jf. kopi av Norges Banks brev til Finansdepartementet i vedlegg 3, 4, 5, 6 og 7 i fjorårets rapport.

4 VIKTIGE UTVIKLINGSTREKK I BETALINGSFORMIDLINGEN

Norges Bank har siden 1987 utgitt statistikk om viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen. I årets rapport presenteres for første gang detaljerte historiske oversikter i form av figurer og tabeller for samtlige betalingstjenester.

Hovedtrekkene i utviklingen er illustrert ved hjelp av tekst og figurer. Mer detaljerte opplysninger finnes i tabellene i vedlegget.

Datagrunnlaget til statistikken er opplysninger fra bankene, datasentralene bankene bruker, Bankenes Betalingssentral (BBS), Bank-Axcept AS, kortselskapene og oljeselskapene. På grunn av problemer med å fremskaffe data er det enkelte tall som mangler eller som foreligger som anslag.

Postbanken samordnet sine betalingstjenester med de øvrige bankene i 1995. Forretningsbankenes produktnavn er derfor brukt på Postbankens produkter. Postban-

Continuous Linked Settlement (CLS)

Verdens 20 største valutabanker opprettet i 1996 en gruppe som skulle arbeide for å etablere et globalt system som kunne eliminere valutaoppgjøringsrisikoen. Systemet kalles «Continuous Linked Settlement» (CLS), og innebærer at oppgjøret av deltakernes valutakontrakter skjer simultant i en flervalutabank. Oppgjøret skal foregå i løpet av et tidsrom på drøyt 3 timer hver dag, mens alle involverte nasjonale RTGS-systemer har overlappende åpningstider. Realisering av CLS krever både utvikling av avanserte tekniske løsninger og at flere nasjonale systemer utvider sine åpningstider.

I juni 1997 ble det kjent at selskapet som ble dannet for å etablere CLS, CLS Services, ville kjøpe opp ECHO og det amerikanske systemet Multinet International Bank. CLS Services tar sikte på å innkorporere driften av ECHO i et større system som tilbyr flere typer oppgjøringsløsninger for valutakontrakter, herunder CLS og multilateral avregning.

CLS var opprinnelig planlagt å bare omfatte rundt 8 valutaer, og kravet til deltakende bankers kapitalbase ble satt så høyt at relativt få banker ville kunne ta del i risikoreduksjonen. Etter at en gruppering av 48 mellomstore valutabanker øvet vedvarende press mot G20, ble det i løpet av 1997 åpnet for at både flere valutaer, herunder norske kroner, og flere banker kunne inngå i systemet. Denne utvidelsen må antas å kunne få stor betydning både for de strukturmessige konsekvensene av CLS og for den globale risikoreduksjonen som faktisk oppnås.

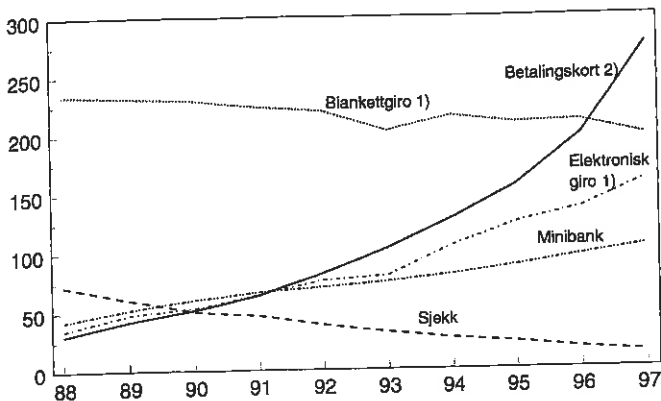
Norges Bank opprettet i desember 1997 kontakt med CLS Services med tanke på en eventuell fremtidig inkludering av norske kroner i systemet, slik det er åpnet for. Det må imidlertid foretas grundige analyser av systemets operasjonelle utforming før Norges Bank kan ta endelig stilling til om CLS Services skal få adgang til oppgjørstjenester i sentralbanken. Systemet forventes ikke å stå ferdig før om 2-3 år.

kens tall for totalt beløp overført med giro er beheftet med stor usikkerhet for årene t.o.m. 1995 og er ikke tatt med. Det er derfor brudd i kurvene for en av figurene og i tallrekken for to av tabellene, slik det er markert i notene til den aktuelle figuren og de aktuelle tabellene. Også transaksjoner med postgiro for årene t.o.m. 1995 er beheftet med usikkerhet. Her er ikke usikkerheten like stor og tallene er derfor tatt med.

4.1 Hovedtrekkene i utviklingen

Figur 4.1.1 viser tall for bruk av sjekk, giro, betalingskort og minibankuttak i Norge i perioden 1988-97. Når en ser bort fra transaksjoner gjort opp med sedler og mynt, som det ikke finnes tall for, ble det totalt i 1997 utført 646 millioner betalingstransaksjoner i Norge, hvorav 358 millioner med giro, 275 millioner med beta-

Figur 4.1.1 Antall transaksjoner i hovedgrupper betalinger 1988-97. Millioner

- 1) Postbankens girotall for årene 1988-95 er beheftet med usikkerhet.
2) Eksklusive minibankuttak.

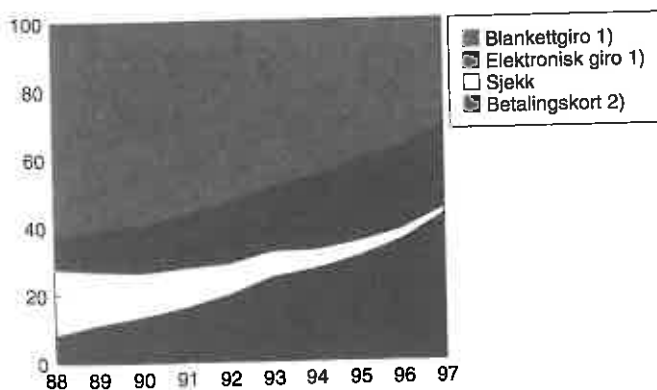
Kilde: Norges Bank

lingskort og 13 millioner med sjekk. Totalt økte antall transaksjoner med 15 prosent fra 1996. Det ble foretatt 104 millioner minibankuttak i 1997, en økning på 8 prosent fra 1996.

Antall betalinger med bruk av kort har økt kraftig gjennom hele perioden, samtidig som sjekkbruken er sterkt redusert. I 1997 ble det foretatt 9 ganger så mange betalingskorttransaksjoner som i 1988. Økningen fra 1996 var på 39 prosent. Betalingskort ble benyttet 21 ganger så ofte som sjekk i 1997. Målt i antall transaksjoner økte bruken av elektroniske girotjenester med 18 prosent fra 1996 til 1997, mens bruken av blankettbaserte girotjenester gikk ned med 6 prosent. Antall blankettbaserte girotransaksjoner ble redusert med 15 prosent fra 1988 til 1997. I samme periode ble antall elektroniske girotransaksjoner nesten femdoblet. Økningen i bruken av elektronisk giro skyldes bl.a. at masseutbetalinger, som f.eks. utbetaling av lønn og tippegevinster, i stadig større grad blir overført elektronisk. Antall minibankuttak har økt jevnt gjennom hele perioden.

Figur 4.1.2 viser den prosentvise fordelingen av antall betalingstransaksjoner fordelt på produkttype. Fram til

Figur 4.1.2 Prosentvis fordeling av antall betalingstransaksjoner fordelt på produkttype 1988-97

- 1) Postbankens girotall for årene 1988-95 er beheftet med usikkerhet.
2) Eksklusive minibankuttak.

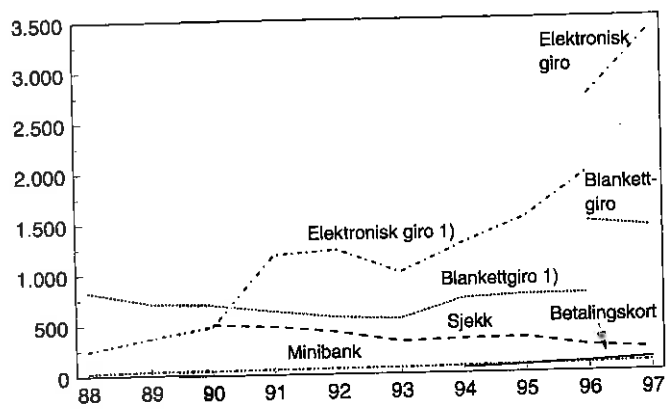
Kilde: Norges Bank

1989 var betalingskort det minst brukte betalingsinstrumentet. Siden den gang har betalingskortenes andel av betalingstransaksjonene økt kraftig. I 1997 var betalingskort det mest brukte betalingsinstrumentet, med 43 prosent av de totale transaksjonene. Sjekkbruken utgjør en stadig mindre andel av transaksjonene. I 1997 ble mindre enn 2 prosent av transaksjonene gjort opp med sjekk. Andelen blankettbaserte girotransaksjoner er redusert i forhold til elektronisk giro, men blankettgiro brukes fortsatt oftere enn elektronisk giro. I 1997 utgjorde blankettgiroene 31 prosent av betalingstransaksjonene, mens elektronisk giro utgjorde 25 prosent.

Figur 4.1.3 viser at det totale beløpet overført med bruk av elektronisk basert giro økte kraftig fra 1996 til 1997, samtidig som totalt beløp for blankettgiro ble redusert. I 1997 var det totale beløpet overført med elektronisk giro over dobbelt så stort som for blankettgiro. Minibank- og betalingskort har økt hvert år siden henholdsvis 1988 og 1994 (se tabell 4.1.2 for detaljerte tall).

Betalingskortenes andel av det totale beløpet i betalingsformidlingen var på vel 2 prosent i 1996 og 1997. Elektronisk giro økte i samme periode sin andel fra 60 til 66 prosent, mens blankettbasert giro reduserte sin andel fra 33 til 28 prosent.

Figur 4.1.3 Totalt beløp i betalingsformidlingen 1988-97. Milliarder kroner

- 1) Eksklusive Postbankens girotall.

Kilde: Norges Bank

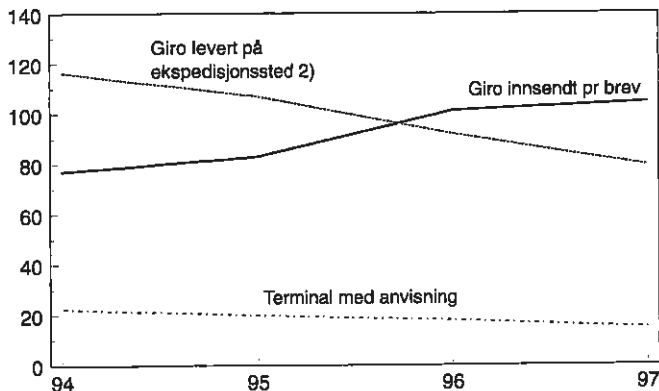
4.2 Giro

Hovedtrekkene i utviklingen i bruken av blankettbaserte og elektronisk baserte girotjenester er omtalt i kapittel 4.1. Under følger en nærmere omtale av utviklingen for de to tjenestene.

Blankettbaserte girotjenester

Giroblanketter leveres i stadig større omfang pr. brev, mens antall giroer levert på ekspedisjonssted går ned. Siden 1996 har giroer levert pr. brev vært den mest brukte blankettgirotjenesten. Det skyldes i stor grad tjenesten «brevgiro», som ble introdusert av BBS i 1992. I 1997 ble det levert 104 millioner giroer pr. brev og 79 millioner på ekspedisjonssted. Ved utgangen av 1997 hadde 114 banker innført brevgirotjenesten, mot 110

Figur 4.2.1 Blankettbaserte girotjenester 1994-97. Antall transaksjoner (millioner)¹⁾

1) Postbankens tall for årene 1994-95 er beheftet med usikkerhet.

2) Giro levert i kasse eller skranke (kontante innbetalinger og kontobelastninger).

Kilde: Norges Bank

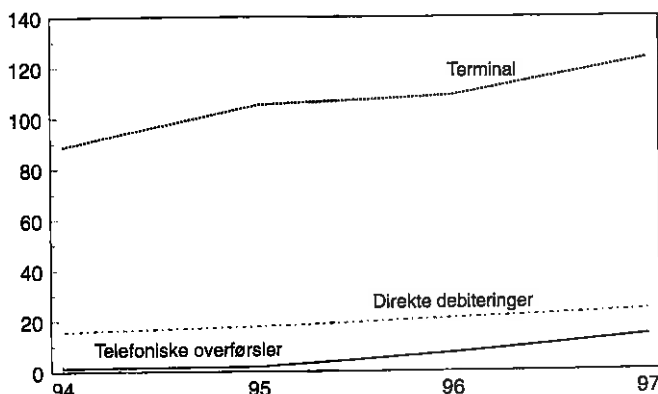
banker året før. Det var registrert vel 1,7 millioner brevgiroavtaler. Av giroene levert på ekspedisjonssted og som er registrert i BBS eller Postbanken, stod kontante innbetalinger for 58 prosent og kontobelastninger for 42 prosent. Blankettbasert terminalgiro utgjorde 7 prosent av de blankettbaserte girotransaksjonene i 1997.

Totalt beløp ble redusert for alle tre hovedgruppene av blankettbasert giro fra 1996 til 1997. Reduksjonen skyldes bl.a. økning i bruken av elektronisk basert giro til masseutbetalinger, som f.eks. lønn og tippegevinster. I 1997 utgjorde giro levert pr. brev 58 prosent av det totale beløpet for blankettbasert giro, mens giro levert på ekspedisjonssted og blankettbasert terminalgiro utgjorde henholdsvis 39 og 3 prosent.

Elektroniske girotjenester

Elektroniske girotjenester er basert på bruk av terminaler i bedrifter, institusjoner og husholdninger (Internett), direkte belastninger (debiteringer) og telefoniske overførslar. Figur 4.2.2 viser at det var en klar vekst i antallet elektroniske girotransaksjoner fra 1996 til 1997. Telefoniske overførslar økte mest relativt sett, men også

Figur 4.2.2 Elektroniske girotjenester 1994-97. Antall transaksjoner (millioner)¹⁾

1) Postbankens tall for årene 1994-95 er beheftet med usikkerhet.

Kilde: Norges Bank

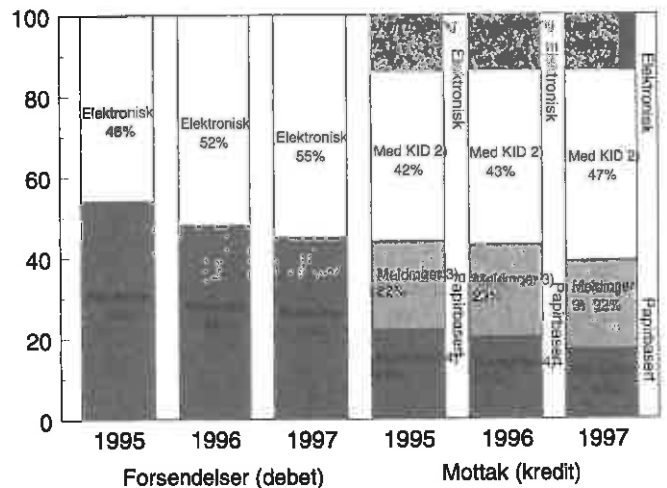
direkte debiteringer og elektronisk basert terminalgiro (hovedsakelig direkte remittering og bedriftsterminalgiro) viste klar vekst. Direkte debiteringer blir fortsatt brukt relativt lite i forhold til andre girotjenester. I 1997 ble det foretatt 8 betalinger med bruk av blankettgiro for hver transaksjon som ble initiert med utgangspunkt i en avtale om direkte debitering.

Betalinger med bruk av terminal er også klart størst målt i totalt beløp. Terminalgiro har utgjort rundt 95 prosent av det totale beløpet overført med bruk av elektronisk giro de to siste årene. Telefoniske overførslar har økt sin andel, men utgjør fortsatt under 1 prosent av det totale beløpet. Direkte debiteringer utgjorde om lag 4 prosent av det totale beløpet for elektronisk giro i 1996 og 1997.

Inn- og utbetalinger fordelt på gireringsmetode

Figur 4.2.3 viser fordelingen av blankett og elektronisk initierte innbetalinger. Figuren viser også hvorvidt betalingen ble mottatt på papir (dvs. som blankett eller melding i posten) eller elektronisk (dvs. uten melding eller med kundeidentifikasjon). Andelen elektronisk initierte innbetalinger har økt hvert år og var i 1997 på 55 prosent. På mottakersiden økte andelen elektronisk registrerte betalinger fra 56 til 61 prosent fra 1995 til 1997. Det er betalinger som mottas elektronisk med kundeidentifikasjon (KID) som har bidratt til økningen. Andelen betalinger som både sendes og mottas som blankett blir stadig mindre. I 1997 var den på 17 prosent.

Figur 4.2.3 Prosentvis fordeling av inn- og utbetalinger på gireringsmetode 1995-97

1) Uten melding: Betalinger som sendes elektronisk og som mottas elektronisk uten melding.

2) Med KID (kundeidentifikasjon): Betalinger som sendes elektronisk eller som blankett og som mottas elektronisk med kundeidentifikasjon.

3) Meldinger: Betalinger som sendes elektronisk og som mottas med papirbasert melding.

4) Blanketter: Betalinger som både sendes og mottas som blankett (hovedsakelig standard bankgiro, utbetalingskort og anvisninger).

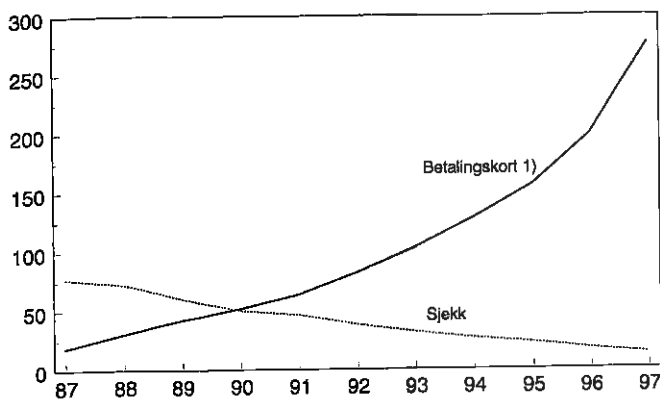
Kilde: Norges Bank

4.3 Betalingskort, sjekk og minibank

Betalingskort og sjekk

Figur 4.3.1 gir en oversikt over bruken av betalingskort og sjekk. Bruken av betalingskort har økt kraftig siden

Figur 4.3.1 Samlet bruk av betalingskort og sjekk 1987-97. Antall transaksjoner (millioner)

1) Eksklusive minibankuttak.

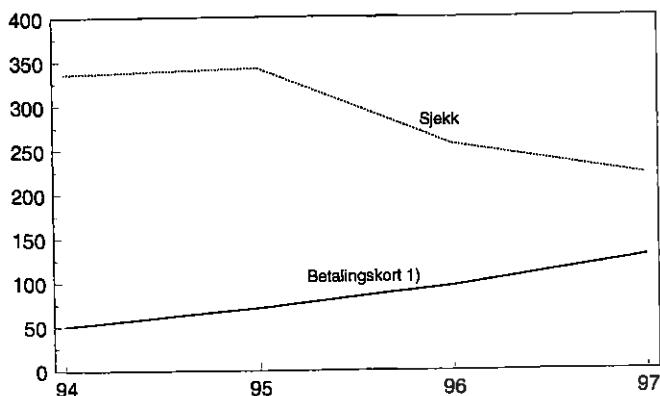
Kilde: Norges Bank

1987, mens sjekkbruken har gått ned. Det skyldes bl.a. økning i utbredelsen av betalingsterminaler og høyere priser på bruk av sjekk. I alt ble det utført 276 millioner transaksjoner med betalingskort (eksklusive minibankuttak) i 1997. Det er nesten 15 ganger så mange transaksjoner som i 1987. Antall utstedte sjekker ble redusert fra 77 millioner i 1987 til 13 millioner i 1997. I 1997 ble det foretatt 21 ganger så mange betalinger med kort som med sjekk.

Selv om sjekkbruken er blitt sterkt redusert de siste årene, blir det fortsatt skrevet ut sjekker for større beløp enn det blir handlet for med betalingskort. Det skyldes at sjekk fortsatt brukes relativt ofte til store betalinger. I 1997 ble det utstedt sjekker for 220 milliarder kroner, mens betalingskort ble brukt til å kjøpe varer og tjenester for 128 milliarder kroner.

Figur 4.3.3 viser antall betalingskort utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene. Antall utstedte kort har økt kraftig for alle korttyper siden 1991. Den prosentvise økningen har vært størst for internasjonale betalings- og kredittkort og oljeselskapenes kort, men bankkort er fortsatt den mest utbredte korttypen. Ved utgangen av 1997 var det nesten 6,1 millioner (fysiske) betalingskort i Norge. Det er en økning på en halv million

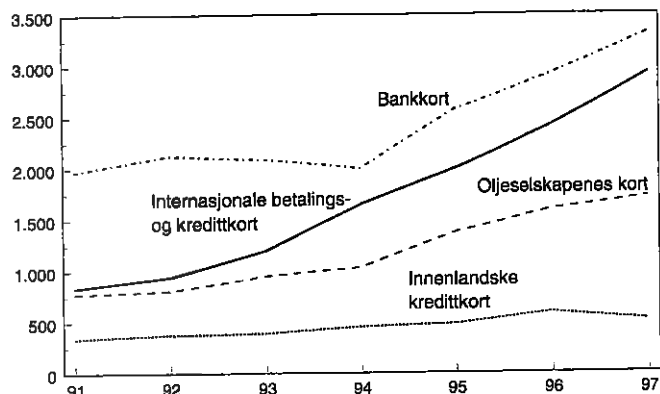
Figur 4.3.2 Samlet bruk av betalingskort og sjekk 1994-97. Totalt beløp (milliarder kroner)

1) Eksklusive minibankuttak.

Kilde: Norges Bank

Figur 4.3.3 Antall betalingskort utstedt pr. 31.12.1991-97. Tusen

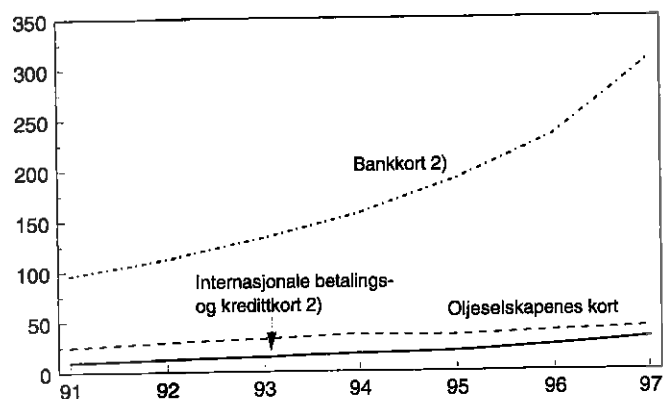
Kilde: Norges Bank

kort i forhold til utgangen av 1996 og 2 millioner kort i forhold til utgangen av 1994. Et kombinert kort gir tilgang til flere kortsystemer. I vurderingen av utviklingen i nordmenns samlede tilgang til kortsystemene i perioden, må en derfor også ta hensyn til at antall kombinerte kort har økt kraftig. Kombinasjonen av bank- og internasjonale betalingskort er den vanligste.

Figur 4.3.4 viser utviklingen i antall transaksjoner for de ulike korttypene. Bankkort er den klart mest brukte korttypen. I 1997 stod de for 81 prosent av alle betalingskorttransaksjonene i Norge. Oljeselskapenes kort og de internasjonale betalingskortene stod for henholdsvis 11 og 8 prosent av transaksjonene. Bruken av innenlandske kredittkort utgjør en svært liten andel av transaksjonene og er ikke tatt med i figuren. Bankkortenes andel av transaksjonene har økt hvert år siden 1992, mens andelen til oljeselskapenes kort er redusert hvert år. Andelen til de internasjonale betalingskortene har vært omtrent uendret gjennom hele perioden.

Bankkortenes andel er også klart størst målt i totalt beløp, mens de internasjonale betalingskortenes andel er større enn bensinkortenes. I gjennomsnitt ble hvert bankkort brukt til 93 transaksjoner (inkludert minibankuttak) i 1997 mot 80 året før. De internasjonale beta-

Figur 4.3.4 Antall transaksjoner for ulike korttyper 1991-97. Millioner ¹⁾

1) Bruk av kombinasjonskort er fordelt på de ulike korttypene etter hvilken del av kombinasjonskortet som er benyttet.

2) Inklusive minibankuttak.

Kilde: Norges Bank

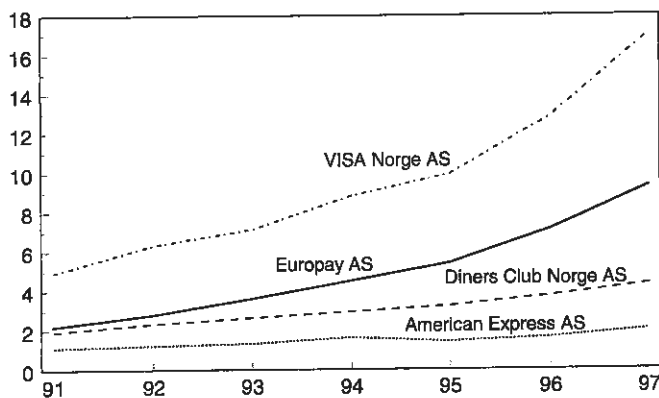
lingskortene og oljeselskapenes kort ble i gjennomsnitt brukt til henholdsvis 11 og 25 transaksjoner i 1997. Hver betalingsterminaltransaksjon med bankkort var i gjennomsnitt på 426 kroner i 1997, mens tilsvarende beløp for de internasjonale betalingskortene og oljeselskapenes kort var på henholdsvis 833 og 288 kroner. I gjennomsnitt var et minibankuttak med bankkort på 897 kroner og med de internasjonale betalingskortene på 1 537 kroner i 1997.

Internasjonale kortselskaper

Det norske markedet for internasjonale betalings- og kredittkort er delt mellom de fire kortselskapene American Express AS, Diners Club Norge AS, Europay Norge AS og VISA Norge AS. Figur 4.3.5 viser at VISAs kort har vært mest benyttet i samtlige år fra 1991. Europays kort har vært nest mest benyttet, etterfulgt av Diners og American Express. Antall transaksjoner har økt i alle fire selskapene gjennom hele perioden.

Totalt sett økte antallet transaksjoner med internasjonale betalings- og kredittkort med 29 prosent fra 1996 til 1997. Bruken er mer enn tredoblet fra 1991. Om lag 17 prosent av transaksjonene og 27 prosent av totalt beløp i 1997 gjaldt uttak i minibank. I 1997 ble 24 prosent av transaksjonene med de internasjonale kortene registrert manuelt mot 23 prosent i 1996.

Figur 4.3.5 Utvikling i antall korttransaksjoner for internasjonale kortselskaper 1991-97. Millioner

Kilde: Norges Bank

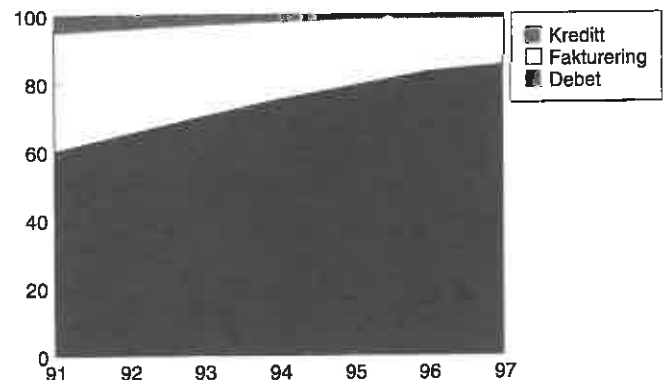
Innenlandske kredittkort

Markedet for innenlandske kredittkort er i all hovedsak delt mellom GE Kapital Finans AS (som tilbyr Her & Nå, Kjøpekort og X-tra Kapital), DnB Kort AS (Multi-kort) og Gjensidige Bank AS (Kjøpekort, Reserve Konto og Cresco Card). Gjensidige Banks kredittkort har hatt den største andelen av totalt beløp hvert år siden 1994. I 1997 stod Gjensidige Banks kort for 53 prosent av det totale beløpet overført med innenlandske kredittkort, mens GE Kapital Finans og DnB Kort stod for henholdsvis 37 og 10 prosent. Tabell 4.3.4 i vedlegget viser utviklingen til de ulike kortselskapene. Innenlandske kredittkort behandles fortsatt i relativt stort omfang manuelt. Andelen manuelt behandlede transaksjoner var på 39 prosent i 1997 mot 41 prosent i 1996.

Oljeselskapenes kort

Statoil Norge AS, AS Norske Shell, Hydro Texaco AS, Esso Norge AS, Norske Fina AS og DuPont JET AS utsteder bensinkort for betaling i egne terminaler på bensinstasjonene. Bruken av oljeselskapenes kort har økt hvert år siden 1991, bortsett fra i 1995 da det var en marginal nedgang i antall transaksjoner. Målt i kroner har det vært en jevn økning gjennom hele perioden. I gjennomsnitt ble hvert bensinkort brukt til 25 transaksjoner i 1997, omtrent det samme som de to foregående år. Gjennomsnittsbeløpet pr. korttransaksjon var på 288 kroner både i 1996 og 1997.

Figur 4.3.6 Prosentvis fordeling av korttransaksjoner etter kortets betalingsegenskap 1991-97

Kilde: Norges Bank

Oppgjørsmåte

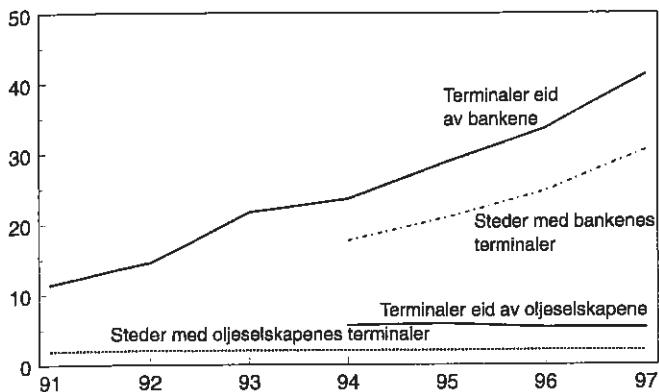
Figur 4.3.6 viser totalt antall korttransaksjoner inndelt etter betalerens oppgjørsmåte, dvs. etter hvorvidt bankkonto belastes fortløpende (debet), det utstedes faktura eller betaleren har adgang til kreditt. Debettransaksjonene har utgjort den klart største andelen av korttransaksjonene gjennom hele perioden. I 1997 utgjorde de 85 prosent av transaksjonene. Kredittransaksjonene utgjør en svært liten andel av transaksjonene.

Betalingsterminaler (EFTPOS - Electronic Funds Transfer at Point of Sales)

Forretnings- og sparebankene og Postbanken inngikk i 1995 en avtale om integrering av Postbanken i de øvrige bankenes fellessystemer i betalingsformidlingen. Som en følge av avtalen har Postbankens og de øvrige bankenes kort f.o.m. 9. mai 1996 kunnet bli benyttet i hverandres minibanker og betalingsterminaler. Bankenes betalingsterminaler befinner seg i butikker, handlesentre, på postkontor etc, mens oljeselskapenes terminaler er utplassert på bensinstasjoner. Figur 4.3.7 viser utviklingen i antall terminaler eid av bankene og oljeselskapene, samt utviklingen i antall steder med bankenes og oljeselskapenes terminaler.

Samlet økte antall betalingsterminaler og brukersteder med henholdsvis 19 og 21 prosent fra 1996 til 1997. Fra 1994 har antall betalingsterminaler og brukersteder økt med henholdsvis 59 og 64 prosent. Ved utgangen av 1997 var det 46 592 betalingsterminaler fordelt på 32

Figur 4.3.7 Antall betalingsterminaler og antall steder med betalingsterminaler 1991-97. Tusen

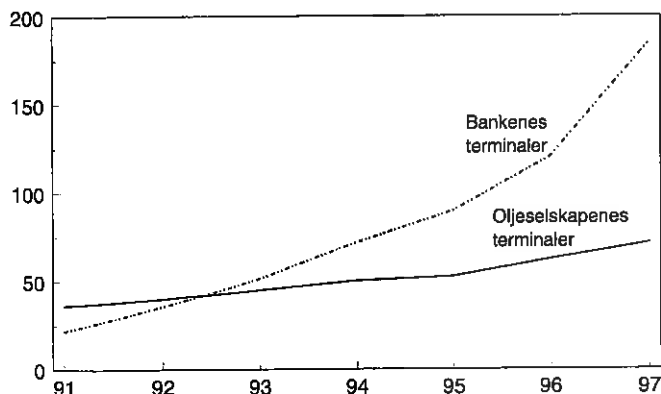

Kilde: Norges Bank

756 brukersteder i Norge. Det er bankene som har stått for den største økningen i antall betalingsterminaler de siste årene. Ved utgangen av 1997 var det vel 41 tusen bankeide terminaler i Norge. Oljeselskapene var tidligere ute med betalingsterminaler, og den største økningen kom på 1980-tallet. Som følge av rasjonaliseringer og nedleggelse av stasjoner etc, ble antall terminaler eid av oljeselskapene netto redusert med 9 prosent fra 1995 til 1997. Antall steder med oljeselskapenes terminaler har vært relativt stabilt siden 1991.

Figur 4.3.8 viser at det har vært en sterk vekst i bruken av betalingsterminaler. Antall transaksjoner i betalings-terminaler er totalt sett mer enn firedoblet fra 1991 til 1997. Den største veksten har vært i bankenes terminaler, men også bruken av oljeselskapenes terminaler har økt betydelig. Oljeselskapenes terminaler aksepterer, i tillegg til egne kort, bankkort og internasjonale betalingskort. Nesten 60 prosent av transaksjonene i oljeselskapenes terminaler i 1997 skjedde ved bruk av oljeselskapenes egne kort.

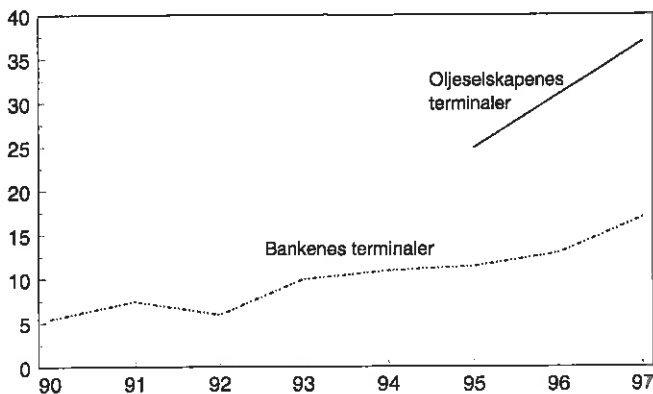
Figur 4.3.8 Bruk av bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler 1991-97. Antall transaksjoner (millioner)

Kilde: Norges Bank

Figur 4.3.9 viser at bankenes og oljeselskapenes terminaler blir utnyttet i stadig større grad. I gjennomsnitt ble oljeselskapenes terminaler brukt 37 ganger pr. dag i 1997 mot 31 ganger i 1996, mens bankenes terminaler ble brukt 17 ganger pr. dag i 1997 mot 13 ganger i 1996.

Figur 4.3.9 Gjennomsnittlig antall transaksjoner pr. betalingsterminal pr. dag 1990-97

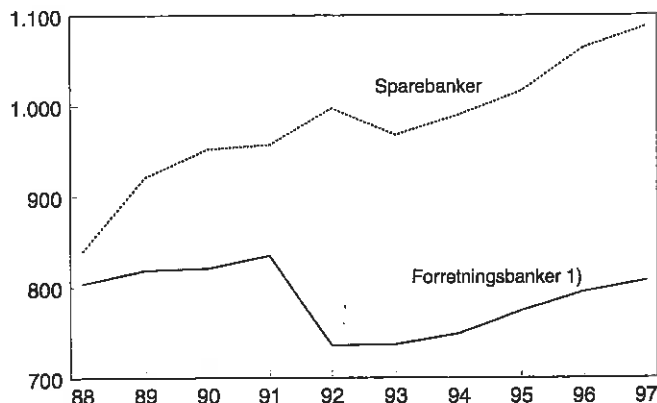

Kilde: Norges Bank

Minibank

Den største økningen i antall minibanker fant sted på midten av 1980-tallet. Veksten har vært relativt moderat på 1990-tallet. Ved utgangen av 1997 var det totalt 1 896 minibanker i Norge. Figur 4.3.10 viser utviklingen i antall minibanker fordelt på forretningsbankene (inklusive Postbanken) og sparebankene. Forretningsbankene hadde like mange minibanker i 1988 som i 1997, mens sparebankene har økt sitt antall med 30 prosent. Utviklingen i antall minibanker i denne perioden må ses i sammenheng med strukturelle endringer i banksektoren (fusjoner, nedleggelse etc.).

Figur 4.3.10 Antall minibanker 1991-97

1) Inklusive Postbanken.

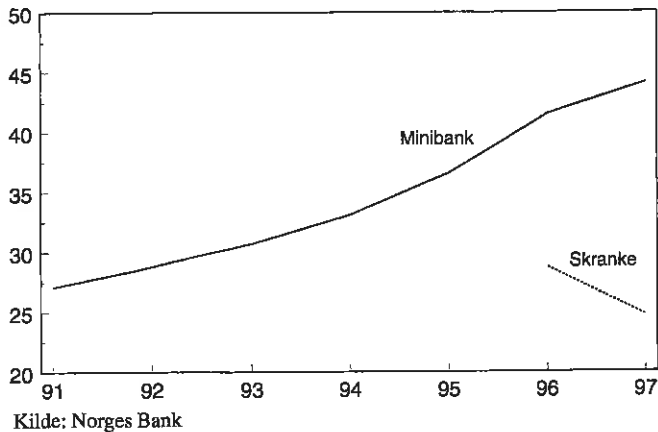
Kilde: Norges Bank

I 1997 ble det foretatt 104 millioner minibankuttak i Norge, en økning på 6 prosent fra 1996 og 57 prosent fra 1991. Antall minibankuttak har økt noe mer relativt sett i forretningsbankene enn i sparebankene fra 1991.

Figur 4.3.11 viser antall uttak i minibank og skranke i forretningsbankene. Antall uttak i forretningsbankenes minibanker økte med 6 prosent fra 1996 til 1997. I 1997 ble det foretatt 44 millioner uttak. Til sammenlikning ble det foretatt 25 millioner kontantuttak i forretningsbankenes skranke, en reduksjon på 14 prosent fra 1996.

Totalt ble det tatt ut nærmere 95 milliarder kroner i minibankene i 1997. Det er en økning på 83 prosent fra

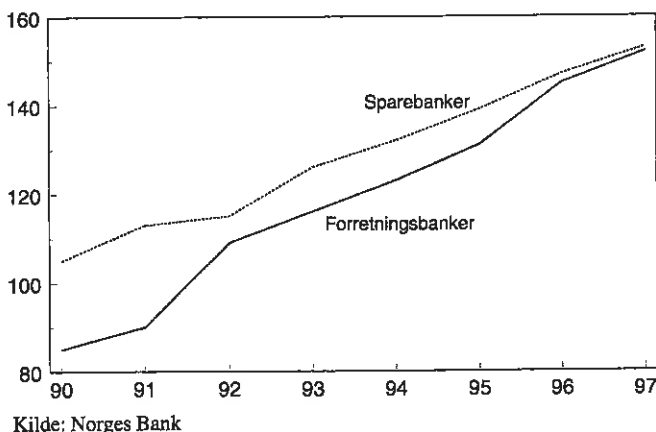
Figur 4.3.11 Antall kontantuttak i minibank og skranke i forretningsbankene 1991-97. Millioner

1991 og 12 prosent fra 1996. Økningen har gjennomgående vært større i forretningsbankene enn i sparebankene. Hvert minibankuttak var i gjennomsnitt på 910 kroner i 1997, mot 865 kroner i 1996. I 1991 var hvert uttak på 781 kroner.

Figur 4.3.12 viser utviklingen i utnyttelsen av minibankene på 1990-tallet. Sparebankenes minibanker har i gjennomsnitt vært noe bedre utnyttet enn forretningsbankenes. Forskjellen er redusert de siste årene. I 1997 var det i gjennomsnitt 153 uttak pr. dag i sparebankenes minibanker og 152 uttak i forretningsbankenes.

Figur 4.3.12 Gjennomsnittlig antall uttak pr. minibank pr. dag 1990-97

Sparebankenes minibanker aksepterer bankkort og internasjonale betalings- og kredittkort. Forretningsbankenes minibanker aksepterer i tillegg innenlandske kredittkort. Nesten alle minibankuttakene blir foretatt med bankkort. Bankkort kan også brukes til kontantuttak i betalingsterminal. Det er foreløpig ikke mulig å skille mellom varekjøp og kontantuttak. Det er imidlertid realistisk å anta at antall kontantuttak i betalingsterminaler har økt kraftig de siste årene.

4.4 Sedler og mynt

Norges Bank leverer sedler og mynt i det omfang som etterspørres av bankene og Posten. Sedler og mynt etter-

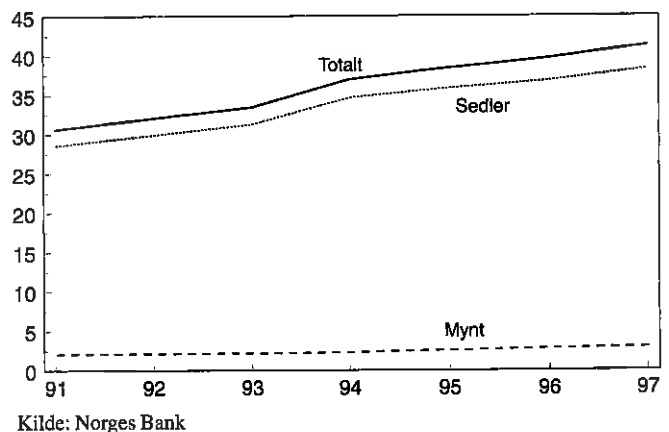
spørres for å gjennomføre betalingstransaksjoner og til plassering av formue. I verdi er i underkant av 70 prosent av utestående seddelomløp 1000-kronesedler med lav omløpshastighet. Det indikerer at denne valør i stor grad brukes til formuesplassering.

Det er i første rekke privatpersoner som bruker kontanter som betalingsmiddel. Det er rimelig å anta at veksten i både den transaksjons- og den formuesrelaterte etterspørselen etter kontanter er positivt korrelert med utviklingen i de makroøkonomiske hovedstørrelser. Tilgjengelighet og kostnader ved alternative betalingsmidler og endringer i folks holdninger og betalingsvaner, er andre viktige faktorer som kan forklare utviklingen i kontantbruken og kontantomløpet.

Kontantomløpet

Verdien av kontantomløpet, dvs. sedler og mynt i sirkulasjon i samfunnet (utenfor Norges Bank), har økt omtrent i takt med det private konsum siden 1990. Dette kan synes overraskende, tatt i betraktning den sterke veksten i elektronisk betalingsformidling og kortbruk. En forklaring kan være at økt spesialisering i økonomien har bidratt til en økning i antall transaksjoner. En annen forklaring kan være at det lave rentenivået de siste årene har redusert kostnadene forbundet med å holde kontanter. Når det gjelder den relativt sterke veksten i myntomløpet, kan dette bl.a. forklares ved utbredelsen av bompengeordninger, spill- og myntautomater etc. I tillegg har introduksjonen av 20-kronemynten i 1994 bidratt til at verdien av myntomløpet har økt.

Figur 4.4.1 Kontantomløpet 1991-97. Årsgjennomsnitt i milliarder kroner

Kontantomløpet varierer betydelig gjennom året, med spesielt store beholdninger ute blant publikum i sommermånedene og ved juletider. Verdien av årsgjennomsnittet for kontantomløpet økte fra 30,6 milliarder kroner i 1991 til 41,2 milliarder kroner i 1997, en økning på 34,5 prosent. Både seddel- og myntomløpet har økt gjennom hele perioden.

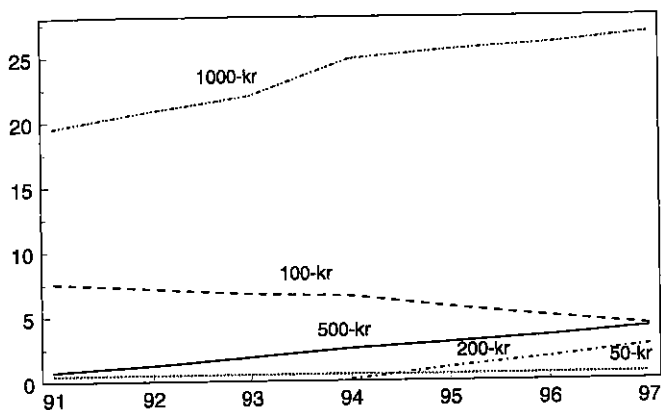
Sedler

Årsgjennomsnittet for verdien av sedler i omløp var på 38,3 milliarder kroner i 1997. Det er en økning på 4 pro-

sent fra 1996 og 34 prosent fra 1991. I 1997 utgjorde verdien av årsgjennomsnittet for seddelomløpet 93 prosent av det totale kontantomløpet.

Figur 4.4.2 viser utviklingen i årsgjennomsnittet for de ulike seddelvalørene. Målt i verdi er 1000-kroneseddelen klart størst, mens 500-kroneseddelen er i ferd med å passere 100-kroneseddelen som den nest største seddelen. Verdien av 500-kronesedler i omløp har økt fra 828 millioner kroner i 1991 til 4,1 milliarder kroner i 1997. Omløpet av 200-kronesedler har også økt kraftig siden introduksjonen i 1994. I 1997 var verdien av årsgjennomsnittet for 200-kroneseddelen på 2,6 milliarder kroner. Verdien av 50-kronesedler i omløp har økt med 10,7 prosent siden 1991.

Figur 4.4.2 Seddelomløpets sammensetning 1991-97.
Årsgjennomsnittet i milliarder kroner

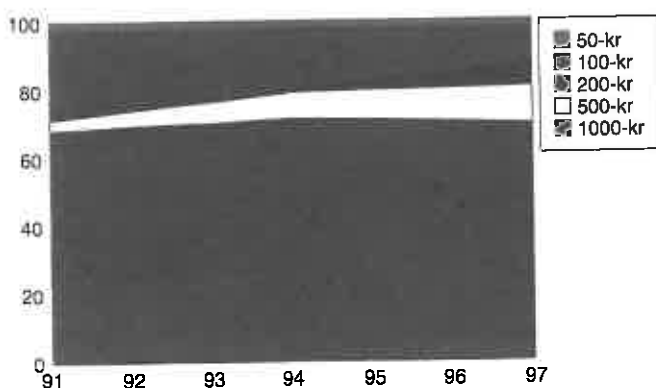

Kilde: Norges Bank

Figur 4.4.3 viser at verdien av årsgjennomsnittet for 1000-kroneseddelen har utgjort rundt 70 prosent av det totale seddelomløpet på hele 1990-tallet. 500- og 200-kroneseddelens andeler har økt, mens 100-kroneseddelen andel er blitt kraftig redusert. I 1997 utgjorde 500- og 100-kroneseddelen om lag 11 prosent hver seg av det totale seddelomløpet, mens 200- og 50-kroneseddelen utgjorde henholdsvis 7 og 2 prosent.

Omløpshastigheten for sedler (definert som antall ganger sedlene passerer gjennom Norges Bank pr. år) har økt marginalt hvert år siden 1991, bortsett fra i 1994

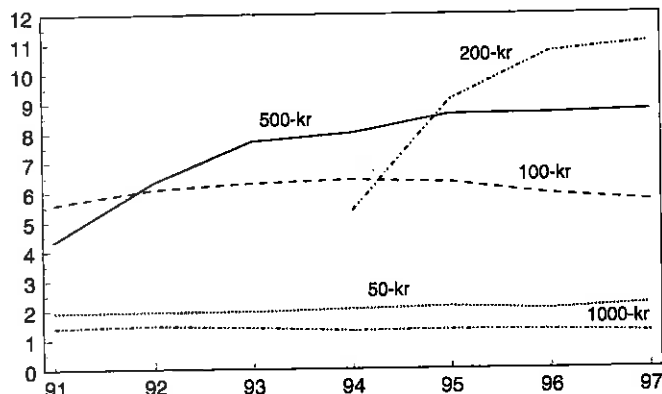
Figur 4.4.3 Seddelomløpets sammensetning 1991-97.
Årsgjennomsnittet i prosent av verdi

Kilde: Norges Bank

og 1996 da det var en svak nedgang. I 1997 var omløpshastigheten på 5,17, en økning med 0,27 fra 1996 og 0,70 fra 1991. Figur 4.4.4 viser omløpshastigheten for de ulike seddelvalørene. Omløpshastigheten for 100-kronesedler er blitt noe redusert de siste årene, mens omløpshastigheten for 200- og 500-kronesedler har økt. Det skyldes i vesentlig grad økt bruk av 200- og 500-kronesedler i minibanker (på bekostning av 100-kronesedler) og publikums bruk av minibanker som hovedkilde for uttak av kontanter. Omløpshastigheten for 50- og 1000-kronesedler har holdt seg relativt stabil i perioden.

Figur 4.4.4 Sedlenes omløpshastighet¹⁾ 1991-97

1) Antall ganger sedlene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

Kilde: Norges Bank

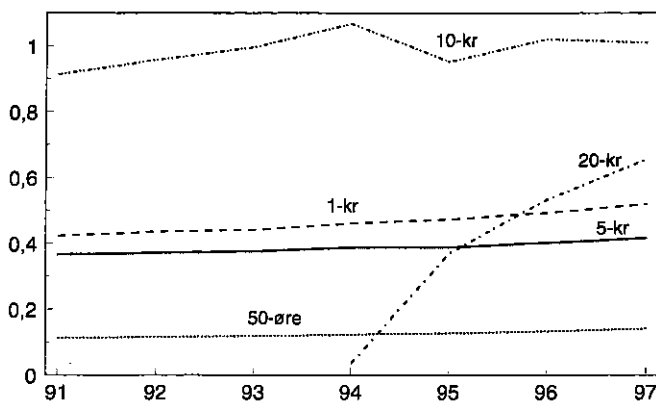
Helautomatiske seddelsorteringssystemer ved Norges Banks hovedkontor og distriktsavdelinger teller, ekthetskontrollerer og kvalitetssorterer sedler. I samme prosess destrueres sedler som ikke lenger er av sirkulasjonskvalitet. Bankene og Posten leverte i 1997 inn 518 millioner sedler til sortering og ekthetskontroll, en økning på nesten 2 prosent fra 1996 og 6 prosent fra 1991. Den svake økningen er i tråd med en forholdsvis stabil trend for inngang av sedler til Norges Bank de siste årene. Stabiliteten skyldes i hovedsak en gradvis overgang fra 100-kronesedler til høyere valører i minibanker. Inngangen av de ulike seddelvalørene har variert de siste årene. Inngangen av 500- og 200-kronesedler har økt kraftig, mens inngangen av 100-kronesedler er blitt betydelig redusert.

Verdien av destruerte sedler økte fra 9,2 til 13,9 milliarder kroner fra 1996 til 1997. Økningen skyldes i hovedsak destruksjon av 100-kronesedler i seddelutgave VI i forbindelse med overgang til ny 100-kroneseddel utgave VII. Verdien av destruerte sedler har variert mye fra år til år i tråd med utskifting av seddelutgaver.

Mynt

Verdien av årsgjennomsnittet for skillemynt i omløp var på vel 2,9 milliarder kroner i 1997. Det er en økning på 6 prosent fra 1996 og 44 prosent fra 1991. Verdien av myntomløpet utgjorde 7 prosent av det totale kontantomløpet i 1997.

Figur 4.4.5 Skillemyntomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnitt i milliarder kroner

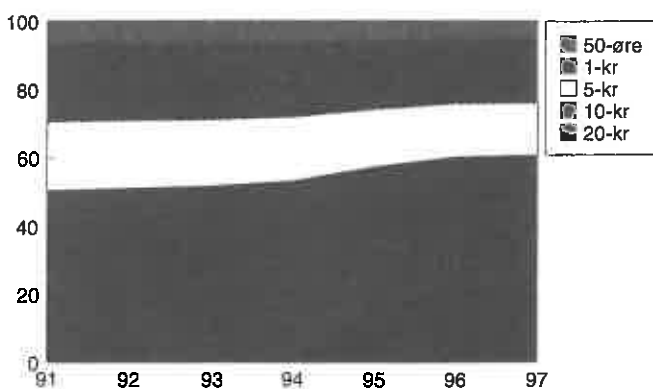

Kilde: Norges Bank

Figur 4.4.5 viser skillemyntomløpets sammensetning. 10- kronemynten er fortsatt størst målt i verdi, men 20-kronemynten har redusert forspranget kraftig siden den ble introdusert 1. november 1994. I 1997 var verdien av årsgjennomsnittet for 10-kronemynten på 1 milliard kroner, mens verdien for 20-kronemynten var på 655 millioner. Verdien av årsgjennomsnittet for de øvrige myntvalørene har bare økt marginalt siden 1991.

10-kronemyntens andel av verdien av det totale myntomløpet er blitt sterkt redusert siden introduksjonen av 20-kronemynten i 1994. Ved utgangen av 1997 utgjorde 10-kronemynten 34 prosent av verdien av det totale myntomløpet, mens 20-kronemynten utgjorde 24 prosent. Også de andre myntvalørens andeler er blitt redusert siden introduksjonen av 20-kronemynten. Dette er illustrert i figur 4.4.6.

Figur 4.4.6 Skillemyntomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnitt i prosent av verdi

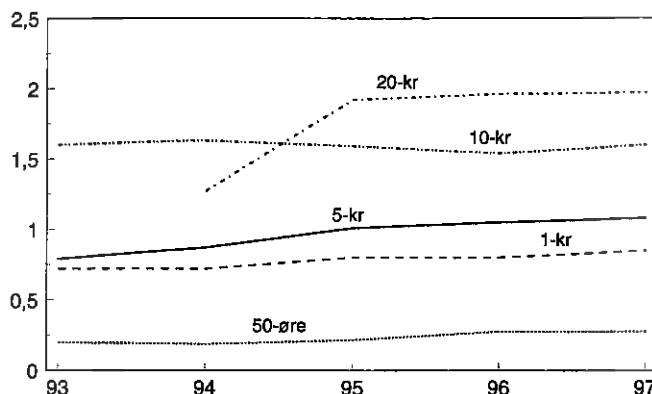

Kilde: Norges Bank

Figur 4.4.7 viser at omløpshastigheten til de ulike myntvalørene har vært nokså stabil de siste årene. Omløpshastigheten er størst for de største myntvalørene. Det skyldes bl.a. utstrakt bruk av disse valørene i myntautomater, bomringer etc. Bruk av mynt i automater i forbindelse med bomveier, parkering, spill, telefon etc,

medfører en fortsatt økning i myntomløpet og i inngangen av mynt til Norges Bank. I 1997 var den totale inngangen av mynt til Norges Bank på 838 millioner mynter, en økning på 10 prosent fra 1996 og 44 prosent fra 1993.

Figur 4.4.7 Skillemyntenenes omløpshastighet ¹⁾ 1993-97

1) Antall ganger myntene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

Kilde: Norges Bank

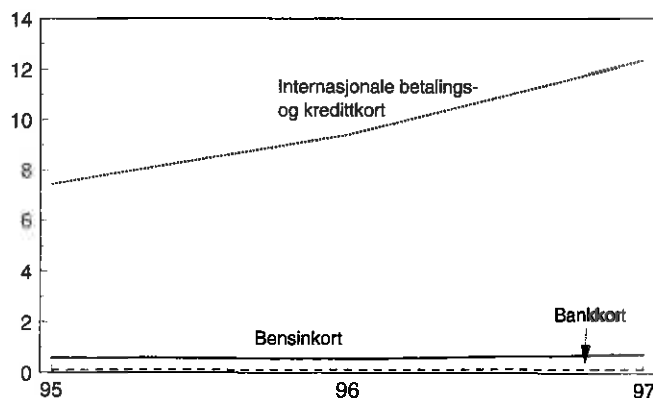
4.5 Internasjonal betalingsformidling

Internasjonal kortbruk

Nordmenns betalinger i utlandet i forbindelse med reiser etc. skjer i stadig økende grad med kort. Figur 4.5.1 viser nordmenns bruk av kort i utlandet målt ved antall transaksjoner. De internasjonale betalingskortene dominerer stort. I 1997 stod de for 93 prosent av nordmennenes korttransaksjoner i utlandet, mens bensin- og bankkortene stod for henholdsvis 6 og 1 prosent. Nordmenns bruk av internasjonale betalings- og kredittkort har økt hvert år fra 1991, både målt i antall transaksjoner og i totalt beløp.

Europeiske sparebanker har opprettet et internasjonalt minibanknettverk kalt Eufiserv. Nettverket, som har vært operativt siden 1991, kan benyttes av samtlige sparebanker i Norge. Fellesdata er operatøransvarlig for de norske deltakerne. I 1997 ble det foretatt 174 tusen transaksjoner i utenlandske minibanker knyttet opp mot Eufiserv med norske bankkort, mens det ble registrert 151 tusen transaksjoner i norske minibankers med uten-

Figur 4.5.1 Nordmenns bruk av kort i utlandet 1995-97. Antall transaksjoner (millioner)

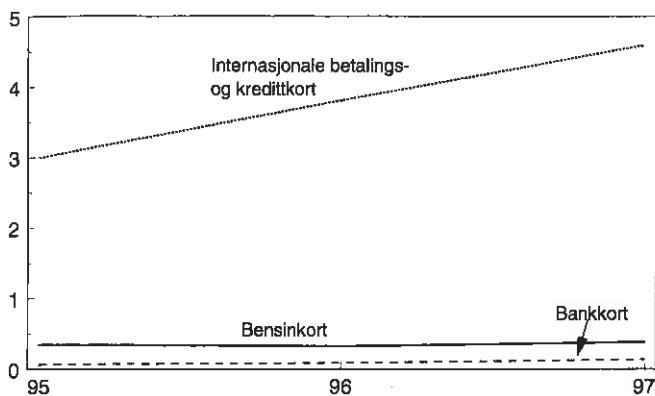
Kilde: Norges Bank

landske kort. Det er en økning på henholdsvis 30 og 54 prosent i forhold til 1996.

Bensinkort har vært benyttet over landegrensene siden begynnelsen av 1980-tallet. Hovedregelen er at selskapenes kort bare aksepteres av utenlandske søsterselskaper, men enkelte oljeselskaper aksepterer også andre selskapers kort. Nordmenns bruk av bensinkort i utlandet økte med 34 prosent fra 1996 til 1997.

Figur 4.5.2 viser at den dominerende andelen av utlendingers kortbruk i Norge skjer ved bruk av internasjonale betalings- og kredittkort. I 1997 stod disse kortene for nesten 90 prosent av utlendingenes kortbruk i Norge.

Figur 4.5.2 Utlendingers bruk av kort i Norge 1995-97. Antall transaksjoner (millioner)

Kilde: Norges Bank

Overførsler fra Norge til utlandet

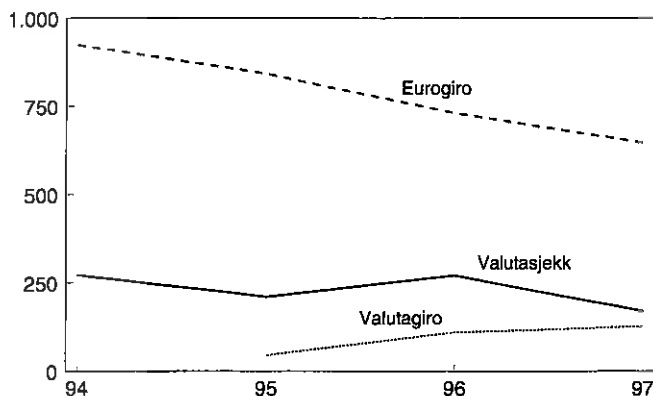
Figur 4.5.3 viser antall overførsler fra Norge til utlandet ved bruk av valutasekk og tjenestene Valutagiرو og Eurogiro (tilbys bare av Postbanken). Både antall valutasekkoverførsler og antall girooverførsler ble redusert fra 1996 til 1997. Nedgangen i antall girooverførsler skyldes reduksjon i antall Eurogirooverførsler. Tjenesten «Valutagiرو» har økt kraftig siden den ble introdusert av BBS i 1995, men utgjør fortsatt en liten andel av de totale overførselene til utlandet. Ved bruk av Valutagiرو fyller brukeren ut en utenlandsblankett, hvorefter BBS overfører beløpet elektronisk til utlandet gjennom SWIFT.

5 PRISER I BETALINGSFORMIDLINGEN

Fra 1989 til og med 1995 gav Norges Bank ut en statistikkrapport hvert halvår om prisutviklingen i betalingsformidlingen. Etter dette er statistikken årlig.

Postbanken er presentert sammen med forretningsbankene. Det betyr at Postbankens priser inngår i beregningen av gjennomsnittsprisene i forretningsbankene, dersom ikke annet er eksplisitt uttrykt. Rapportens data-grunnlag omfatter 9 forretningsbanker (inkludert Postbanken) og 18 sparebanker, noe som utgjør henholdsvis 90 og 72 prosent av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på anfordring.

Figur 4.5.3 Overførsler fra Norge til utlandet 1994-97. Antall transaksjoner (tusen)

Kilde: Norges Bank

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications)

SWIFT-systemet er et elektronisk nettverkssystem for overføring av meldinger. Systemet har sentral betydning i den internasjonale betalingsformidlingen og brukes til en meget stor andel av de overføringer som foretas både mellom norske institusjoner og mot utlandet. Ved utgangen av 1997 var det over tre tusen medlemmer av systemet i 164 land, hvorav 22 norske (inklusive Norges Bank). I tillegg kommer BBS som er registrert som bruker og utenlandskeide banker med kontorer i Norge som har selvstendig tilknytning til SWIFT.

Antall meldinger formidlet i dette systemet er stadig økende. På verdensbasis ble det i 1997 sendt 812 millioner meldinger, en økning på 18 prosent fra 1996. Fra Norge ble det sendt 7,1 millioner meldinger i 1997 mot 6,2 millioner året før. Antall SWIFT-meldinger kan ikke benyttes som direkte mål på antall transaksjoner som sendes over nettet. Det er ikke unormalt at det for en enkelt transaksjon sendes 2-3 meldinger. I tillegg kommer en rekke andre typer meldinger, som for eksempel bekrefte- lser på handler, saldoutskrifter og systemmeldinger. Bankene kan også avtale seg imellom å sende flere transaksjoner på samme melding. Endringer i handelsmønster og -systemer vil således kunne påvirke antallet meldinger, selv om antall transaksjoner er uendret.

De to bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie pris pr. transaksjon i den enkelte bank med den enkelte banks andel av innskudd på anfordring, bortsett fra for Postbanken der faktiske markedsandeler målt etter antall transaksjoner er brukt. Gjennomsnittsprisene for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie de to bankgruppens priser med bankgruppens faktiske markedsandeler målt etter antall transaksjoner pr. 1.1.97.

Alle bankene i undersøkelsen opererer med reduserte priser eller prisfritak for spesielle konto- eller kunde-

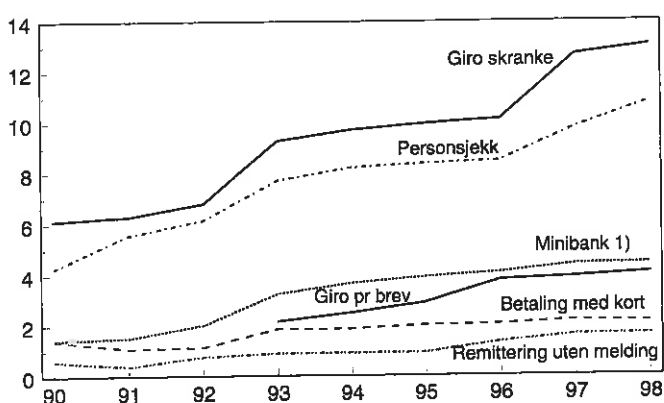
grupper på tjenester som i utgangspunktet er prisbelagte. Den vanligste kundegruppen med reduserte priser eller prisfritak er honnørkontokunder. Denne kundegruppen utgjorde ved inngangen til 1998 om lag 14 prosent av totale aktive brukskonti på personkundemarkedet. Totalt er det om lag 24 prosent av aktive personkonti som har reduserte priser eller prisfritak på tjenester som i utgangspunktet er prisbelagte. Det er ikke tatt hensyn til de spesielle prisene til disse kundene i beregningen av gjennomsnittsprisene. De reelle gjennomsnittsprisene for disse tjenestene er derfor noe lavere enn i figurene og tabellene.

5.1 Innenlands betalingsformidling

Prisene på de fleste typer betalingstjenester har økt gjennom 1990-årene. Det er rimelig å se denne trenden i sammenheng med reduksjonen av rentemarginen.

Figur 5.1.1 viser gjennomsnittsprisene på noen av de mest brukte betalingstjenestene. Prisene har økt mest for kostnadsstunge tjenester som giro levert i skranke og personsjekk. Det har i stor grad sammenheng med at bankene gjennom sin prispolitikk har forsøkt å vri bruken over til mer kostnadseffektive tjenester, som f.eks. elektronisk giro, brevgiro og betalingskort. For de fleste elektronisk baserte girotjenestene (i figuren representert ved remittering uten melding) og korttjenestene har det bare vært marginale økninger i prisene. Gjennomsnittsprisen på minibankuttak har økt jevnt i perioden. Dagens prisnivå reflekterer trolig i større grad enn tidligere bankenes reelle kostnader ved de ulike tjenestene.

Figur 5.1.1 Priser på sentrale betalingstjenester og minibankuttak 1990-98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner)

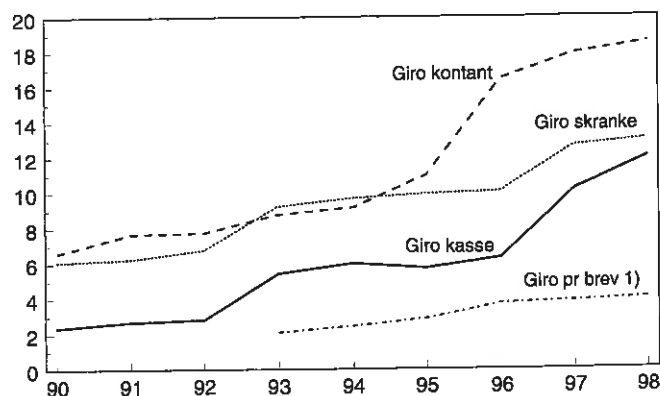
1) Uttak i andre bankers minibank utenom åpningstid.

Kilde: Norges Bank

Blankettbaserte girotjenester

Figur 5.1.2 viser prisutviklingen for de viktigste blankettbaserte girotjenestene. Det har vært en kraftig prisoppgang på giro betalt kontant og giro levert i skranke og kasse, dvs. tjenester som krever stor grad av manuell behandling. For giro innsendt pr. brev har det bare vært en svak prisoppgang. Det har sammenheng med at denne tjenesten er langt mer kostnadseffektiv enn de øv-

Figur 5.1.2 Priser på blankettbaserte girotjenester 1990-98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner)

1) Eksklusive porto pr. forsendelse.

Kilde: Norges Bank

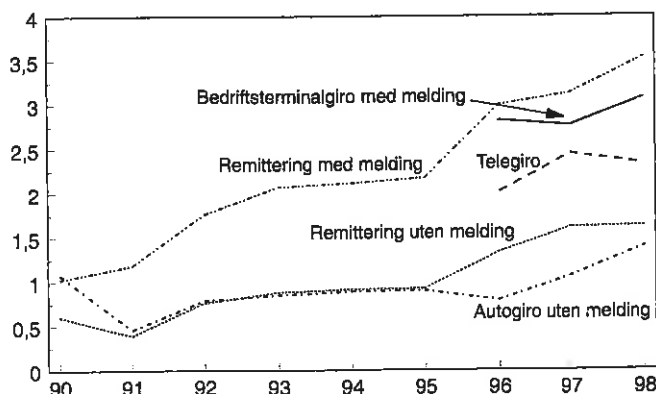
rige blankettbaserte tjenestene. Giro innsendt pr. brev er likevel en dyrere løsning for bankene enn elektroniske girotjenester, som f.eks. betaling via telefon eller Internett.

Elektroniske girotjenester

Figur 5.1.3 viser utviklingen i gjennomsnittsprisene på noen av de mest brukte elektroniske girotjenestene.

Målt i kroner har endringene i prisene på de elektroniske girotjenestene vært relativt små sammenlignet med de blankettbaserte tjenestene. Det skyldes hovedsakelig at de elektroniske tjenestene i utgangspunktet har vært mer «kostnadsriktig» priset. Gjennomsnittsprisene på de ulike elektroniske girotjenestene har økt i de fleste årene vi har opplysninger for. Prisen på remittering med melding (f.eks. lønnsutbetaling til konto med melding til mottaker) har økt mest, og var ved inngangen til 1998 på kr 3,53. Prisen på telegiro var på samme tidspunkt på kr 2,33. Det er betydelig lavere enn «konkurrenten» giro innsendt pr. brev. Gjennomsnittsprisen på betaling via PC/Internett var ved inngangen til 1998 på kr 1,98. Dette er en relativt ny tjeneste og det finnes derfor ikke opplysninger for tidligere år.

Figur 5.1.3 Priser på elektroniske girotjenester 1990-98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner)

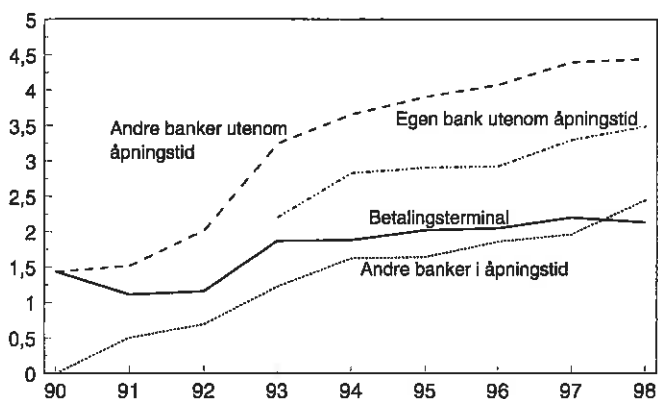
Kilde: Norges Bank

Minibank og betalingsterminal

I de fleste av bankene i undersøkelsen avhenger prisen på minibankuttak av om uttaket skjer i eller utenom bankenes åpningstid og om uttaket foretas i egen eller andre bankers minibank. Med uttak i andre bankers minibank menes uttak fra minibanker som ikke eies av den banken kunden har konto i.

Figur 5.1.4 viser at gjennomsnittsprisene på ulike typer minibankuttak har økt gjennom 1990-årene. I gjennomsnitt kostet det mest å ta ut kontanter i andre bankers minibank utenom åpningstid. Ved inngangen til 1998 kostet et slikt uttak kr 4,44. Uttak i egen banks minibank utenom åpningstid kostet kr 3,49, mens uttak i andre bankers minibank i åpningstiden kostet kr 2,45. Uttak i egen banks minibank i åpningstiden er gratis i de fleste bankene. Gjennomsnittsprisen på bruk av kort i betalingsterminal har vært relativt stabil siden 1990. Ved inngangen til 1998 kostet en betaling i gjennomsnitt kr 2,13. Kontantuttak i betalingsterminal er gratis.

Figur 5.1.4 Priser på bruk av kort i minibank og betalingsterminal 1990-98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner)

Kilde: Norges Bank

Forretningsbankene og sparebankene

Tabell 5.1.2 og 5.1.3 i vedlegget viser at det var relativt små forskjeller i gjennomsnittsprisene til forretnings- og sparebankene ved inngangen til 1998. Størst forskjell var det i prisene på bruk av personsjekk og giro levert i skranke. Gjennomsnittsprisen på bruk av personsjekk var på kr 9,87 i sparebankene og kr 12,17 i forretningsbankene, mens giro levert i skranke i gjennomsnitt kostet kr 13,90 i sparebankene og kr 12,07 i forretningsbankene. Forretningsbankene hadde ved inngangen til 1998 marginalt lavere gjennomsnittspriser enn sparebankene på giro innsendt pr. brev, giro levert i skranke, giro betalt kontant, bruk av kort i betalingsterminal, betaling via PC/Internett og autogiro uten melding.

Det var også relativt små forskjeller i prisene til de to bankgruppene i årene før 1998. Forretningsbankene hadde de høyeste gjennomsnittsprisene gjennom hele perioden vi har opplysninger for på giro levert i kasse, uttak i egen og andre bankers minibank utenom åpningstid, remittering uten melding og på alle bedriftsterminalgirotjenestene. Sparebankene hadde på sin side de høyeste gjennomsnittsprisene på optisk lesbare blanket-

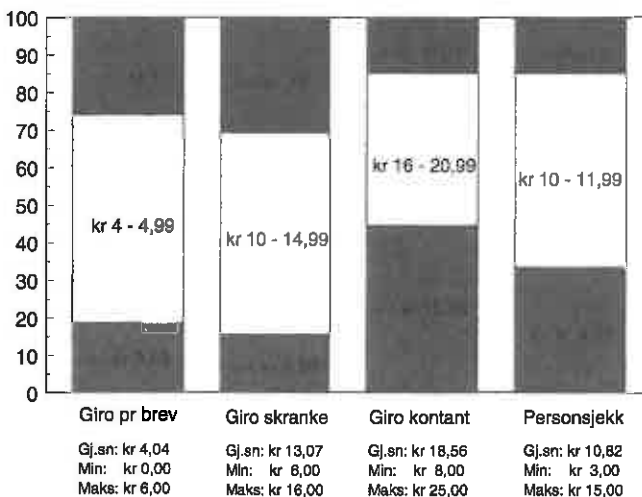
ter - arkiv og retur, autogiro med melding og remittering med kundeidentifikasjon. For de øvrige tjenestene har det variert fra år til år hvem som har hatt de høyeste gjennomsnittsprisene.

Spredning i prisene

Figurene 5.1.5 - 5.1.7 viser spredningen i bankenes priser på ulike betalingstjenester. Bankene er her ikke veid etter størrelse, dvs. den minste sparebanken i utvalget teller like mye som den største forretningsbanken. Figurene viser også gjennomsnittspriser og minimums- og maksimumspriser.

Det er fortsatt relativ stor spredning i enkeltbankenes priser på mange av tjenestene. Målt i kroner er spredningen størst for de blankettbaserte tjenestene. Laveste pris på giro betalt kontant er 8 kroner, mens høyeste pris er 25 kroner. Om lag 45 prosent av bankene i undersøkelsen har en pris på 8 til 16 kroner på denne tjenesten, mens 41 prosent har en pris på 16 til 21 kroner. Bare 6 banker (ingen av de 4 store) tilbyr tjenesten giro kasse. Prisene på denne tjenesten varierer fra 3 til 15 kroner. Prisen på giro levert i skranke varierer fra 6 til 16 kroner. Spredningen er mindre for giro innsendt pr. brev og personsjekk. 56 prosent av bankene har en pris på 4 til 5 kroner på giro innsendt pr. brev, mens 52 prosent har en pris på 10 til 12 kroner på personsjekk. Laveste pris på personsjekk er på 3 kroner. Én bank tilbyr kundene gratis brevgiro.

Figur 5.1.5 Prosentvis antall banker innenfor ulike prisintervaller pr. 1.1.98. Blankettbaserte girotjenester

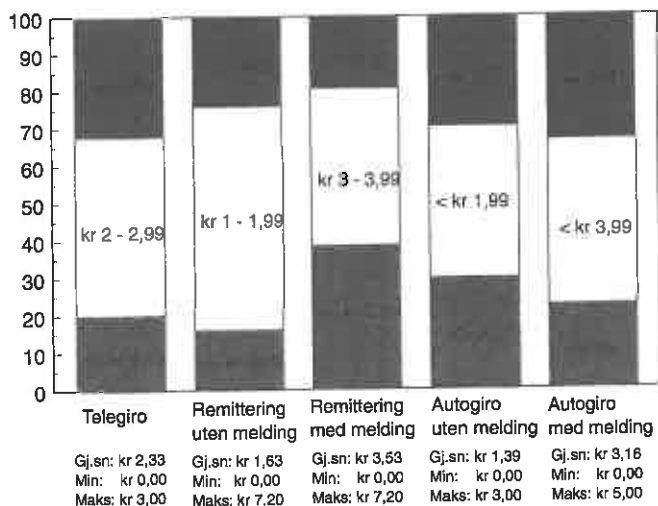

Kilde: Norges Bank

Målt i kroner er spredningen i prisene på de elektroniske girotjenestene mindre enn på de blankettbaserte tjenestene. Det er likevel relativt stor variasjon i prisene. Om lag 22 prosent av bankene tilbyr autogiro med melding gratis, mens 33 prosent tar fra 4 til 5 kroner. For autogiro uten melding har 30 prosent av bankene en pris på 2 til 3 kroner, mens en like stor andel av bankene tilbyr tjenesten gratis. Prisene på telegiro varierer fra 0 til 3 kroner. Nesten halvparten av bankene har en pris på 2 til 3 kroner.

Kontantuttak i andre bankers minibank i åpningstiden

Figur 5.1.6 Prosentvis antall banker innenfor ulike prisintervaller pr. 1.1.98. Elektroniske girotjenester

Kilde: Norges Bank

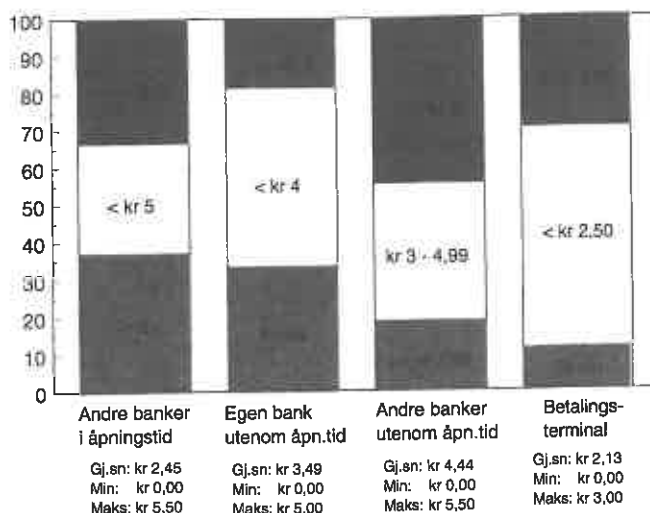
er gratis i 37 prosent av bankene, mens 33 prosent av bankene tar mellom kr 5 og 5,50 for slike uttak. Spredningen er noe mindre for uttak i egen banks minibank utenom åpningstid. For uttak i andre bankers minibank utenom åpningstid har nesten 45 prosent av bankene en pris på mellom kr 5 og 5,50, mens bare én bank tilbyr denne tjenesten gratis. Det er relativt liten spredning i prisene på bruk av kort i betalingsterminal. Tjenesten er gratis i 11 prosent av bankene, mens de resterende 89 prosent av bankene har en pris på 3 kroner eller mindre.

5.2 Overførsler til utlandet

Figur 5.2.1 viser bankenes gjennomsnittspriser ved inngangen til 1998 på overførsler til utlandet. Papirbaserte betalingsoppdrag til utlandet koster gjennomgående noe mer enn elektroniske tjenester. Prisforskjellen er minst på SWIFT-hasteoverførsler.

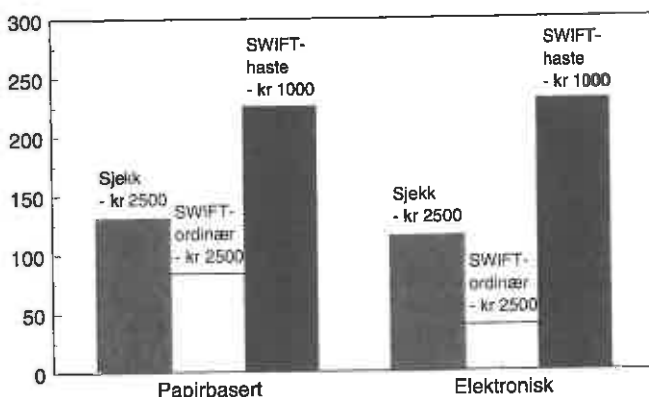
Prisene på overførsler til utlandet avhenger av størrelsen på overførselsbeløpet. De fleste bankene i undersøkelsen opererer i tillegg med pristillegg ved forsendelser av bekreftelser til betalingsmottaker. I en rekke banker

Figur 5.1.7 Prosentvis antall banker innenfor ulike prisintervaller pr. 1.1.98. Minibankuttak og bruk av kort i betalingsterminal

Kilde: Norges Bank

Figur 5.2.1 Priser på overførsler til utlandet pr. 1.1.98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner)

Kilde: Norges Bank

belastes også kundene for kontante innbetalinger og omvekslinger i tredje lands valuta. Kundernes reelle overførselskostnader kan derfor være høyere enn de priser som er oppgitt i figur 5.2.1.

6 NORGES BANKS OPPGAVER I BETALINGSFORMIDLINGEN

6.1 Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen

Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen kan deles i følgende kategorier:

- effektiviteten i betalingssystemene
- avregning og oppgjør mellom bankene
- produksjon og distribusjon av sedler og mynt

Norges Bank er delt i områder etter oppgave. Område II har ansvaret for de politikkrettede oppgavene i forbindelse med å fremme effektiviteten i betalings- og opp-

gjørssystemene, og for de operative sidene ved oppgjørssystemene. Område III har ansvaret for de operative sidene ved produksjon, distribusjon og destruksjon av sedler og mynt. Betalingsformidlingsstatistikken blir innhentet og bearbeidet av Statistikkavdelingen i Område I.

Statens konsernkonto

Norges Banks rolle i statens konsernkontosystem er definert i avtale med Finansdepartementet fra 1992 og i tilleggssavtale som ble undertegnet i 1994. Avtalene inneholder krav på områdene kontohold, tilsyn, informa-

sjonsutveksling og effektivisering av statlig betalingsformidling. Avtalene er for tiden under reforhandling.

Betalingsformidlingen under konsernkontoordningen har i 1997 blitt utført av Postbanken, Den norske Bank og Kreditkassen. Norges Bank skal holde tilsyn med at betalingsformidlingen hos disse kontoførerne foretas i samsvar med de avtalene som de har inngått med Finansdepartementet. Høsten 1997 inngikk også Sparebanken NOR rammeavtale med Finansdepartementet.

Bankenes oppgjør i Norges Bank

Norges Bank startet i 1992 et prosjekt for å få et nytt og bedre system for endelig oppgjør av betalingstransaksjoner. Det nye systemet ble satt i drift i november 1997, men fortsatt gjenstår noen planlagte «utvidelser». Hovedsiktemålet med systemet (Norges Banks oppgjørssystem - NBO) er å redusere risikoen i betalingsoppgjøret. Utviklingen av NBO er omtalt i tidligere års rapporter og i kapittel 2.1 i årets rapport.

Produksjon og distribusjon av sedler og mynt

Norges Bank har ansvar for å utstede sedler og mynt, samt fremme et effektivt betalingssystem i Norge og overfor utlandet. Som et ledd i dette arbeidet tilbyr banken ulike tjenester og produkter på området kontante betalingsmidler.

Norges Bank har ansvaret for produksjon, utstedelse, behandling og resirkulering av norske sedler og mynt. Seddelproduksjonen skjer i Norges Banks Seddeltrykkeri ved hovedkontoret i Oslo og myntproduksjonen foregår ved Den Kongelige Mynt på Kongsberg. Begge produksjonsbedriftene er en del av Norges Bank. De øvrige tjenestene utføres ved Norges Banks tretten distriktsavdelinger og et kassekontor.

Avdelingene utfører tjenester for post og bank, basert på et prinsipp om full kostnadsdekning. Dette gjelder bl.a. telling og oppgjør av nattsafe, pakking av sedler og mynt direkte til bankfilialer og postkontor, myntsortering og automatoppgjør for bl.a. Telenor, kollektivtrafikk, bomstasjoner og parkering.

Norges Banks engasjement i pengebehandlingen gir grunnlag for utvikling av systemer som sikrer kostnads-effektiv produksjon, distribusjon og behandling av sedler og mynt. Norges Bank har bidratt til effektivitet og sikkerhet også i bankenes kontanthåndtering. Norges Banks egen virksomhet på kontantområdet er preget av strenge krav til sikkerhet, prosedyrer, regler, instruksjoner og rutiner. Kravene til kompetanse og produktivitet på området øker i takt med økt utnyttelse av tilgjengelig teknologi i planlegging og i det daglige arbeidet.

I kapittel 2.2.4 omtales endringer i seddel- og myntrekken i 1997, mens kapittel 4.4 gir en oversikt over utviklingen i seddel- og myntomløpet, omløpshastigheten for og inngangen av sedler og mynt de siste årene.

6.2 Kontaktorganer

Kontaktutvalget for betalingsformidling

Utvalget ble etablert i januar 1986. Bakgrunnen for etableringen var det ansvaret Norges Bank i den nye sentralbankloven fikk for å fremme et effektivt betalingssystem. Hovedsiktemålet med utvalget er å ha et forum for utveksling av informasjon innen betalingsformidling og drøfte saker av felles interesse. Sentralbanksjef Kjell Storvik er utvalgets leder, og Område II har sekretariatsfunksjonen. Det ble ikke avholdt møter i 1997.

Forum for pengekort

Formålet med Forum for pengekort er bl.a. å utveksle informasjon og bidra til koordinering/samarbeide mellom aktører som er interessert i etablering av et elektronisk pengekortsystem i Norge. Forumet ble etablert i 1995 med medlemmer fra samferdselssektoren og de to bankforeningene. I 1997 ble det oppnevnt tre nye medlemmer fra banker som har vært aktive innen området.

Det ble avholdt fire møter i løpet av 1997. Her drøftet man bl.a. erfaringer fra pengekortprosjektet i Trondheim, utviklingen i rammebetingelser nasjonalt og internasjonalt, og behovet for samordning og interoperabilitet av nasjonale pengekortsystemer. Man har også utvekslet informasjon om pågående utviklingsprosjekter, herunder forsøk med internasjonale systemer som Digi-Cash og Mondex.

Beredskap for betalingsoppgjør

Norges Bank leder en arbeidsgruppe for beredskap i betalingsoppgjøret. Gruppen skal gjennom fastlagte varslingsrutiner sikre nødvendig samordning mellom aktørene i finansiell sektor, bl.a. under arbeidskonflikter. Prosjektets arbeidsgruppe utgjør en permanent beredskapsgruppe.

Banklovkommisjonen

I lys av Banklovkommisjonens arbeid på betalingsformidlingsområdet, har Norges Bank og Kredittilsynet etablert et samarbeid med sikte på kompetanseutvikling og vurdering av fremtidig arbeidsdeling. Spørsmål kan også diskuteres på de regulære månedlige møtene mellom Kredittilsynet og Norges Bank.

Til finansinstitusjonene mv.

Innføring av kontinuerlig betalingsoppgjør i Norges Bank

Innledning

Norges Bank innfører med virkning fra og med 24. november et nytt oppgjørssystem, NBO (Norges Banks oppgjørssystem). NBO er et system for kontinuerlig oppgjør av transaksjoner, til forskjell fra dagens system med ett oppgjør ved dagens slutt. I forbindelse med innføring av kontinuerlig betalingsoppgjør iverksettes §8 i Norges Banks forskrift om bankers adgang til lån og innskudd i Norges Bank mv 3.6.97 (låneforskriften). Norges Banks rundskriv nr 3/17.6.97 gjengir forskriften og gir nærmere veiledning om forskriftens bestemmelser. I forbindelse med innføringen av NBO er det inngått avtaler mellom Norges Bank og den enkelte bank om kontohold mv i Norges Bank og om vilkår for deltakelse i betalingsoppgjørene. Det skal også inngås avtale med de to bankforeningene som regulerer forhold knyttet til avregningssentralens håndtering av NICS/ SWIFT- avregninger, NICS-masseavregninger og bruttotransaksjoner via NICS.

I dette rundskrivet gjennomgås bakgrunnen for NBO og hovedelementene i det nye oppgjørssystemet. Det redegjøres særskilt for rammevilkårene og driftsmønsteret som gjelder fra innføringsperiodens start. Til slutt er det en henvisning til nyttig dokumentasjon i denne sammenheng.

1. Bakgrunn

NBO er et system for kontinuerlig oppgjør av netto- og bruttotransaksjoner. Slike systemer går internasjonalt under betegnelsen RTGS-systemer (Real Time Gross Settlement). Hovedprinsippet i NBO er at alle transaksjoner dekningskontrolleres før de gjøres opp i Norges Bank. Er det dekning, skjer oppgjør umiddelbart. Mangler banken dekning, vil transaksjonen legges i kø inntil banken har dekning. For særskilt prioriterte nettooppgjør må bankene dessuten båndlegge likviditet fra dagens start. Formålet med det nye oppgjørssystemet er å redusere risikoen og øke effektiviteten i betalingsoppgjørene i Norge.

NBO starter med en innføringsperiode der overgangen til endelige vilkår skjer i tre faser. Fra innføringsperiodens start vil en ikke ha på plass automatisert transaksjonsvei mellom bankene og Norges Bank. Dette betyr at de transaksjoner som i henhold til de endelige rammevilkårene skal sendes på bruttobasis, i denne fasen enten må sendes via NICS for avregning og oppgjør hver halvtime, eller via SWIFT eller telefaks direkte til Norges Bank. Iverksettelse av fase II skjer etter at transaksjonsgrensesnitt for bruttotransaksjoner er satt i drift. Dessuten må funksjonalitet for reversering og oppnøsting av SWIFT-avregningene være på plass. De kan da avvises, og enten nøstes opp til bruttotransaksjoner eller tas med i neste avregning. Det innføres også beløpsgrense for transaksjoner i SWIFT-avregningene i NICS.

I innføringsperiodens første to faser skal det oversendes ett NICS-masseavregningsresultat til oppgjør pr. dag. Fase III er tenkt startet etter at bankene kan reversere NICS-masseavregningen, og det vil da åpnes for to daglige oppgjør av NICS-masseavregnede transaksjoner. Norges Bank tar sikte på at NBO vil være i ordinær drift innen 1. juli 1998. Iverksettelse av de ulike vilkår i rammebetingelsene varsles av Norges Bank. For en detaljert oversikt over rammevilkårene se [2].

For å lette bankenes tilgang til likviditet gjennom dagen vil Norges Bank tilby bankene intradag lån, (D-lån gjennom dagen) mot sikkerhet. For å sikre gjennomføringen av enkelte prioriterte oppgjør vil Norges Bank om nødvendig også yte ekstraordinære lån gjennom dagen utover stille sikkerheter, såkalte E-lån (jf låneforskriftens §8). E-lån er ment å være en sikkerhetsventil for prioriterte oppgjør og vil bli gebyrlagt og fulgt opp med sanksjoner ved gjentatte trekk. Prioriterte oppgjør er Norges Banks transaksjoner med bankene som ledd i rente- og valutakursstyringen, NICS-masseoppgjøret, VPS-oppgjøret og NOS-oppgjørene. Gebyrer og sanksjoner innføres gradvis og innrettes for å motivere bankene til å overholde rammevilkårenes forutsetninger om tilstrekkelig sikkerhet, båndlegging og eksponeringsgrenser.

Norges Bank har i samarbeid med bankene og BBS utviklet et informasjonssystem, NICS/NBO-

likviditetsoversikt. Bankene vil gjennom dette systemet få kontinuerlig oppdatert informasjon om saldo i Norges Bank og annet som har betydning for den enkelte banks likviditetsstyring.

2. Vilkår for oppgjøret i innføringsperiodens fase I

2.1. Fra avtale om tiltredelse som deltaker i betalingsoppgjørene i Norges Bank

NICS-masseavregning

Norges Bank vil i innføringsperiodens første fase kun ta ett NICS-masseavregningsresultat til oppgjør pr. dag. Bankene skal dagen før oppgjørsmelding til Norges Bank sitt forventede båndleggingsbehov for dette oppgjøret. Norges Bank båndlegger det innmeldte behov på bankenes konti fra dagens start. Selv om det i denne fasen kun skal tas ett avregningsresultat til oppgjør, vil fristen for inndekning av det innmeldte behov være kl. 0930. Båndleggingsbehovet kan revideres frem til kl. 1300 og det reviderte skal være inndekket innen kl. 1330.

Bankenes tillatte avviksgrense for NICS-masseavregning settes til maksimalt 100 prosent av det inndekkede beløp. For banker som ikke har båndlagt, eller som har båndlagt mindre beløp, vil den tillatte avviksgrensen være 50 millioner kroner for de mindre bankene (forvaltningskapital opp til 10 milliarder kroner), 100 millioner kroner for de mellomstore bankene (forvaltningskapital mellom 10 og 50 milliarder kroner) og 200 millioner kroner for de største bankene (forvaltningskapital over 50 milliarder kroner). NICS-avregningen blir ikke avvist i fase I, selv om bankenes posisjoner er større enn avviksgrensen, men bli liggende i kø i påvente av dekning, om nødvendig til dagens slutt.

Verdipapiroppgjøret og derivatoppgjørene

Bankene skal som for NICS-masseavregningen melde sitt båndleggingsbehov til Norges Bank dagen før oppgjør. Ettersom avregningsresultatene fra verdipapiroppgjøret (VPS) og derivatoppgjørene (NOS) normalt oversendes Norges Bank kvelden før oppgjørsmelding, er rutinene tilrettelagt slik at de reelle posisjoner automatisk registreres i Norges Banks system fra dagens start.

Siste frist for inndekning av båndlegging er satt til kl. 0930. Avregningsresultatene tas til oppgjør så snart meglernes har stilt tilstrekkelige garantier og bankene har dekket inn sitt båndleggingsbehov. Dersom det ikke foreligger dekning kl. 0930, vil oppgjørene utsettes, og senest bli tatt til oppgjør kl. 1030. Mangler en bank dekning også på dette tidspunktet, vil Norges Bank yte E-lån. Båndlegging til

NOS-oppgjørene er prioritert etter verdipapiroppgjøret

SWIFT-avregningene

SWIFT-avregningene blir dekningskontrollert og tatt til oppgjør anslagsvis hver halve time, etter hvert som de kommer og når det er dekning på konto. Det er i fase I ingen beløpsgrense knyttet til transaksjoner i SWIFT-avregningen, og SWIFT-avregninger kan oversendes og legges i kø i Norges Bank selv om den foregående avregningen fortsatt ikke er gjort opp.

Kontanter

Kontanter kan hentes fra dagens start, selv om dekning mangler, dvs. det kan ytes E-lån til kontanter.

2.2. Låneforskriften

D-lån

Grensen for største D-lånstrekk gjennom dagen settes til to ganger den sikkerhet banken har stilt i form av verdipapirer, tillagt eventuelle F-innskudd (jf låneforskriftens §§2 og 7).

E-lån

I tillegg til markedsoperasjoner (valutahandler og F-lån) samt kontanter, kan E-lån ytes til de prioriterte oppgjørene, masse-, VPO- og NOS-oppgjørene. Bankene kan trekke E-lån innenfor den rammen som er beskrevet i låneforskriften. Samlede E-lån for en bank skal ikke overstige 100 prosent av bankens beregningsgrunnlag for F-lån. E-lån skal være tilbakebetalt før dagens slutt, hvis ikke blir lånet automatisk gjort om til et D-lån over natten. Et lån over natten utover det banken har stilt som sikkerhet, vil bli belastet med strafferente (jf låneforskriftens §12). Et overtrekk av D-lånsrammen over natten vil kunne føre til at banken kommer i ny E-lånsposisjon ved neste dags start.

I løpet av innføringsperiodens fase I, avhengig av dens lengde, vil Norges Bank vurdere å stramme inn rammevilkårene, herunder gebyrer og sanksjoner.

2.3 Generellt om gebyrer og sanksjoner

Ved oppstart av innføringsperioden vil det ikke bli ilagt gebyrer ved forsinkelser av masseavregningen, ved manglende inndekning for båndlegging eller for opptak av eventuelle E-lån. Bankene vil likevel bli avkrevd forklaring dersom trekk på E-lån eller andre avvik gjentas. Gebyrer vil imidlertid beregnes og gjøres kjent for bankene etter følgende retningslinjer:

Gebyr ved manglende inndekning av båndleggingsbehovet til de satte frister er 2 500 kroner for de mindre bankene, 5 000 kroner for de mellomstore bankene og 10 000 kroner for de største bankene. Gebyr (rente) ved usikret kreditt (E-lån) er satt lik tilleggsrenten for lån over natten utover stilte sikkerheter. Dette gir p.t et gebyr på 0,04 prosent av lånebeløpet. Gebyr ved utsettelse av NICS-masseoppgjøret er likt for alle banker, og er satt til 50 000 kroner.

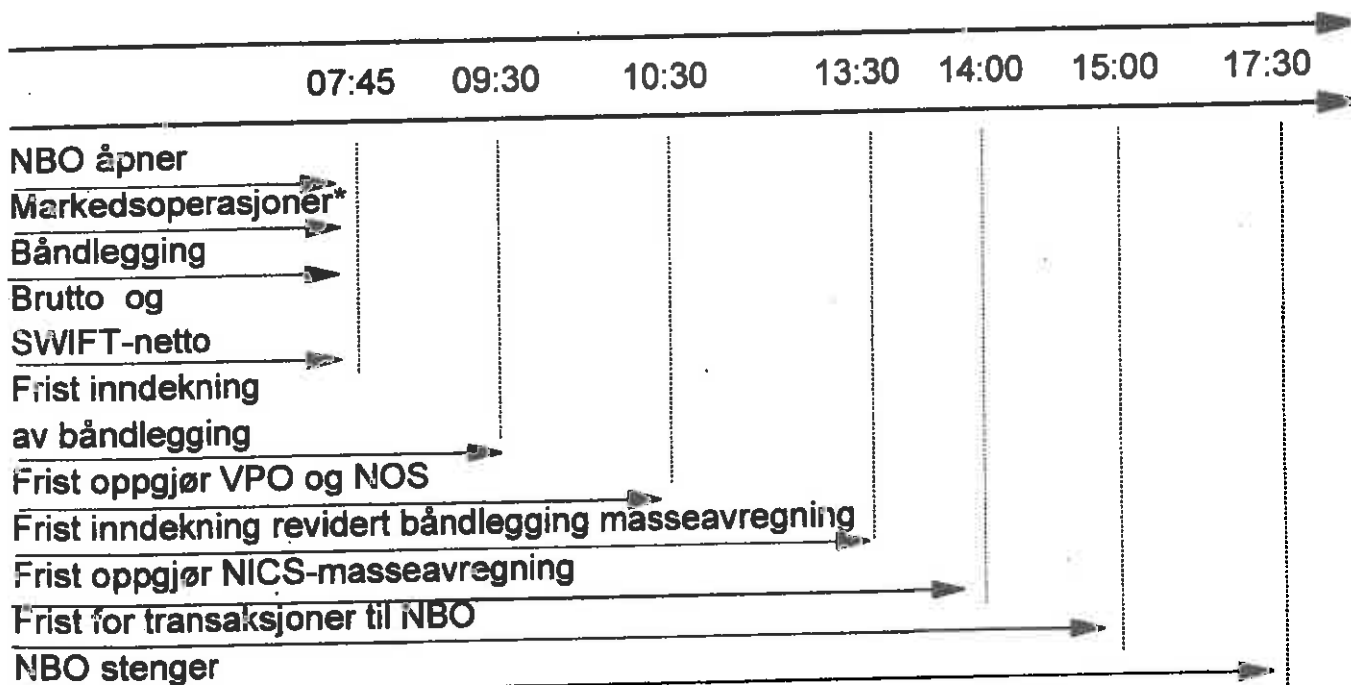
3. Driftsmønster

I figuren nedenfor og på neste side presenteres hovedelementene i driftsmønsteret for NBO fra innføringsperiodens start. De ulike oppgjørene er gruppert i kronologisk rekkefølge slik de funksjonelt og

avtalemessig prioriteres. I forbindelse med utsendelse av tiltredelsesavtaler om kontohold og deltakelse i betalingsoppgjørene i Norges Bank fikk bankene oversendt oversikt over driftsmønsteret. Fra innføringsperiodens start er den viktigste tilpasning i forhold til dette driftsmønsteret at det kun oversendes en NICS-masseavregning til oppgjør i Norges Bank.

Med mindre særskilte situasjoner inntreffer, herunder forsinkelser og driftsavbrudd i Norges Banks, bankenes, avregningssentralenes eller bankdatasentralenes systemer, gjelder det driftsmønsteret Norges Bank til enhver tid har fastsatt. For julaften, nyttårsaften og onsdag før påske vil det være avvikende driftsmønster. Norges Bank vil gjennom rundskriv presisere hva som til enhver tid er gjeldende driftsmønster.

Hovedtrekk ved driftsdøgnet i NBO

* F-lån og valutatransaksjoner. Andre pengepolitiske transaksjoner, som gjenkjøpsavtaler og F-innskudd blir postert senere på dagen.

Før kl. 0745:

- Renter på D-lån og folioinnskudd forfaller og tas til oppgjør natten mellom 3. og 4. virkedag etter utløpet av en låneperiode.
- Filer fra VPS og NOS blir sendt Norges Bank.
- Båndleggingsbehovet i bankene skal være meldt Norges Bank dagen før oppgjørsdag. Båndleggingsbehovet til VPO og NOS kan revideres av bankene før kl 0730 på oppgjørsdag.

Kl. 0745: NBO åpner for postering

- Nye F-lån fra venteregister tas til oppgjør.
- Norges Banks valutatransaksjoner tas til oppgjør.
- Eventuelle forfall F-lån. Renter på F-lån blir bokført på oppgjørskonto samtidig med forfall.
- Båndleggingen iverksettes straks etter at de ovennevnte transaksjoner er gjennomført.
- Resterende transaksjoner fra NBOs venteregister, herunder kontanter, tas til oppgjør. Disse transaksjonene dekningskontrolleres. Kontanter bokføres og utleveres.

Etter kl. 0745:

- Øvrige transaksjoner (bruttotransaksjoner, SWIFT-netto etc.) dekningskontrolleres og tas til oppgjør fortløpende, eventuelt kjøpes dersom det ikke er dekning.
- Nye F-innskudd og forfall/gjenkjøp av F-innskudd (utføres i løpet av dagen mellom 0745-1500).

Kl. 0800 – 1030:

- Pengeoppgjøret av verdipapir- og derivatoppgjørene kjøres i følgende rekkefølge og senest kl 1030:

Verdipapiroppgjøret (VPO)

Futuresoppgjøret

Opsjonsoppgjøret

Oppgjørstidspunkt avhenger av inndekning mht. båndleggingsbehov.

Eventuelle E-lån ytes først kl 1030.

Kl. 0930:

- Frist for inndekning av båndleggingsbehov. (NICS-masseavregning, VPO og NOS)

Kl. 1200, 1500 og 1600:

- Utenlandsk betalingsformidling med godskrift banker.

Kl. 1300:

- Frist for revidering av båndleggingsbehov til NICS-masseavregning.

Kl. 1330:

- Frist for inndekning av revidert båndleggingsbehov til NICS-masseavregning.

Kl. 1300 – 1400:

- Oppgjør av NICS-masseavregning. Eventuelle E-lån ytes først kl 1400.

Kl. 1500 : Siste frist for transaksjonsmottak fra banker

- Straks Norges Bank er ferdig med registreringsarbeidet, varsles bankene via informasjonssystemet slik at rydding av kø kan igangsettes.
- Det er gitt et tidsvindu på 30 minutter etter at registreringene er avsluttet der bankene har mulighet til å rydde i sine køer.
- Transaksjoner initiert av bankene som fortsatt ligger i kø ved dagens slutt, legges over i et venteregister til neste dags oppgjør, dersom bankene ikke har kansellert dem.

4. Dokumentasjon

I forbindelse med innføringen av NBO er det utarbeidet avtaler og annet materiale som beskriver ulike forhold ved det nye oppgjørssystemet. Vi vil særlig vise til:

- [1] Tiltredelsesavtaler om kontohold og deltakelse i betalingsoppgjørene i Norges Bank. Oversendt bankene oktober 1997.
- [2] Vilkår for Norges Banks oppgjørssystem, NBO, av 5. juni 1997. Oversendt bankene sammen med tiltredelsesavtalene.
- [3] Artikkel i Penger og Kreditt 1997/3. Norges Banks nye oppgjørssystem - NBO. Artikkelen gir en generell beskrivelse av det nye oppgjørssystemet og prinsippene bak.
- [4] Rundskriv fra Norges Bank nr. 3/ 17. juni 1997. Endring i forskrift om bankenes adgang til lån og innskudd i Norges Bank.

NORGES BANKS NYE OPPGJØRSSYSTEM - NBO¹

Elisabeth Holvik, konsulent i Avdeling for finansielle instrumenter og betalingsystemer, og Dag-Inge Flatraaker, ass. dir. i Bankavdelingen i Norges Bank.

Norges Bank er oppgjørsbank for betalingsoppgjøret mellom bankene og har ansvar for å fremme et effektivt og sikkert betalingsystem. For å redusere risikoen i betalingsoppgjørene i Norge vil Norges Bank innføre et nytt oppgjørssystem, NBO. I det nye oppgjørssystemet vil betalinger mellom bankene tas til oppgjør i Norges Bank løpende gjennom dagen. I dag skjer oppgjøret ved dagens slutt. Gjennom dette systemet vil det daglig omsettes 100 - 200 milliarder kroner.

Det nye oppgjørssystemet vil innebære at bankene må styre likviditeten gjennom dagen. For særskilt prioriterte oppgjør må bankene dessuten håndlegge likviditet fra dagens start. Norges Bank vil lette bankenes likviditetsstyring ved å tilby lån gjennom dagen mot sikkerhet.

Innføringen av det nye oppgjørssystemet vil starte med en innføringsperiode, der vilkårene gradvis blir innført, slik at bankene får noe tid til å tilpasse seg.

Bakgrunn

Norges Bank har et overordnet ansvar for å sikre finansiell stabilitet og fremme et effektivt betalingsystem innenlands og overfor utlandet. Betalingsystemene utgjør en viktig del av det finansielle systemets infrastruktur, og daglig tas mellom 100 og 200 milliarder kroner til oppgjør i Norges Bank. Oppstår det problemer i betalingsystemet, kan dette ha betydelige konsekvenser for stabiliteten i finansmarkedene.

Hvilke problemer som kan oppstå, ble tydelig da Norion Bank, en liten norsk forretningsbank, i 1989 ble insolvent og satt under offentlig administrasjon. Norges Bank valgte den gang å gjennomføre oppgjøret, noe som førte til tap for Norges Bank. Etter dette gjorde Norges Bank det klart at endelig oppgjør i Norges Bank først skjer ved dagens slutt, og at Norges Bank ikke tar transaksjoner fra banker satt under offentlig administrasjon til oppgjør. Dette klargjorde bankenes ansvar og risiko.²

Etter dette satte både bankene og Norges Bank i verk tiltak for å redusere risikoen i de norske avregnings- og oppgjørssystemene. I 1993/94 etablerte bankene et nytt felles avregnings- og informasjonssystem. Det gav bedre oversikt og kontroll med oppgjørsposisjoner mellom bankene. Omtrent samtidig utviklet Norges Bank et system for å kontrollere at transaksjoner har dekning før de blir tatt til oppgjør. For å redusere ri-

sikoen i betalingsystemet ytterligere ble arbeidet med å innføre et realtids oppgjørssystem startet.

Våren 1996 ble Norges Bank og bankene enige om å etablere et felles system for å utveksle informasjon og transaksjoner. Arbeidet er organisert som et felles prosjekt og involverer et omfattende samarbeid mellom ulike institusjoner og fagmiljøer.

Risiko i betalingsformidlingen

Organiseringen av transaksjoner fra konto til konto i og mellom bankene er en viktig del av betalingsystemet, som igjen er et bindeledd i økonomisk og finansiell aktivitet i et moderne samfunn. En viktig forutsetning for et effektivt betalingsystem er at bankene og deres kunder har tillit til systemet. Ut fra effektivitetshensyn betales varer og tjenester i økende grad med giro og

¹ Se også Kjell Storviks foredrag «Utfordringer i betalingsformidlingen mot år 2000» i Penger og Kreditt 1996/4, Vidar Holms artikkel «Avregningsavtaler og risiko ved betalingsoppgjør» i nr. 1996/2 og Dag-Inge Flatraaker og Geir Brufflotts artikkel «Det norske oppgjørssystemet for verdipapirhandel» i nr. 1997/2.

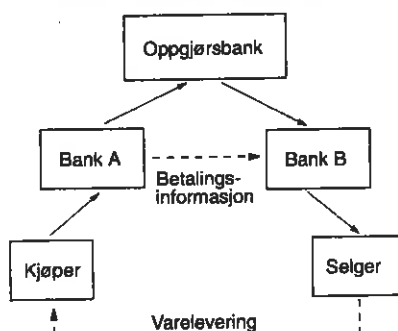
² For å redusere risiko ytterligere innførte Norges Bank i 1994 krav til delvis sikkerhet for lån over natten (D-lån). Kravet ble senere trappet opp til 100 prosent. Se ramme 4 for en beskrivelse av Norges Banks låneregime.

betalingskort³, det vil si ved overføringer av kunders innskuddsmidler i banker. Banker er formidlere av betalingene. Bankene har konto i en oppgjørsbank, og endelig oppgjør dem imel-

lom skjer ved overføringer mellom bankenes konti i oppgjørsbanken. Se ramme 1 for en beskrivelse av transaksjonsgangen ved betalingsformidling.

Ramme 1: Transaksjonsgangen ved betalingsformidling

Figuren viser transaksjonsgangen ved kjøp/salg av en vare. Pengetransaksjoner er illustrert med heltrukket pil, mens leveringen av varen er illustrert med stiplede linje. Levering av varen skjer direkte fra selger til kjøper, mens betalingen involverer kjøpers og selgers bank og bankenes oppgjørsbank. Oppgjørsbanken kan være sentralbanken eller en annen bank.

I dette eksemplet blir betalingsoppdraget fra kjøper sendt fra kjøpers bank via oppgjørsbank til selgers bank. Endelig oppgjør bankene imellom skjer ved kontoregulering i oppgjørsbanken. Oppgjørsbanken overfører penger fra kjøpers bank til selgers bank. Selgers bank godskrives selgers konto og kjøpers bank belaster kjøpers konto. Kjøpers bank sender betalingsinstruksen til oppgjørsbanken og sender kopi av denne informasjonen til selgers bank. Skjer endelig oppgjør i oppgjørsbanken ved dagens slutt, er det vanlig at selgers bank, som en service overfor sin kunde, godskrives konto før den selv har fått oppgjøret fra kjøpers bank. På denne måten skapes et fordringsforhold mellom kjøpers bank og selgers bank inntil oppgjøret er gjennomført. Går kjøpers bank konkurs i løpet av dagen, vil selgers bank lide tap.

For hver handel som gjøres opp ved flytting av kontopenger, kan det oppstå risiko for både kjøper, selger og deres banker. Banker lever av å yte kunder kreditt, og dermed påta seg risiko. Denne risikoen kan imidlertid kontrolleres ved kredittvurdering, og ved at det kreves sikkerhet for lån. Kredittvurdering mellom bankene fører til at bankene setter rammer for hvor mye de vil låne ut til andre banker. Men ved betalingsformidling vil transaksjoner bli generert av kunder, og banken kan derfor ikke selv velge motpart ved betalingsformidlingen. Dette gjør at det er vanskeligere for banker å styre risikoen ved betalingsformidling. Risiko knyttet til betalingsformidling kan deles inn i tre hovedtyper: kredittrisiko, likviditetsrisiko og systemrisiko.

³ Med betalingskort mener vi alle typer debetkort og kredittkort.

⁴ Hvor mye en faktisk taper, avhenger for eksempel av hvor mye en får fra konkursboet.

Kredittrisiko er risiko for tap som følge av at en handelsmotpart ikke oppfyller sine forpliktelser. Det kan skje hvis motpart går konkurs eller settes under offentlig administrasjon. Kredittrisiko kalles derfor også for motpartsrisiko. Den maksimale verdien man risikerer å tape er transaksjonens pålydende beløp (principal risk).⁴ Hvis kontrakten løper som forutsatt fram til forfall, vil det kunne skje mislighold i forbindelse med oppfyllelsen av kontrakten, det vil si i forbindelse med oppgjøret. Dersom partenes oppgjør etter kontrakten ikke skjer samtidig, vil den part som yter først, risikere at den annen part ikke leverer sin yttelse. Denne type kredittrisiko kalles for oppgjørsrisiko, siden den er direkte knyttet til oppgjør av kontrakten. Ved kjøp av en vare er vareleveringen en del av kontrakten og pengelevering den andre delen.

Likviditetsrisiko er risiko for at betaler ikke kan betale, helt eller delvis, på det tidspunktet

som er avtalt. Dersom forventet betaling fra en motpart ikke mottas på avtalt oppgjørstidspunkt, samtidig som en er forpliktet til å foreta utbetalinger til andre kontraktsparter, kan det oppstå likviditetsproblemer. Sannsynligheten for at en slik situasjon skal oppstå, kombinert med kostnadene med å låne inn den nødvendige likviditet, kalles likviditetsrisiko.

I praksis vil det være vanskelig å skille mellom kreditt- og likviditetsrisiko fordi kreditt- og likviditetsrisiko også innebærer at mottaker blir påført likviditetsrisiko. Likviditetsrisiko kan også bli svært kostbart, siden mottaker blir presset til å skaffe likviditet raskt gjennom lån eller salg av aktiva.

For å sikre betalingssystemet må risikoen i systemet være kjent og forstått av deltakerne i systemet, og isoleres hos dem som er opphavet til risikoen. En synliggjøring av risiko vil gjøre aktørene bevisst sin egen eksponering og gi dem mulighet til å redusere den. Norges Banks mål er et betalingssystem som hindrer at kreditt- og likviditetsproblemer hos en bank smitter over på andre banker, noe som kan svekke finansinstitusjoner og true den finansielle stabiliteten. Faren for en slik smitteeffekt kalles for systemrisiko.

En mekanisme som kan skape systemrisiko, er at en bank med likviditetsproblemer får vansker med å gjøre opp for seg. Så snart motpartene blir klar over dette, vil de beskytte sine posisjoner, for eksempel ved å trekke tilbake kreditt inntil en har fått kredittvurdert banken med likviditetsproblemer på nytt. For å skaffe likviditet kan banken med likviditetsproblemer bli tvunget til å selge aktiva med tap, og dermed påføres banken tap som i verste fall kan lede til insolvens. Smitter bankens problemer over på flere andre banker, er det snakk om en systemkrise.

Banker er i utgangspunktet utsatt for alle de typer risiko som er beskrevet over.⁵ I tillegg godskriver ofte banker sine kunder før de selv får oppgjør fra avsendende bank gjennom oppgjøret i Norges Bank. Dette er en service overfor kunder og innebærer at banken er eksponert for kreditt- og likviditetsrisiko helt fram til endelig oppgjør klokken 1800. Gjennom formidling av betalingsoppdrag på vegne av sine kunder bygger bankene opp betydelige fordringsposisjoner mot hverandre, siden de ikke gjør opp seg imellom og godskriver sine kunder samtidig. Norges Bank garanterer ikke på forhånd oppgjøret ved dagens slutt. En slik garanti kunne føre til at bankene ikke tok tilstrekkelig hensyn til risiko og ville derigjen-

nom utsette betalingssystemet for uforholdsmessig høy risiko.

Ved å gå over til fortløpende oppgjør gjennom dagen vil banker risikofritt kunne godskrive kundenes konti umiddelbart, siden endelig oppgjør skjer samtidig. Dette er hovedbegrunnelsen for innføringen av NBO.

Oppgjørssystemer - ulike modeller

Det er to hovedtyper av oppgjør: brutto- og nettooppgjør. I et bruttooppgjør tas transaksjoner enkeltvis til oppgjør, mens i et nettooppgjør vil transaksjoner avregnes mot hverandre og kun nettobeløp tas til oppgjør. Fordelen med et nettooppgjørssystem er at det er kostnadseffektivt siden inn- og utbetalinger utligner hverandre gjennom dagen. Denne type oppgjør krever derfor lavere likviditetsreserver hos bankene og færre transaksjoner sammenlignet med et bruttooppgjørssystem. Ulempen er at bankene er risikoeksponert fra transaksjoner sendes og fram til endelig oppgjør.

I et bruttooppgjørssystem tas transaksjoner enkeltvis og fortløpende til oppgjør, noe som innebærer at bankene til enhver tid må ha dekning for sine betalinger. Dette er kostbart, siden det krever god likviditetsstyring og mer likviditetsreserver. Risikoen er imidlertid betydelig lavere enn i et nettooppgjørssystem. Dette gjelder særlig risikoen som følger når en aktørs manglende dekning i en nettoavregning fører til at avregningen ikke blir tatt til oppgjør.

Sentralbanker er særlig opptatt av å trygge betalingsoppgjør for store transaksjoner. Siden faren for systemrisiko øker med transaksjonenes størrelse, er bruttooppgjør det foretrukne oppgjørssystemet for store transaksjoner. For mindre betalinger er ikke faren for systemeffekter så store, og en har derfor i stor grad valgt å tillate avregning av småbetalinger. De enkelte land kan enten ha to parallelle systemer, som i USA og Japan, eller et kombinert oppgjørssystem, som det vil bli i Norge.

De oppgjørssystemer for store transaksjoner som allerede er etablert, kan grovt sett deles inn langs tre dimensjoner: (1) hvem som driver systemet; sentralbanken eller private, (2) om det er et nettosystem eller et bruttosystem, og (3) hvil-

⁵ I tillegg er banker utsatt for andre typer risiko, som juridisk og operasjonell risiko.

ke kredittjenester oppgjørskontoret tilbyr deltakerne for å sikre tilstrekkelig likviditet gjennom dagen (intradag likviditet).

Eksempler på oppgjørssystemer for store transaksjoner er gitt i ramme 2. Et ytterpunkt er et bruttosystem hvor det ikke ytes intradag likviditet. I et slikt system må bankene hele tiden ha tilstrekkelig likviditet til gjennomføringen av betalingsoppgjørene. Det vil da kunne dannes et privat marked for intradag kreditt, som i Sveits. Et slikt system setter store krav til bankenes evne til å skaffe og omfordele likviditet til gjennomføring av oppgjørene slik at låste situasjoner (gridlock) unngås. Den andre ytterlighet er et bruttooppgjørssystem hvor oppgjørskontoret tilbyr ubegrenset intradag lån uten sikkerhet. I USA ble dette inntil nylig gjort i sentralbankens Fedwire-system. Usikkert kreditt innebærer imidlertid en risiko for sentralbanken, og den amerikanske sentralbanken begynte derfor å ta betalt for intradaglån.

I et nettosystem avregnes transaksjonene mot hverandre, og avregningen gjøres opp en eller flere ganger pr. dag. Det amerikanske CHIPS-systemet er et privatdrevet nettosystem med kun ett oppgjør pr. dag. Det japanske BOJ-NET er

drevet av sentralbanken, og avregningsresultater gjøres opp fire ganger pr. dag. Et nettooppgjør kan trykkes ved risikoreduerende tiltak. Dette kan skje ved at deltakerne stiller kollektive sikkerheter og at avregningsresultater gis rettslig bindende status også ved konkurs.⁶ I Norge har banknæringen motsatt seg å stille kollektive sikkerheter for gjennomføring av nettooppgjør. Det er derfor lagt opp til at den enkelte bank selv må stille dekning for sine posisjoner i nettooppgjørene fra dagens start, det vil si en båndlegging av likviditet på individuell basis. Multilaterale avregningsresultater antas heller ikke å ha rettsvern ved konkurs i Norge.⁷

Utviklingen internasjonalt er at det etableres bruttooppgjørssystemer for store transaksjoner, og at nettosystemer blir et supplement til disse.

6 I BIS-rapporten fra november 1990, Report of the Committee on Interbank Netting Schemes of the Central Banks of the Group of Ten Countries, kalt Lamfalussy-rapporten, listes det opp 10 minstekrav for å sikre et nettooppgjørssystem, herunder kollektiv sikkerhetsstillelse og rettslig sikring av avregningsresultater ved konkurs. Denne rapporten har satt standarden for sikkerhet i nettooppgjørssystemer.

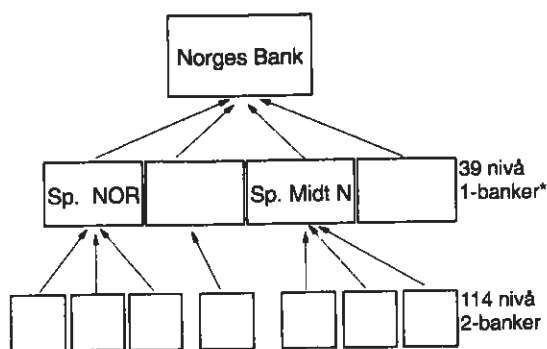
7 Banklovkommissjonen anbefaler at multilaterale avregningsresultater skal være rettslig bindende og foreslår en lov som vil sikre dette.

Ramme 2: Eksempler på betalingssystemer for store transaksjoner

	Swiss Interbank Clearing System (SIC)	Fedwire (USA)	BOJ-NET Designated-Time Net Settlement ⁸ (Japan)	Clearing House Interbank Payment System (CHIPS) (USA)
Type system	Bruttosystem uten intradagkreditt	Bruttosystem med intradagkreditt	Sentralbankdrevet multilateralt nettosystem	Privat drevet multilateralt nettosystem.
Etablert	1987	1918	1988	1970
Eier	Sentralbanken	Sentralbanken	Sentralbanken	New York Clearing House
Oppgjørstidspunkt	kontinuerlig	kontinuerlig	9:00, 13:00, 15:00, 17:00	Ved dagens slutt, før 18:00
Antall deltakere	214	ca. 10.000	461 finansinstitusjoner	139 banker, herav 20 oppgjørskontorer
Endelig oppgjør	Når senders bank er debittert og mottakers bank kreditert.	Når betalingsordren er akseptert for behandling.	På tidspunkt angitt av senderinstitusjon	Klokken 18.00.
Hva skjer når betaler mangler dekning?	Betalingsordren køes til det er dekning. Betaler kan kansellere transaksjoner i kø. Kø ved dagens slutt kanselleres.	Saldo blir kontinuerlig overvåket og hvis overtrekk overstiger en forhåndsbestemt grense blir transaksjonen enten avvist eller lagt i kø.	Det ytes ikke intradag kreditt. Avregningen kan reverseres.	Oppgjøret er garantert ved en kollektiv sikkerhet, stilt av deltakerne.

⁸ BOJ-NET tilbyr også et brutto realtids oppgjørssystem som ligner det Sveitsiske SIC.

Figur 1: Oppgjørshierarkiet i Norge

* Oppgjørsbanker for nivå 2-banker er Sparebanken NOR (100 banker), Sparebanken Midt-Norge (12 banker), DnB (1 bank) og Sparebanken Vest (1 bank).

Den kommende europeiske sentralbanken har bestemt at alle EU-medlemslandene skal ha bruttooppgjørssystemer for store transaksjoner, og at de nasjonale systemene skal kobles sammen i et felles bruttooppgjørssystem (kalt TARGET⁹). Felles for bruttooppgjørssystemene innen EU er at de yter intradag kreditt mot stille sikkerheter, noe som også er tilfellet med NBO. Det er enda ikke klart om Norge, som EØS-land, vil kunne få en form for tilknytning til TARGET. En tilknytning til TARGET vil gjøre betalinger til motparter i EU-land sikrere og mer effektive enn det som er mulig i dag.

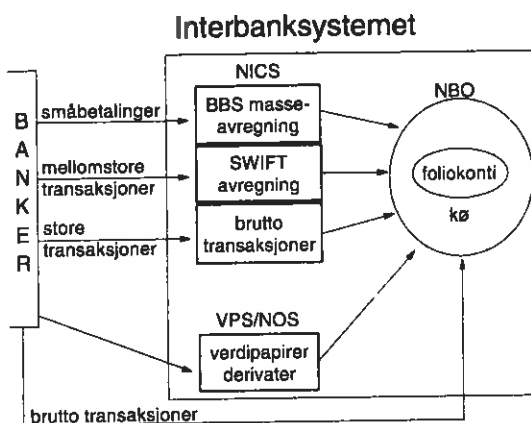
Hovedprinsipper ved NBO

Innføringen av NBO vil starte med en innførsperiode, slik at bankene gradvis kan tilpasse seg det nye oppgjørssystemet. Her presenteres NBO slik det vil være etter at innførsperioden er over.

Alle banker med konto i Norges Bank får tilgang til NBO.¹⁰ Dette innebærer tilgang til likvidetsinformasjon, oppgjør og intradaglån fra Norges Bank. Bankene kan velge om de vil ha

BBS	- Bankenes Betalingsentral
NBO	- Norges Banks Oppgjørssystem
NICS	- Norwegian Interbank Clearing System
NOS	- Norsk Opsjonssentral A/S
RTGS	- Real-Time Gross Settlement
SWIFT	- Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
VPS	- Verdipapirsentralen

Figur 2: Transaksjonsgangen fra banker som har oppgjørskonto i Norges Bank til NBO

oppgjør direkte i Norges Bank (nivå 1-banker), eller indirekte via en privat oppgjørsbank (nivå 2-banker). Det er for tiden 39 nivå 1-banker og 114 nivå 2-banker. Sparebanken NOR er i dag oppgjørsbank for flest nivå 2-banker, i alt 100 banker. Det norske oppgjørshierarkiet er illustrert i figur 1.

Ved innføring av NBO kan bankene gjøre opp både brutto- og nettotransaksjoner i Norges Bank løpende gjennom dagen. Transaksjonsgangen i NBO er illustrert i figur 2.

Avhengig av transaksjonstype sender bankene transaksjoner enten direkte til Norges Bank eller via NICS. NICS er bankenes felleseide avregnings- og likvidetsinformasjonssystem, som i dag opereres av BBS. I samarbeid med bankene har Norges Bank utviklet et system som forbinde NICS og NBO, kalt NICS/NBO-likviditetsoversikt. Via dette systemet får bankene reeltidsinformasjon om saldo i Norges Bank.¹¹

Småbetalinger, som bl.a giro og minibanktransaksjoner, blir samlet opp i BBS. Transaksjonene avregnes mot hverandre og resultatet av avregningen oversendes Norges Bank for oppgjør to ganger daglig.

⁹ TARGET er et akronym for Trans-European Automated Real-Time Gross-settlement Express Transfer.

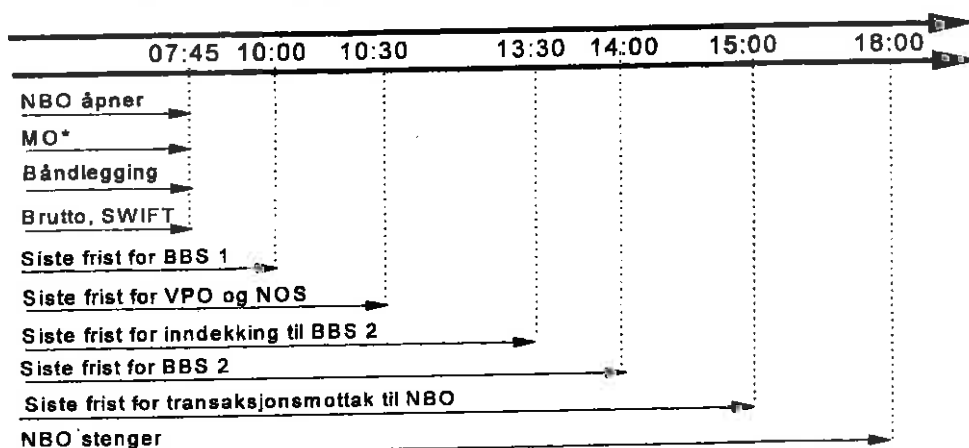
¹⁰ Dette gjelder også filialer av utenlandske banker etablert i Norge.

¹¹ Ved SWIFT-transaksjoner som sendes via NICS, utveksler bankene i dag meldinger direkte seg imellom med kopi til NICS. Ved transaksjonsutveksling direkte mellom bankene og Norges Bank får mottakende bank ikke tilgang til informasjon om kreditransaksjoner før disse er endelig gjort opp i Norges Bank.

Ramme 3: Hovedtrekk ved driftsdøgnet i NBO

Denne rammen beskriver driftsdøgnet slik det vil være etter en innføringsperiode. Drifts-

mønsteret vil bli gradvis innført i løpet av perioden.

*Markedsoperasjoner fra Norges Bank: Nye F-lån og valutatransaksjoner

NBO vil åpne klokken 0745. Det første som skjer, er at nye F-lån og Norges Banks valuta-transaksjoner med bankene posteres.¹⁶ Deretter båndlegges (reserveres) midler til nettoppgjørene på bakgrunn av bankenes forventede eksponering i BBS-masseavregningene, VPO og NOS-avregningene. Norges Bank reserverer denne likviditeten på bankenes konto ved oppgjørsdagens start. På denne måten har bankene og Norges Bank bedre kontroll med at det er dekning for avregningsresultatene når disse skal tas til oppgjør.

Så snart båndleggingen er oppfylt, tas BBS-masseavregning 1, VPS og NOS-avregningene til oppgjør. Siste frist for BBS-masseavregning 1 er satt til 1000, og for VPO og NOS er siste frist satt til 1030. Er det ikke båndlagt tilstrekkelig likviditet, vil Norges Bank yte lån ut over stilte sikkerheter for å få gjennomført disse oppgjørene (E-lån, se ramme 4). Det er gitt rammer for hvor mye E-lån bankene kan låne, og overskrides disse, vil avregningene bli avvist. Avvises et avregningsresultat, må det lages et nytt avregningsresultat som ligger innenfor de gitte rammene.

For BBS-masseavregningen er BBS pålagt å sørge for at bankenes debetposisjoner ikke overskrider det beløp som er båndlagt før avregningen oversendes Norges Bank for opp-

gjør. Dersom en banks avregningsposisjoner overskrider det båndlagte beløpet pluss en avviksmargin satt av Norges Bank, skal BBS foreta en ny masseavregning der den aktuelle bankens posisjoner er redusert, eller banken er tatt ut av avregningen.

Før bankene har reservert likviditet til de prioriterte oppgjørene, vil andre transaksjoner bli lagt i kø. Først etter at tilstrekkelig likviditet er båndlagt, vil bankene få utlevert bestilte kontanter, og deretter vil andre transaksjoner vil bli gjort opp fortløpende. Brutto-transaksjoner dekningskontrolleres og gjøres opp fortløpende gjennom dagen.

SWIFT-avregninger dekningskontrolleres og gjøres opp hver halvtime. På denne måten unngår en at større avregningsposisjoner bygger seg opp og blir liggende uoppgjort over lengre tid. Mangler en bank dekning for en SWIFT-avregning, blir den liggende i kø inntil en halv time. Greier ikke alle deltakerne i SWIFT-avregningen å dekke seg inn innen en halv time, vil Norges Bank avvise avregningen. SWIFT-avregningen kan da enten nøstes opp til bruttotransaksjoner eller tas med i neste avregning.

¹⁶ Andre pengepolitiske transaksjoner, som gjenkjøpsavtaler og F-innskudd, blir postert senere på dagen.

Mellomstore transaksjoner kan inngå i SWIFT-avregningen i NICS. Øvre grense for transaksjoner som kan inngå i SWIFT-avregningen, er foreløpig satt til 25 millioner kroner. Nettoposisjonene dekningskontrolleres og gjøres opp i Norges Bank hver halve time. Bankene kan imidlertid alltid velge å sende en hvilken som helst transaksjon brutto til Norges Bank. Dette er den største overgangen fra dagens system, hvor alle transaksjoner ble liggende i Norges Bank og gjort opp samlet ved dagens slutt.

Store transaksjoner, foreløpig satt til over 25 millioner kroner, skal sendes enkeltvis til Norges Bank, enten via NICS eller direkte. De store transaksjonene dekningskontrolleres og tas enkeltvis til oppgjør i Norges Bank.

I tillegg sendes verdipapirtransaksjoner og derivat-transaksjoner via VPS og NOS. I VPS og NOS avregnes transaksjonene mot hverandre. Avregningsresultatene oversendes Norges Bank en gang daglig for oppgjør.¹²

Hovedprinsippet er et alle transaksjoner dekningskontrolleres før de gjøres opp i Norges Bank. Er det dekning, skjer kontoreguleringen umiddelbart. Mangler banken dekning, vil transaksjonen legges i kø inntil banken har dekning. Norges Bank vil imidlertid av hensyn til en effektiv utøvelse av penge- og valutakurspolitikken ta pengepolitiske transaksjoner til oppgjør selv uten dekning, dvs. at slike transaksjoner uansett dekning bokføres på bankens konto.¹³

For å sikre gjennomføringen av BBS-masseoppkjøret, VPS-oppkjøret og NOS-oppkjørene skal bankene båndlegge likviditet fra dagens start for sine forventede posisjoner. Greier bankene ikke å dekke inn den nødvendige likviditet, vil Norges Bank innenfor fastsatte grenser yte ekstraordinære lån ut over stille sikkerheter gjennom dagen, såkalte E-lån. E-lån er en sikkerhetsventil for å sikre prioriterte oppgjør og vil bli gebyrlagt og fulgt opp med sanksjoner ved gjentatte trekk.

¹² For en nærmere beskrivelse av verdipapiroppkjøret vises til artikkel i Penger og Kreditt nr 2/97.

¹³ De aktuelle pengepolitiske transaksjoner er forfall av F-lån, valutatransaksjoner og forfall av gjenkjøpsavtaler.

¹⁴ Bankene kan imidlertid selv endre på køen og/eller prioriteringsrekkefølgen gjennom dagen for bruttotransaksjoner.

¹⁵ Transaksjoner knyttet til emisjoner av statslån vil ikke bli postert dersom det mangler dekning ved dagens slutt. Både postering og utlevering av papirer blir utsatt til banken faktisk har dekning, selv om dette først skjer den påfølgende dag.

Mangler en bank dekning for bruttotransaksjoner, legges de i kø. Køen styres ut fra vanlig prioritetsprinsipp. Banker slipper å sende transaksjoner som mangler dekning på nytt. Transaksjonene blir liggende i kø til det er dekning, eller til de eventuelt blir kansellert av sender. For å ytterligere effektivisere oppgjørssystemet er det bygd inn en «vranglåsfunksjon» som automatisk beregner posisjonene i bankenes køer mot hverandre. Er det dekning for nettoposisjonen av flere transaksjoner i kø, tas disse samlet til oppgjør.¹⁴ Dette er med på å redusere likviditetsbehovet i NBO ytterligere. Ved dagens slutt vil transaksjoner som det ikke er dekning for, enten bli kansellert eller overført til neste dag.¹⁵

Utfordringer for bankene

Det nye oppgjørssystemet vil redusere bankenes oppgjørskrisiko. Bankene må imidlertid styre likviditeten gjennom dagen, ettersom bankenes transaksjoner gjøres opp kontinuerlig gjennom dagen. Dette er en stor overgang fra dagens situasjon, hvor bankenes transaksjoner blir tatt til oppgjør ved dagens slutt. Bankene vil få betydelige svingninger i likviditetsbehovet gjennom dagen. I dagens system, med et samlet oppgjør, vil større debiteringer bli utlignet mot inngående betalingsstrømmer gjennom dagen. Bankenes likviditetsbehov gjennom dagen vil derfor bli større enn i dag. Dette vil kreve gode styrings-systemer. Informasjonssystemet NICS/NBO-likviditetsoversikt er i denne sammenheng viktig.

Bankenes kilde til likviditet er:

1. Sentralbanken
2. Innkommende transaksjoner
3. Interbankmarkedet

For å sikre effektiviteten i betalingssystemet vil Norges Bank yte banker intradaglån mot sikkerhet. Se ramme 4 for en beskrivelse av typer lån banker kan få i Norges Bank i forbindelse med NBO. Norges Bank har innrettet likviditetsstyringen slik at det skal være tilstrekkelig likviditet gjennom dagen. Tilførsel av likviditet vil derfor skje tidlig. Det kan likevel ikke utelukkes at det kan oppstå perioder med knapphet på likviditet i løpet av dagen. Et eksempel på dette er at staten tilfører likviditet sent på dagen, mens Norges Bank bruker instrumenter som virker tidlig på dagen når en ut fra pengepolitiske hensyn

drar inn denne likviditeten. Norges Bank vil i en slik situasjon kunne vise fleksibilitet med hensyn til tidsfrister m.m.

Bankene kan redusere likviditetsbehovet ved å avtale når på dagen transaksjoner blir sendt. Dette vil bedre oversikten over tilgjengelig likviditet og redusere bankenes behov for unødvendig stor likviditetsreserve.

Hvorvidt det vil utvikles et privat marked for intradag-kreditt avhenger blant annet av bankenes kostnader ved å stille sikkerhet i sentralbanken. Det norske statsgjeldsmarkedet er begrenset, sammenlignet med en del andre land, og det er fortsatt ikke mulig å stille sikkerhet i form av pantsatte verdipapirer med rettsvern samme dag. Norges Bank har påpekt overfor Finansdepartementet at det er behov for en endring i verdipapirsentralloven slik at det kan stilles sikkerheter med umiddelbar rettsvirkning. Finansdepartementet har videre tolket banklovenes likviditetskrav slik at bankene kan benytte sikkerheter knyttet til reservekravet som sikkerhet for intradag-lån. Dette gjør det rimeligere for bankene å

stille nok sikkerhet for intradag-lån fra Norges Bank.

Videre utfordringer

Norges Bank vil vurdere om NBO bør videreutvikles slik at bankene kan sende transaksjoner direkte til oppgjør i Norges Bank uavhengig av NICS. Norges Bank vil arbeide for at også verdipapirer skal kunne gjøres opp enkeltvis og fortløpende.

Utviklingen internasjonalt går mot sammenknytning av betalingssystemene over landegrensene. Dette er også aktuelt for Norge. Dersom det åpnes for at Norge kan knytte seg opp mot EU-sentralbankenes felles oppgjørssystem, TARGET, vil dette innebære behov for videreutvikling av NBO til også å kunne håndtere oppgjør i euro. Slike sammenknytninger vil gjøre det mulig for norske banker å gjøre opp grensekryssende betalinger på en mer effektiv og sikker måte enn i dag.

Ramme 4: Norges Banks låneordninger knyttet til NBO

Kontinuerlig oppgjør gjennom dagen innebærer at bankene må styre likviditeten løpende gjennom dagen. For å lette tilgangen til intradag-likviditet vil Norges Bank tilby bankene intradag-lån mot sikkerhet. Norges Bank har derfor endret forskriften om bankenes adgang til lån og innskudd i Norges Bank (låneforskriften). Det er innført intradag-lån, det er gitt adgang til å stille utenlandske verdipapirer som sikkerhet for lån og utenlandske kredittinstitusjoners filialer i Norge har fått utvidet adgang til lån og innskudd. Bestemmelsene om intradag-lån trer i kraft når NBO settes i drift. De øvrige endringene trådte i kraft 1. juli 1997.

I låneforskriften er nå dagslån omdøpt til døgnlån, og delt opp i lån gjennom dagen (intradaglån) og lån over natten. Lån over natten er identisk med dagens D-lån. Lån gjennom dagen ytes mot sikkerhet, men rentebelastes ikke. Sikkerhetskravet er som for tidligere D-lån. For å sikre prioriterte oppgjør innføres det

også en ekstraordinær låneadgang ut over stilte sikkerheter, kalt E-lån. Prioriterte oppgjør er transaksjoner i rente- og valutakursstyringen, BBS-masseoppgjøret, VPS-oppgjøret og NOS-oppgjørene. E-lån er en sikkerhetsventil og vil bli gebyrlagt og fulgt opp med sanksjoner ved gjentatte trekk.

Låneordningene gjelder norske spare- og forretningsbanker og filialer av utenlandske kredittinstitusjoner etablert i Norge som driver virksomhet som er vanlig for norske banker.

D-lån gjennom dagen og over natten skal være innenfor stilte sikkerheter. Sikkerhetsstillelse skjer ved pantsettelse av godkjente verdipapirer i VPS og/eller ved F-innskudd i Norges Bank. D-lån gjennom natten skal i tillegg ligge innenfor en låneramme Norges Bank fastsetter ut fra pengepolitiske hensyn. Som verdipapirer regnes også eierandeler i verdipapirfond.

Hovedkonklusjoner og anbefalinger fra arbeidsgruppen som vurderte sårbarheten ved infrastrukturen innen elektronisk betalingsformidling.

1. Hovedkonklusjoner

God beredskap hos den enkelte aktør. Etter arbeidsgruppens vurdering synes aktørene i betalingsformidlingen generelt sett å ha et bevisst forhold til sårbarhet og risiko, samt å ha erkjent behovet for vektlegging av beredskapsarbeid og kriseplanlegging. Området er svært avhengig av elektronisk databehandling, noe som i de fleste tilfeller er utført i separate datasentraler. Datasentralene har kriseplaner som testes og øves jevnlig. En viktig del av kriseberedskapen er avtaler om datadrift på et reserve driftssted ved kritiske situasjoner. Aktørene har videre gjennomført flere sårbarhets- og risikoanalyser på området. Analysene har flere forslag til forbedringer for å redusere sårbarheten og bedre beredskapen, og aktørene synes å være godt i gang med å følge opp forbedringspunktene.

Arbeidsgruppen understreker betydningen av:

- det pågående arbeidet hos aktørene for å bedre beredskapen mht. reservedrift. Gruppen legger da særlig vekt på planene om å redusere tiden fra beslutning om å avvike ordinært driftsmønster er fattet, til reservedrifts-løsninger er operative.
- det pågående arbeidet i Bankenes Betalingssentral og i Norges Bank for å sikre god driftsstabilitet og etablere rutiner for avvikshåndtering i NICS/NBO.

Enkeltaktørenes beredskapsplaner ivaretar ikke alltid helheten. Aktørenes beredskapsplaner er særlig utarbeidet for å kunne håndtere kriser ved egen virksomhet forårsaket av mer eller mindre forutsigbare forhold, som maskin- og programfeil, strømbrudd, brann, streik ol. Planene er trolig i mindre grad utformet med tanke på å stå i mot altomfattende fredstidskriser eller krig. På kort sikt er trolig sannsynligheten større for å bli rammet av de mindre omfattende fredstidskrisene. Videre er det vanskeligere å forestille seg hvordan de større krisene og krig vil ramme virksomheten. Dessuten vil ansvarsforholdene ved større kriser være mer kompliserte fordi flere aktører vil rammes, og myndighetene vil i en krigssituasjon kunne sette til side lover og regler som normalt gjelder.

Forhold som kan ha betydning for sårbarheten. Arbeidsgruppen har registrert at området er preget at *tett integrering og automatisering*, og at enkelte selskaper som ivaretar sentrale funksjoner ikke lenger er under bankenes eierkontroll (*outsourcing- utselging*). Videre er viktige operasjoner svært tidskritiske, noe som gjør aktørene svært avhengig av *nøkkelkompetanse*. Dessuten ser det ut til å være et generelt samfunnstrekk at *kriminelle elementer* viser økende kreativitet og har store ressurser tilgjengelig for å tilegne seg midler urettvist. Utviklingen på alle disse områdene kan ha betydning for sårbarheten i den elektroniske betalingsformidlingen. Gruppen har ikke funnet grunnlag for å fremme forslag om tiltak for å redusere eventuell sårbarhet som følge av utviklingen med utselging, eller med kriminalitet. De to andre forholdene (tett integrering og avhengighet til nøkkelkompetanse) er omfattet av anbefalingene om sårbarhetsreducerende tiltak, jf eget avsnitt nedenfor.

Betryggende presentasjon av beredskapstiltak for de kritiske elementene (SWIFT, VPS og NICS/NBO, strømforsyning og telekommunikasjon). Arbeidsmøtene avdekket et mindre antall elementer som er kritiske for de fleste av aktørene. De kritiske elementene er *systemene i Verdipapirsentralen, meldingssystemet SWIFT, avregnings- og oppgjørsfunksjonene* i Bankenes Betalingssentral og i Norges Bank, samt *strømforsyning* og tilgang til *telekommunikasjon*. Er et eller flere av disse systemene ikke tilgjengelige, vil betydelige deler av den elektroniske betalingsformidlingen rammes etter relativt kort tid. Etter arbeidsgruppens vurdering ga

institusjonene som er ansvarlige for disse elementene et godt inntrykk av sin kriseberedskap og sitt arbeid for å redusere sårbarheten ved sin virksomhet.

Sårbarheten ved mindre samfunnsviktige systemer er ikke vurdert. Rådgivningsselskapets gjennomgang viser dessuten at flere systemer eller støttesystemer er kritiske for at enkelt-aktører skal kunne operere. Selv om enkelte tilbydere ikke er operative i disse systemene, vil samfunnets behov for betalingstjenester fremdeles være dekket av andre. Arbeidsgruppen vurderer derfor ikke disse systemene som samfunnskritiske, og har ikke vurdert sårbarhetsnivået eller fremmet forslag om sårbarhetsreducerende tiltak der.

2 Forslag til sårbarhetsreducerende tiltak

Arbeidsgruppen fremmer fem forslag til tiltak. Forslagene er angitt i prioritert rekkefølge nedenfor.

2.1 Sentralt beredskapsråd for betalingsformidlingen. Bør dagens struktur med beredkapsorganer endres? Arbeidsgruppen anbefaler at det etableres et sentralt beredskapsråd i tilknytning til eksisterende beredkapsorganer hos de sentrale aktørene i betalingsformidlingen, samt med representanter for leverandører av elektrisk strøm og telekommunikasjon. Et slikt råd kan blant annet ha ansvar for varsling, informasjon og koordinering i krisesituasjoner av ulikt omfang og av ulike årsaker. Arbeidsgruppen anbefaler at beredskapsrådet skal være etablert senest i første halvår av 1999, og at det er forberedt på å håndtere kriser som kan oppstå ved årtusenskiftet.

2.2 Beredkapsplaner for alternative betalingsmåter. Selv med betryggende kriseberedskap og reserverløsninger som dekker de fleste forhold, kan man ikke helt utelukke at kriser vil ramme de elektroniske betalingssystemene og sette de ut av spill for en kortere eller lengre periode. Arbeidsgruppen anbefaler at Koordineringsorganet får utarbeidet en beredkapsplan for alternative betalingsmåter dersom kriser eller krig rammer de ordinære betalingssystemene. Planen bør om mulig være basert på eksisterende systemer, og så langt som mulig på instrumenter som allerede er distribuert til publikum. Planen bør også inneholde løsninger som kan fungere uavhengig av f.eks. tilgang til elektrisk strøm og til telenettet. Målet for planen bør være at publikum også i slike situasjoner skal få tilgang til betalingsmidler til å betale for mat og andre livsnødvendigheter.

2.3 Betalingsformidlingens prioritet til telekommunikasjon og elektrisk kraft. Arbeidsgruppen anbefaler at Koordineringsorganet får utredet om det er teknisk mulig, og om det har praktisk verdi, å prioritere tilgang til telekommunikasjon og elektrisk strøm til betalingsformidlingen i krisesituasjoner og krig. I så fall bør det foretas en slik prioritetsvurdering for området.

2.4 Informasjon om beredskapstiltak for NBO og NICS. Arbeidsgruppen anbefaler at hhv. Norges Bank og bankforeningene/Bankenes Betalingssentral legger mer vekt på informasjon om risikoreducerende tiltak og rutiner for avvik- og avbruddsrutiner i sine presentasjoner av NBO og NICS-systemene.

2.5 Nøkkelkompetanse

Arbeidsgruppen anbefaler at Koordineringsorganet får utredet muligheten for en beredkapsplan for disponering og koordinering av nøkkelpersonell/kompetanse mellom aktørene innen betalingsformidlingen i Norge. En slik plan bør primært dekke fredstidskriser. Sekundært bør planen også dekke forhold ved mobilisering og krig.

Tabellregister

Tabell	Side
Hovedtrekkene i utviklingen	
4.1.1	Antall transaksjoner i hovedgrupper betalinger 1988-97. Millioner.....i
4.1.2	Totalt beløp i betalingsformidlingen 1988-97. Milliarder kroner.....ii
Giro	
4.2.1	Girotjenester 1994-97. Antall transaksjoner (millioner).....iii
4.2.2	Girotjenester 1994-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....iv
Sjekk, kort og minibank	
4.3.1	Sjekk 1984-97. Antall transaksjoner (millioner).....v
4.3.2	Sjekk 1988-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....v
4.3.3	Betalings- og kredittkort 1991-97. Antall transaksjoner (millioner).....vi
4.3.4	Betalings- og kredittkort 1991-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....vii
4.3.5	Antall betalingskort utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene 1991 - 1997. Tusen.....viii
4.3.6	Antall betalingsterminaler og antall steder med betalingsterminaler 1991 - 1997. Tusen.....ix
4.3.7	Bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler (EFTPOS) 1991-97. Antall transaksjoner (millioner).....x
4.3.8	Bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler (EFTPOS) 1991-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....xi
4.3.9	Kontantuttak i minibank 1991-97. Antall transaksjoner (millioner).....xii
4.3.10	Kontantuttak i minibank 1991-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....xiii
4.3.11	Antall minibanker 1991-97. Tusen.....xiv
4.3.12	Kontantuttak i skranke i forretningsbanker 1996-97. Antall transaksjoner (millioner).....xiv
4.3.13	Kontantuttak i skranke i forretningsbanker 1996-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....xiv
Sedler og mynt	
4.4.1	Kontantomløpet 1991-97. Årsgjennomsnittet i millioner kroner.....xv
4.4.2	Seddelomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i millioner kroner.....xv
4.4.3	Seddelomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i prosent av verdi.....xv
4.4.4	Sedlenes omløpshastighet 1991-97.....xv
4.4.5	Seddelinngang 1991-97. Antall sedler (millioner).....xvi
4.4.6	Tilintetgjorte sedler 1991-97. Verdi i millioner kroner.....xvi
4.4.7	Levetid for sedler 1991-97. Antall år.....xvi
4.4.8	Skillemyntomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i millioner kroner.....xvi
4.4.9	Skillemyntomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i prosent av verdi.....xvii
4.4.10	Skillemyntenens omløpshastighet 1993-97.....xvii
4.4.11	Skillemyntinngang 1993-97. Antall mynter (millioner).....xvii
Internasjonal betalingsformidling	
4.5.1	Nordmenns bruk av kort i utlandet 1988-97. Antall transaksjoner (millioner).....xviii
4.5.2	Nordmenns bruk av kort i utlandet 1988-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....xix
4.5.3	Utlendingers bruk av kort i Norge 1988-97. Antall transaksjoner (millioner).....xix
4.5.4	Utlendingers bruk av kort i Norge 1988-97. Totalt beløp (milliarder kroner).....xx
4.5.5	Valutasjekk og giro overførslers fra Norge til utlandet 1994-97. Antall transaksjoner (tusen).....xx
4.5.6	Eurogiro overførslers fra utlandet til Norge 1994-97. Antall transaksjoner (tusen).....xxi
Priser i betalingsformidlingen innenlands	
5.1.1	Priser på betalingstransaksjoner 1990-98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner).....xxii
5.1.2	Priser på betalingstransaksjoner 1990-98. Gjennomsnitt for forretningsbanker (kroner).....xxiii
5.1.3	Priser på betalingstransaksjoner 1990-98. Gjennomsnitt for sparebanker (kroner).....xxiv
Priser på overførslers til utlandet	
5.2.1	Priser på overførslers til utlandet 1.1.97-1.1.98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner).....xxvi

List of tables

Table	Page
Main development trends	
4.1.1	No. of transactions in main groups of payments 1988-97. (millions).....i
4.1.2	Total amount in the payment system 1988-97. (NOKbn).....ii
Giro	
4.2.1	Giro services 1994-97. No. of transactions (millions).....iii
4.2.2	Giro services 1994-97. Turnover (NOKbn).....iv
Cheques and cards	
4.3.1	Cheques 1984-97. No. of transactions (millions).....v
4.3.2	Cheques 1988-97. Total amount (NOKbn).....v
4.3.3	Payment cards 1991-97. No. of transactions (millions).....vi
4.3.4	Payment cards 1991-97. Total amount (NOKbn).....vii
4.3.5	No. of payment cards issued by banks, card companies and oil companies 1991-97. (thousands).....viii
4.3.6	No. of payment terminals and no. of locations with payment terminals 1991-97. (thousands).....ix
4.3.7	Bank and oil company payment terminals (EFTPOS) 1991-97. No. of transactions (millions).....x
4.3.8	Bank and oil company payment terminals (EFTPOS) 1991-97. Total amount (NOKbn).....xi
4.3.9	Cash withdrawals from ATMs 1991-97. No. of transactions (millions).....xii
4.3.10	Cash withdrawals from ATMs 1991-97. Total amount (NOKbn).....xiii
4.3.11	No. of ATMs 1991-97. (thousands).....xiv
4.3.12	Cash withdrawals at counter 1996-97. No. of transactions (millions).....xiv
4.3.13	Cash withdrawals at counter 1996-97. Total amount (NOKbn).....xiv
Notes and coins	
4.4.1	Cash in circulation 1991-97. Annual average value in NOKm.....xv
4.4.2	Denominations of notes in circulation 1991-97. Annual average value in NOKm.....xv
4.4.3	Denominations of notes in circulation 1991-97. Annual average in per cent of value.....xv
4.4.4	The velocity of note circulation 1991-97.....xv
4.4.5	Inflow of notes 1991-97. No. of notes (millions).....xvi
4.4.6	Cancelled notes 1991-97. Value in NOKm.....xvi
4.4.7	Average life of notes 1991-97. No. of years.....xvi
4.4.8	Denominations of coin in circulation 1991-97. Annual average value in NOKm.....xvi
4.4.9	Denominations of coin in circulation 1991-97. Annual average in per cent of value.....xvii
4.4.10	The velocity of coin circulation 1993-97.....xvii
4.4.11	Inflow of coins 1993-97. No. of coins (millions).....xvii
International payment services	
4.5.1	Norwegians' use of cards abroad 1988-97. No. of transactions (millions).....xviii
4.5.2	Norwegians' use of cards abroad 1988-97. Total amount (NOKbn).....xix
4.5.3	Non-residents' use of cards in Norway 1988-97. No. of transactions (millions).....xix
4.5.4	Non-residents' use of cards in Norway 1988-97. Total amount (NOKbn).....xx
4.5.5	Foreign currency cheques and giro transfers from Norway to abroad 1994-97. No. of transactions (thousands).....xx
4.5.6	Eurogiro transfers from abroad to Norway 1994-97. No. of transactions (thousands).....xxi
Prices for domestic payment services	
5.1.1	Prices in NOK for payment transactions 1990-98. Averages for all banks.....xxii
5.1.2	Prices in NOK for payment transactions 1990-98. Averages for commercial banks.....xxiii
5.1.3	Prices in NOK for payment transactions 1990-98. Averages for savings banks.....xxiv
Prices for transfers abroad	
5.2.1	Prices in NOK for transfers abroad 1.1.97-1.1.98. Averages for all banks.....xxvi

Tabeller *Tables*

Hovedtrekkene i utviklingen *Main development trends*

Tabell 4.1.1 Antall transaksjoner i hovedgrupper betalinger 1988-97. Millioner 1)
Table 4.1.1 No. of transactions in main groups of payments 1988-97. (millions) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	413,7	433,4	444,2	462,8	485,8	491,3	554,5	598,5	658,0	750,2
Giro totalt 2) <i>Total giros 2)</i>	268,7	279,0	282,4	287,0	295,7	282,2	320,0	332,8	346,5	357,9
Blankettbasert giro 3) <i>Form-based giro 3)</i>	233,7	231,2	229,2	223,0	219,6	202,5	215,1	208,9	210,1	197,5
Elektronisk giro 4) <i>Electronic giro 4)</i>	35,0	47,8	53,2	64,0	76,1	79,7	104,9	123,9	136,4	160,4
Betalingskort totalt <i>Total payment cards</i>	72,8	94,1	111,8	129,6	152,0	177,5	208,2	243,3	294,5	379,4
Elektronisk kortbruk 5) <i>Payment cards - electronic use 5)</i>	68,8	87,6	107,3	125,1	146,7	172,0	203,4	237,0	289,0	372,3
Herav minibank <i>Of which ATMs</i>	42,4	51,9	60,2	66,1	70,1	74,6	80,3	87,4	95,8	103,9
Manuell kortbruk 6) <i>Payment cards - manual use 6)</i>	4,0	6,5	4,5	4,5	5,3	5,5	4,8	6,3	5,4	7,1
Sjekk <i>Cheque</i>	72,2	60,3	50,0	46,2	38,1	31,6	26,3	22,4	17,0	12,9

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Bankenes Betalingsentral (BBS), forretningsbankene inkl. Postbanken, sparebankene, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Postbankens tall t.o.m. 1995 er beheftet med usikkerhet. Frem til 1995 ble det foretatt dobbelttelling mellom BBS og Postbanken som nå er luket ut, og giro registrert av andre enn BBS og Postbanken, som nå er inkludert, var ikke med.
- 3) Betalingstjeneste der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett.
- 4) Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.
- 5) Elektronisk kortbruk t.o.m. 1994 omfatter bruk av minibanker og bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler. Tall f.o.m. 1995 gjelder også elektronisk kortbruk i andre betalingsterminaler enn de som eies av bankene og oljeselskapene.
- 6) Tall for manuell kortbruk t.o.m. 1993 er delvis anslag fra Norges Bank og er beheftet med usikkerhet.

- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
- 2) *Postbanken figures up to 1995 are uncertain. The double-counting of transfers between Postbanken and the BBS prior to 1995 has now been eliminated, and giros registered elsewhere than the BBS and Postbanken, which were previously not included, are now included.*
- 3) *Payment service where the payer and/or payee sends/receives a form.*
- 4) *Notified or unnotified paperless (electronic) payment to the payee.*
- 5) *Use of electronic cards up to 1994 includes use of ATMs and the banks' and oil companies' payment terminals. Figures up to 1995 also include electronic use of cards in payment terminals other than those owned by banks and oil companies.*
- 6) *Figures for manual use of cards up to 1993 are partly estimates by Norges Bank and are uncertain.*

Tabell 4.1.2 Totalt beløp i betalingsformidlingen 1988-97. Milliarder kroner 1)
Table 4.1.2 Total amount in the payment system 1988-97. (NOKbn) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>						:	2 474,6	2 784,4	4 639,4	5 241,3
Giro totalt 2) <i>Total giro s 2)</i>	1 074,2	1 074,4	1 176,2	1 808,9	1 789,5	1 543,3	2 021,5	2 297,0	4 206,3	4 798,7
Blankettbasert giro 3) <i>Form-based giro 3)</i>	830,0	709,9	696,7	626,1	564,0	543,6	737,5	765,5	1 480,9	1 423,3
Elektronisk giro 4) <i>Electronic giro 4)</i>	244,2	364,5	479,5	1 182,8	1 225,5	999,7	1 284,1	1 531,5	2 725,4	3 375,4
Betalingskort totalt <i>Total payment cards</i>	:	:	:	:	:	:	117,3	145,4	177,6	222,1
Elektronisk kortbruk 5) <i>Payment card s - electronic use 5)</i>	33,0	44,0	57,0	67,8	78,6	91,8	110,2	137,4	173,0	209,7
Herav minibank <i>Of which ATMs</i>	27,0	36,2	45,9	51,6	56,2	60,2	67,2	74,9	82,7	94,5
Manuell kortbruk <i>Payment cards - manual use</i>	:	:	:	:	:	:	7,1	8,0	8,5	9,5
Sjekk <i>Cheque</i>	:	:	501,5	474,2	415,8	317,2	335,8	342,0	255,5	220,5

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Bankenes Betalingsentral (BBS), forretningsbankene inkl. Postbanken, sparebankene, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter. Tall i kursiv inkluderer ikke Postbankens tall.
- 2) Postbankens tall t.o.m. 1995 er beheftet med stor usikkerhet og er derfor ikke tatt med for disse årene.
- 3) Betalingstjeneste der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett.
- 4) Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.
- 5) Elektronisk kortbruk t.o.m. 1994 omfatter bruk av minibanker og bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler. Tall f.o.m. 1995 gjelder også elektronisk kortbruk i andre betalingsterminaler enn de som eies av bankene og oljeselskapene.

- 1) *Some figures are revised from past years' reports. Figures in italics do not include Postbanken's figures.*
- 2) *Postbanken figures up to 1995 are uncertain and are not included for these years.*
- 3) *Payment service where the payer and/or payee sends/receives a form.*
- 4) *Notified or unnotified paperless (electronic) payment to the payee.*
- 5) *Use of electronic cards up to 1994 includes the use of ATMs and banks' and oil companies' payment terminals. Figures up to 1995 also include electronic use of cards in payment terminals other than those owned by banks and oil companies.*

Giro

Tabell 4.2.1 Girotjenester 1994-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)
Table 4.2.1 Giro services 1994-97. No. of transactions (millions) 1)

	1994	1995	1996	1997
Giro totalt <i>Total giros</i>	320,0	332,8	346,5	357,9
Blankettbasert giro totalt 2) <i>Total form-based giros 2)</i>	215,1	208,9	210,1	197,5
Giro innsendt pr brev 3) <i>Giros sent by post 3)</i>	76,9	82,9	101,1	104,3
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt <i>Total giros delivered at counter</i>	116,0	106,5	91,5	78,8
Herav <i>Of which</i>				
Kontante innbetalinger 4) <i>Incoming cash payments 4)</i>	72,0	62,5	46,3	37,1
Kontobelastninger 4) <i>Account debits 4)</i>	25,0	25,0	27,1	27,4
Diverse giro registrert i bank 5) <i>Various giros registered in banks 5)</i>	19,1	19,1	18,1	14,2
Betalinger med anvisninger ved bruk av terminal 6) <i>Payments with instructions using terminals 6)</i>	22,1	19,5	17,5	14,3
Elektronisk giro totalt 7) <i>Total electronic giros 7)</i>	104,9	123,9	136,4	160,4
Telefoniske overførslser 8) <i>Total transfers by telephone 8)</i>	0,9	1,3	6,7	13,4
Betalinger ved bruk av terminal 6) <i>Total payments using terminals 6)</i>	88,7	105,3	109,1	123,5
Direkte debiteringer 9) <i>Total direct debits 9)</i>	15,3	17,4	20,6	23,5

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Bankenes Betalingsentral (BBS), Postbanken, Fellesdata, DnB og Kreditkassen.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter. Postbankens tall t.o.m. 1995 er beheftet med usikkerhet. Frem til 1995 ble det foretatt dobbelttelling mellom BBS og Postbanken som nå er luket ut, og giro registrert av andre enn BBS og Postbanken, som nå er inkludert, var ikke med.
 - 2) Betalingstjenester der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett.
 - 3) Brevgiro og Konvoluttgiro.
 - 4) Blankettgiro innlevert i bank som registreres i BBS eller Postbanken.
 - 5) Giro (kontante innbetalinger og kontobelastninger) registrert i andre datasentraler enn Postbanken og BBS.
 - 6) Bruk av Postbankens remitteringstjeneste DataGiro, BBS sin remitteringstjeneste Direkte Remittering og diverse bedriftsterminaltjenester (BTG) som tilbys av bankene, herunder Sparnett, NV-link, DnB Telebank, K-link, Fokus Telebank, Skillink, NB Telebank og RF Bedriftsterminal. Tallene for 1996-97 omfatter også bruk av PC/Internett. Antallet PC-transaksjoner antas å være på mellom 0,3 - 0,5 millioner i 1997.
 - 7) Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.
 - 8) Telegiro og Telebank.
 - 9) Autogiro, Avtalegiro og Direkte trekk.
- 1) *Some figures are revised from past years' reports. Postbanken's figures up to 1995 are uncertain. The double-counting of transfers between Postbanken and the BBS prior to 1995 has now been eliminated, and giros registered elsewhere than the BBS and Postbanken, which were previously not included, are now included.*
 - 2) *Payment service where the payer and/or payee sends/receives a form.*
 - 3) *Postbanken and bank postal giros.*
 - 4) *Paper-based giro delivered in banks and registered in BBS or Postbanken.*
 - 5) *Giro (incoming cash payments and account debits) registered in data centres other than BBS and Postbanken.*
 - 6) *Use of Postbanken's remittance service Data Giro, BBS's remittance service Direkte Remittering, and various company terminal giros offered by banks, including Sparnett, NV-link, DnB Telebank, K-link, Fokus Telebank, Skillink, NB Telebank og RF Bedriftsterminal. The figures for 1996-97 also include use of PC/Internet. The number of PC-transactions are estimated at 0,3 - 0,5 million in 1997.*
 - 7) *Notified or unnotified paperless (electronic) payment to the payee.*
 - 8) *Telegiro and Telebank.*
 - 9) *Autogiro, Agreement-based giro and Direct withdrawals.*

Tabell 4.2.2 Girotjenester 1994-97. Totalt beløp (milliarder kroner) 1)
 Table 4.2.2 Giro services 1994-97. Total amount (NOKbn) 1)

	1994	1995	1996	1997
Giro totalt <i>Total giros</i>	2 021,5	2 297,0	4 206,3	4 798,7
Blankettbasert giro totalt 2) <i>Total form-based giros 2)</i>	737,5	765,5	1 480,9	1 423,3
Giro innsendt pr brev 3) <i>Total giros sent by post 3)</i>	<i>181,0</i>	<i>214,9</i>	858,0	830,2
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt <i>Total giros delivered at counter</i>	549,0	544,5	569,7	557,3
Herav <i>Of which</i>				
Kontante innbetalinger 4) <i>Incoming cash payments 4)</i>	183,4	175,4	188,4	179,1
Kontobelastninger 4) <i>Account debits 4)</i>	175,3	175,2	206,5	247,8
Diverse giro registrert i bank 5) <i>Various giros registered in banks 5)</i>	190,3	194,0	174,8	130,3
Betalinger med anvisninger ved bruk av terminal 6) <i>Payments with instructions using terminals 6)</i>	7,5	6,1	53,2	35,8
Elektronisk giro totalt 7) <i>Total electronic giros 7)</i>	1 284,1	1 531,5	2 725,4	3 375,4
Telefoniske overførsler totalt 8) <i>Total transfers by telephone 8)</i>	1,5	2,1	11,3	22,8
Betalinger ved bruk av terminal 6) <i>Total payments using terminals 6)</i>	1 213,9	1 455,7	2 595,4	3 219,1
Direkte debiteringer 9) <i>Total direct debits 9)</i>	68,7	73,6	118,7	133,6

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Bankenes Betalingsentral (BBS), Postbanken, Fellesdata, DnB og Kreditkassen.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter. Postbankens tall t.o.m. 1995 er beheftet med stor usikkerhet og er derfor ikke tatt med. Tall i kursiv inkluderer ikke Postbankens tall.
 - 2) Betalingstjenester der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett.
 - 3) Brevgiro og Konvoluttgiro.
 - 4) Blankettgiro innlevert i bank som registreres i BBS eller Postbanken.
 - 5) Giro (kontante innbetalinger og kontobelastninger) registrert i andre datasentraler enn Postbanken og BBS.
 - 6) Bruk av Postbankens remitteringstjeneste DataGiro, BBS sin remitteringstjeneste Direkte Remittering og diverse bedriftsterminaltjenester (BTG) som tilbys av bankene, herunder Sparnett, NV-link, DnB Telebank, K-link, Fokus Telebank, Skillink, NB Telebank og RF Bedriftsterminal. Tallene for 1996-97 omfatter også bruk av PC/Internett. Antallet PC-transaksjoner antas å være på mellom 0,3 - 0,5 millioner i 1997.
 - 7) Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.
 - 8) Telegiro og Telebank.
 - 9) Autogiro, Avtalegiro og Direkte trekk.
-
- 1) *Some figures are revised from past years' reports. Postbanken's figures up to 1995 are uncertain and are not included for these years. Figures in italics do not include Postbanken's figures.*
 - 2) *Payment service where the payer and/or payee sends/receives a form.*
 - 3) *Postbanken and bank postal giros.*
 - 4) *Paper-based giro delivered in banks and registered in BBS or Postbanken.*
 - 5) *Giro (incoming cash payments and account debits) registered in data centres other than BBS and Postbanken.*
 - 6) *Use of Postbanken's remittance service Data Giro, BBS's remittance service Direkte Remittering, and various company terminal giros offered by banks, including Sparnett, NV-link, DnB Telebank, K-link, Fokus Telebank, Skillink, NB Telebank og RF Bedriftsterminal. The figures for 1996-97 also include use of PC/Internet. The number of PC-transactions are estimated at 0,3 - 0,5 million in 1997.*
 - 7) *Notified or unnotified paperless (electronic) payment to the payee.*
 - 8) *Telegiro and Telebank.*
 - 9) *Autogiro, Agreement-based giro and Direct withdrawals.*

Sjekk, kort og minibank *Cheques and cards*

Tabell 4.3.1 Sjekk 1984-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)
Table 4.3.1 Cheques 1984-97. No. of transactions (millions) 1)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Total sjekkbruk <i>Total use of cheques</i>	101,0	86,0	70,0	76,0	72,2	60,3	50,0	46,2	38,1	31,6	26,3	22,4	17,1	12,9
Sparebanker <i>Savings banks</i>	:	:	:	:	34,7	29,6	27,2	24,9	20,0	16,3	13,7	12,8	9,8	7,4
Forretningsbanker 2) <i>Commercial banks</i>	:	:	:	:	37,5	30,7	22,8	21,3	18,1	15,3	12,6	9,6	7,3	5,5

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Bankene gjennom bankforeningene (t.o.m. 1994) og Fellesdata, NOVIT, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landsmandsbank og Landsbanken.

- 1) Tall t.o.m. 1994 er beheftet med usikkerhet. Revideringer i etterhånd viser at transaksjonstallet som ble oppgitt i fjorårets rapport var for lavt.
 2) Sjekker trukket på kunder i Postbanken (tidligere Postsparebanken) er ikke inkludert i tallene t.o.m. 1989. Postbanken har tilbudt sjekker siden 1987. Andelen sjekker trukket på kunder i Postbanken før 1990 var forholdsvis lav (mindre enn 4 prosent av det totale antallet).

- 1) *Figures up to 1994 are uncertain. Revisions have shown that transaction figures presented in last year's report were too low.*
 2) *Cheques drawn on customers in Postbanken (previously known as Postsparebanken) are not included in the figures up to 1989. Postbanken has offered cheque services since 1987. The share of cheques drawn on customers in Postbanken before 1990 was relatively low (less than 4 per cent of the total number).*

Tabell 4.3.2 Sjekk 1988-97. Totalt beløp (milliarder kroner) 1)
Table 4.3.2 Cheques 1988-97. Total amount (NOKbn) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Total sjekkbruk <i>Total use of cheques</i>	:	:	:	:	:	:	335,8	342,0	255,5	220,5
Sparebanker <i>Savings banks</i>	140,0	114,0	109,0	103,9	81,5	90,3	110,5	159,4	103,9	87,8
Forretningsbanker <i>Commercial banks</i>	:	:	:	:	:	:	225,3	182,6	151,6	132,7

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Bankene gjennom bankforeningene (t.o.m. 1994) og Fellesdata, NOVIT, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landsmandsbank og Landsbanken.

- 1) Tall t.o.m. 1994 er beheftet med usikkerhet. Revideringer i etterhånd viser at transaksjonstallet som ble oppgitt i fjorårets rapport var for lavt.

- 1) *Figures up to 1994 are uncertain. Revisions have shown that transaction figures presented in last year's report were too low.*

Tabell 4.3.3 Betalings- og kredittkort 1991-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)
Table 4.3.3 Payment cards 1991-97. No. of transactions (millions) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Total kortbruk 2) <i>Total use of cards 2)</i>	129,6	152,0	177,5	208,2	243,3	294,5	379,4
Bankkort totalt 3) <i>Total bank cards 3)</i>	95,7	111,5	132,1	156,2	189,7	232,8	307,3
Kontantuttak (minibank) <i>Cash withdrawals (ATMs)</i>	:	:	:	:	85,9	95,2	100,9
Betalingsterminaler (EFTPOS) <i>Payment terminals (EFTPOS)</i>	:	:	:	:	103,8	137,8	206,4
Innenlandske kredittkort totalt 4) <i>Total domestic credit cards 4)</i>	0,6	0,6	0,7	0,8	1,1	1,2	1,4
Kontantuttak (minibank) <i>Cash withdrawals (ATMs)</i>	:	:	:	:	0,6	0,8	0,9
Betalingsterminaler (EFTPOS) <i>Payment terminals (EFTPOS)</i>	:	:	:	:	0,4	0,5	0,4
GE Kapital Finans AS	:	:	:	:	:	:	:
DnB Kort AS	:	:	:	:	:	:	:
Gjensidige Bank AS	:	:	:	:	:	:	:
Internasjonale betalings- og kredittkort totalt <i>Total international payment cards</i>	10,1	12,6	14,7	17,7	19,9	25,2	32,5
Kontantuttak (minibank) 5) <i>Cash withdrawals (ATMs) 5)</i>	:	:	:	2,4	2,9	3,9	5,4
Betalingsterminaler (EFTPOS) 5) <i>Payment terminals (EFTPOS) 5)</i>	:	:	:	15,3	17,1	21,3	27,1
American Express AS	1,1	1,2	1,3	1,6	1,4	1,6	2,0
Diners Club Norge AS	1,9	2,3	2,6	2,9	3,2	3,7	4,3
Europay Norge AS	2,2	2,8	3,6	4,5	5,4	7,1	9,3
VISA Norge AS	4,9	6,3	7,1	8,8	9,9	12,8	17,0
- Utlendingers bruk av internasjonale betalings- og kredittkort i Norge <i>Use of international payment cards in Norway by non-residents</i>	1,6	2,0	2,4	3,0	3,0	3,8	4,6
= Bruk av internasjonale betalingskort utstedt i Norge <i>Use of international payment cards issued in Norway</i>	8,5	10,6	12,3	14,7	16,9	21,4	27,9
Oljeselskapenes kort 6) <i>Oil company cards 6)</i>	24,8	29,3	32,5	36,6	35,6	39,2	42,8

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Bankenes Betalingsentral (BBS), Bankforeningen, Sparebankforeningen, Sparebank-Kort, Postbanken, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
 - 2) Eksklusive utlendingers bruk av internasjonale betalings- og kredittkort i Norge.
 - 3) Tall for bankkort inkluderer bruk av kombinasjonskort som bankkort, dvs hvor bankkortdelen er benyttet. Annen bruk av kombinasjonskort er inkludert i de andre kortgruppene avhengig av hvilken kortdel som er benyttet.
 - 4) "Kjøpekort", "Reserve konto", "Multikort", "X-tra Kapital", "Her & Nå" og "Cresco Card" i Norge og utlandet. Transaksjonstall for enkeltelskaper oppgis ikke da enkelte av kredittkortselskapene ikke ønsker disse offentliggjort i sammenheng med omsetningstallene. Bruken av kortene i utlandet har hittil vært ubetydelig (mindre enn 1 prosent av den totale bruken i 1997).
 - 5) Fordelingen på kontantuttak og varekjøp for American Express er anslag fra Norges Bank.
 - 6) Bruk i Norge og utlandet av kort (ikke kontantkort) utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco Fina og Du Pont Jet. Antall transaksjoner er lik antall ganger kortet er benyttet og ikke antall varelinjer. Andelen utenlandske transaksjoner var på 1 prosent i 1996 og 1997.
- 1) Some figures are revised from past years' reports.
 - 2) Exclusive non-residents' use of international payment cards in Norway.
 - 3) Figures for bank cards include use of combined cards as bank cards, ie where the bank card part is used. Other use of combined cards is included in the other card groups, depending on which part is used.
 - 4) "Kjøpekort", "Reserve konto", "Multikort", "X-tra Kapital", "Her & Nå" and "Cresco Card" in Norway and abroad. The use of these cards abroad has so far been insignificant (less than 1 per cent of the total use in 1997).
 - 5) Distribution by cash withdrawal (ATMs) and purchase of goods for American Express is based on estimates by Norges Bank.
 - 6) Use in Norway and abroad of cards (not cash-cards) issued by Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco Fina og Du Pont Jet. The number of transactions is equal to the number of times the card is used. The share of transactions abroad was less than 1 per cent in 1996 and 1997.

Tabell 4.3.4 Betalings- og kredittkort 1991-97. Totalt beløp (milliarder kroner) 1)
Table 4.3.4 Payment cards 1991-97. Total amount (NOK bn) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Total kortbruk 2) <i>Total use of cards 2)</i>	:	:	:	117,3	145,4	177,6	222,1
Bankkort totalt 3) <i>Total bank cards 3)</i>	:	:	:	92,1	116,0	141,5	178,5
Kontantuttak (minibank) <i>Cash withdrawals (ATMs)</i>	:	:	:	:	73,1	81,5	90,5
Betalingsterminaler (EFTPOS) <i>Payment terminals (EFTPOS)</i>	:	:	:	:	42,9	60,0	87,9
Innenlandske kredittkort totalt 4) <i>Total domestic credit cards 4)</i>	1,4	2,1	2,3	2,5	3,2	3,8	4,2
Kontantuttak (minibank) <i>Cash withdrawals (ATMs)</i>	:	:	:	1,1	1,4	1,7	2,3
Betalingsterminaler (EFTPOS) <i>Payment terminals (EFTPOS)</i>	:	:	:	1,4	1,8	2,1	1,9
GE Kapital Finans AS	:	:	:	0,8	1,1	1,4	1,6
DnB Kort AS	:	:	:	0,2	0,3	0,3	0,4
Gjensidige Bank AS	:	:	:	1,5	1,8	2,1	2,2
Internasjonale betalings- og kredittkort totalt <i>Total international payment cards</i>	10,2	12,8	14,8	17,1	19,1	24,3	30,9
Kontantuttak (minibank) 5) <i>Cash withdrawals (ATMs) 5)</i>	:	:	:	3,4	4,1	5,9	8,3
Betalingsterminaler (EFTPOS) 5) <i>Payment terminals (EFTPOS) 5)</i>	:	:	:	13,7	15,1	18,3	22,6
American Express AS	1,5	1,6	1,8	1,7	1,9	2,6	3,1
Diners Club Norge AS	2,5	2,7	3,0	3,4	3,7	4,1	4,8
Europay Norge AS	2,2	2,7	3,5	4,4	5,2	7,1	9,6
VISA Norge AS	4,0	5,8	6,5	7,6	8,3	10,5	13,4
- Utlendingers bruk av internasjonale betalings- og kredittkort i Norge <i>Use of international payment cards in Norway by non-residents</i>	1,4	1,8	2,1	2,5	2,5	3,2	3,8
= Bruk av internasjonale betalingskort utstedt i Norge <i>Use of international payment cards issued in Norway</i>	8,8	11,0	12,8	14,6	16,6	21,1	27,1
Oljeselskapenes kort 6) <i>Oil company cards 6)</i>	5,1	5,8	6,7	8,2	9,6	11,3	12,4

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Bankenes Betalingsentral (BBS), Bankforeningen, Sparebankforeningen, Postbanken, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
 - 2) Eksklusive utlendingers bruk av internasjonale betalings- og kredittkort i Norge.
 - 3) Tall for bankkort inkluderer bruk av kombinasjonskort som bankkort, dvs hvor bankkortdelen er benyttet. Annen bruk av kombinasjonskort er inkludert i de andre kortgruppene avhengig av hvilken kortdel som er benyttet.
 - 4) "Kjøpekort", "Reserve konto", "Multikort", "X-tra Kapital", "Her & Nå" og "Cresco Card" i Norge og utlandet. Transaksjonstall for enkeltsselskaper oppgis ikke da enkelte av kredittkortselskapene ikke ønsker disse offentliggjort i sammenheng med omsetningstallene. Bruken av kortene i utlandet har hittil vært ubetydelig (mindre enn 1 prosent av den totale bruken i 1997).
 - 5) Fordelingen på kontantuttak og varekjøp for American Express er anslag fra Norges Bank.
 - 6) Bruk i Norge og utlandet av kort (ikke kontantkort) utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco Fina og Du Pont Jet. Antall transaksjoner er lik antall ganger kortet er benyttet og ikke antall varelinjer. Andelen av totalt beløp i utlandet økte fra 1 til 4 prosent fra 1996 til 1997.
- 1) Some figures are revised from past years' reports.
 - 2) Exclusive non-residents' use of international payment cards in Norway.
 - 3) Figures for bank cards include use of combined cards as bank cards, ie where the bank card part is used. Other use of combined cards is included in the other card groups, depending on which part is used.
 - 4) "Kjøpekort", "Reserve konto", "Multikort", "X-tra Kapital", "Her & Nå" and "Cresco Card" in Norway and abroad. The use of these cards abroad has so far been insignificant (less than 1 per cent of the total use in 1997).
 - 5) Distribution by cash withdrawal (ATMs) and purchase of goods for American Express is based on estimates by Norges Bank.
 - 6) Use in Norway and abroad of cards (not cash-cards) issued by Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco Fina og Du Pont Jet. The number of transactions is equal to the number of times the card is used. The share of the total amount abroad increased from 1 to 4 per cent from 1996 to 1997.

Tabell 4.3.5 Antall betalingskort utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene pr 31.12.1991-97. Tusen 1)
Table 4.3.5 Payment cards issued by banks, card companies and oil companies at 31.12.1991-97. Thousands 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	3 924	4 239	4 615	5 133	6 412	7 501	8 454
Bankkort <i>Bank cards</i>	1 970	2 121	2 082	1 999	2 568	2 909	3 308
Internasjonale betalings- og kredittkort 2) <i>International payment cards 2)</i>	836	938	1 196	1 649	1 991	2 411	2 919
Innenlandske kredittkort 3) <i>Domestic credit cards 3)</i>	342	375	389	452	480	589	514
Oljeselskapenes kort 4) <i>Oil company cards 4)</i>	777	806	948	1 033	1 372	1 592	1 713
Kombinerte kort <i>Combined cards</i>				1 092	1 621	1 974	2 393
Antall kort fratrukket dobbelttelling av kombinasjonskort <i>No. of cards less double-counting of combined cards</i>				4 041	4 791	5 527	6 061

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Data t.o.m. 1993: Bankene gjennom bankforeningene.

Data f.o.m. 1994: Sparebank-Kort, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Bergens Skillingsbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank, Landsbanken, Fokus Bank, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter. Opplysninger om innenlandske bankkort mangler fra 8 prosent av forretningsbankene målt etter bankenes andel av innskudd på anfordring. Andelen bankkort som ikke er tatt med er trolig lavere.
- 2) Kort utstedt av eller i samarbeid med VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S og American Express A/S.
- 3) Kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp og som er utstedt av eller i samarbeid med GE Capital Finans A/S, DnB Kort A/S og Gjensidige Bank. Disse er: "Kjøpekort", "Reserve konto", "Multikort", "X-tra Kapital", "Her & Nå" og Cresco Card.
- 4) Kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet.

1) *Some figures are revised from past years' reports. Information on domestic bank cards is missing from 8 per cent of the commercial banks, measured by the banks' share of sight deposits. The share of bank cards which is not included is probably lower.*

2) *Cards issued by or in cooperation with VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S and American Express A/S.*

3) *Cards which provide credit up to a certain limit and which are issued by or in cooperation with GE Capital Finans A/S, DnB Kort A/S and Gjensidige Bank. These cards are: "Kjøpekort", "Reserve konto", "Multikort", "X-tra Kapital", "Her & Nå" og "Cresco Card".*

4) *Cards issued by Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina and Du Pont Jet.*

Tabell 4.3.6 Antall betalingsterminaler og antall steder med betalingsterminaler 1991-97 1)
Table 4.3.6 No. of payment terminals and no. of locations with payment terminals 1991-97 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Betalingsterminaler totalt <i>Total payment terminals</i>	:	:	:	29 321	34 706	39 033	46 592
Betalingsterminaler eid av banker <i>Owned by banks</i>	11 528	14 595	21 727	23 668	28 897	33 679	41 299
Betalingsterminaler eid av oljeselskaper <i>Owned by oil companies</i>	:	:	:	5 653	5 809	5 354	5 293
Steder med betalingsterminaler totalt 2) <i>Total locations with payment terminals 2)</i>	:	:	:	19 996	23 247	27 048	32 756
Steder med bankenes betalingsterminaler <i>Locations with bank payment terminals</i>	:	:	:	17 827	21 081	24 841	30 607
Steder med oljeselskapenes terminaler <i>Locations with oil company payment terminals</i>	2 028	2 137	2 136	2 169	2 158	2 207	2 149

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Data t.o.m. 1993: Bankene gjennom bankforeningene.
 Data f.o.m. 1994: Bankenes Betalingssentral (BBS), Fellesdata, NOVIT, Postbanken og oljeselskaper.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
 - 2) Butikker, postkontorer og bensinstasjoner.
-
- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
 - 2) *Shops, post offices and petrol stations.*

Tabell 4.3.7 Bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler (EFTPOS) 1991-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)
Table 4.3.7 Bank and oil company payment terminals (EFTPOS) 1991-97. No. of transactions (millions) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	58,9	76,6	97,4	123,1	143,4	182,5	256,9
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	103,8	137,6	206,4
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	3,7	5,3	7,0
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	0,2	0,4	0,7
Oljeselskapenes kort 5) <i>Oil company cards 5)</i>	24,8	29,3	32,5	36,6	35,6	39,3	42,8
Bankenes betalingsterminaler totalt <i>Total bank payment terminals</i>	22,1	36,0	51,8	72,3	90,2	120,6	184,9
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	86,6	116,5	179,0
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	3,4	3,8	5,2
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	0,2	0,4	0,7
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt <i>Total oil company payment terminals</i>	36,8	40,6	45,6	50,8	53,2	61,9	72,0
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	12,0	11,3	13,1	14,2	17,2	21,1	27,4
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	0,4	1,5	1,8
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	-	-	-	-	-	-	-
Oljeselskapenes kort 5) <i>Oil company cards 5)</i>	24,8	29,3	32,5	36,6	35,6	39,3	42,8

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Data t.o.m. 1993: Bankene gjennom bankforeningene.

Data f.o.m. 1994: Bankenes Betalingsentral (BBS), Fellesdata, NOVIT, Postbanken og oljeselskaper.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings-, kreditt- eller bensinkort inklusive kombinasjonskort der henholdsvis betalings-, kreditt- eller bensinkortdelen er brukt.
- 3) Kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge A/S, og andre kort eid av utlendinger.
- 4) Innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" og "Cresco Card". Kortene er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S, Gjensidige Bank og GE Capital Finans A/S.
- 5) Kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet. Antall transaksjoner er lik antall ganger kortet er benyttet.

1) *Some figures are revised from past years' reports.*

2) *Also includes combined cards used as bank cards. The other card groups includes payment cards, credit cards or petrol cards inclusive combined cards where the payment card part, credit card part or petrol card part is used.*

3) *Cards issued by or in cooperation with American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S and Visa Norge A/S and other cards owned by non-residents.*

4) *Domestic cards which provide credit up to a certain limit. These are: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" and "Cresco Card". The cards are issued by or in cooperation with DnB Kort A/S, Gjensidige Bank and GE Capital Finans A/S.*

5) *Cards issued by Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina and Du Pont Jet. The number of transactions is equal to the number of times the card is used.*

Tabell 4.3.8 Bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler (EFTPOS) 1991-97. Totalt beløp (milliarder kroner) 1)
Table 4.3.8 Bank and oil company payment terminals (EFTPOS) 1991-97. Total amount (NOKbn) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	16,1	22,4	31,7	43,0	55,9	75,4	106,1
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	42,9	60,0	87,9
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	3,0	3,7	5,0
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	0,4	0,5	0,8
Oljeselskapenes kort 5) <i>Oil company cards 5)</i>	5,1	5,8	6,7	8,2	9,6	11,3	12,4
Bankenes betalingsterminaler totalt <i>Total bank payment terminals</i>	8,4	14,1	21,8	33,2	41,8	58,6	86,1
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	38,5	54,6	80,6
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	2,9	3,4	4,7
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	0,4	0,5	0,8
Oljeselskapenes kort 5) <i>Oil company cards 5)</i>	7,7	8,2	9,8	9,8	14,0	16,9	19,9
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt <i>Total oil company payment terminals</i>	7,7	8,2	9,8	9,8	14,0	16,9	19,9
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	2,6	2,5	3,1	1,6	4,3	5,4	7,3
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	0,1	0,2	0,3
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	-	-	-	-	-	-	-
Oljeselskapenes kort 5) <i>Oil company cards 5)</i>	5,1	5,8	6,7	8,2	9,6	11,3	12,4

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Data t.o.m. 1993: Bankene gjennom bankforeningene.
 Data f.o.m. 1994: Bankenes Betalingsentral (BBS), Fellesdata, NOVIT, Postbanken og oljeselskaper.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings-, kreditt- eller bensinkort inklusive kombinasjonskort der henholdsvis betalings-, kreditt- eller bensinkordelen er brukt.
- 3) Kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge A/S, og andre kort eid av utlendinger.
- 4) Innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" og "Cresco Card". Kortene er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S, Gjensidige Bank og GE Capital Finans A/S.
- 5) Kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet.

- 1) Some figures are revised from past years' reports.
- 2) Also includes combined cards used as bank cards. The other card groups includes payment cards, credit cards or petrol cards inclusive combined cards where the payment card part, credit card part or petrol card part is used.
- 3) Cards issued by or in cooperation with American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S and Visa Norge A/S and other cards owned by non-residents.
- 4) Domestic cards which provide credit up to a certain limit. These are: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" and "Cresco Card". The cards are issued by or in cooperation with DnB Kort A/S, Gjensidige Bank and GE Capital Finans A/S.
- 5) Cards issued by Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina and Du Pont Jet.

Tabell 4.3.9 Kontantuttak i minibank 1991-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)
Table 4.3.9 Cash withdrawals from ATMs 1991-97. No. of transactions (millions) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt	66,1	70,1	74,6	80,3	87,4	97,9	103,9
<i>Total</i>							
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>					85,9	95,2	100,9
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>					1,2	1,9	2,4
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>					0,3	0,5	0,6
Uttak i egne bankers minibanker 5) <i>Withdrawals from own banks' ATMs 5)</i>							49,4
Uttak i andre bankers minibanker 5) <i>Withdrawals from other banks' ATMs 5)</i>							51,5
Forretningsbankene totalt	27,1	28,8	30,7	33,1	36,6	41,5	44,1
<i>Total commercial banks</i>							
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>					35,4	39,7	41,9
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>					0,9	1,3	1,6
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>					0,3	0,5	0,6
Sparebankene totalt 6)	39,0	41,3	43,9	47,2	50,8	56,2	59,8
<i>Total savings banks 6)</i>							
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>					50,6	55,5	59,0
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>					0,3	0,6	0,8
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>							

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Data t.o.m. 1994: Bankene gjennom bankforeningene.
 Data f.o.m. 1995: Forretnings- og sparebanker gjennom Fellesdata og NOVIT, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank (VVL) og Landsbanken.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings-, kreditt- eller bensinkort inklusive kombinasjonskort der henholdsvis betalings-, kreditt- eller bensinkortdelen er brukt.
- 3) Kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge A/S, og andre kort eid av utlendinger.
- 4) Innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" og "Cresco Card". Kortene er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S, Gjensidige Bank og GE Capital Finans A/S.
- 5) Fordelingen på egne og andre bankers minibanker er delvis anslag fra Norges Bank (gjelder 17 prosent av transaksjonene).
- 6) Fordelingen av transaksjonene på korttyper i sparebankene er anslag fra Norges Bank basert på opplysninger om fordelingen av transaksjoner i forretningsbankene.

- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
- 2) *Also includes combined cards used as bank cards. The other card groups includes payment cards, credit cards or petrol cards inclusive combined cards where the payment card part, credit card part or petrol card part is used.*
- 3) *Cards issued by or in cooperation with American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S and Visa Norge A/S and other cards owned by non-residents.*
- 4) *Domestic cards which provide credit up to a certain limit. These are: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" and "Cresco Card". The cards are issued by or in cooperation with DnB Kort A/S, Gjensidige Bank and GE Capital Finans A/S.*
- 5) *Distribution by own and other banks' ATMs are partly estimates by Norges Bank (applies to 17 per cent of the transactions).*
- 6) *Distribution by transactions on the various cards are estimates by Norges Bank. The estimates are based on information on the distribution of transactions in commercial banks.*

Tabell 4.3.10 Kontantuttak i minibank 1991-97. Totalt beløp (milliarder kroner) 1)
Table 4.3.10 Cash withdrawals from ATMs 1991-97. Total amount (NOK bn) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt Total	51,6	56,2	60,2	67,2	74,9	84,6	94,5
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	73,1	81,5	90,5
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	1,5	2,4	3,2
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	0,4	0,6	0,7
Uttak i egne bankers minibanker 5) <i>Withdrawals from own banks' ATMs 5)</i>	:	:	:	:	:	:	44,5
Uttak i andre bankers minibanker 5) <i>Withdrawals from other banks' ATMs 5)</i>	:	:	:	:	:	:	46,0
Forretningsbankene totalt Total commercial banks	21,7	24,9	25,8	28,7	31,8	37,1	41,4
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	30,3	34,9	38,5
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	1,1	1,7	2,2
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	0,4	0,6	0,7
Sparebankene totalt 6) Total savings banks 6)	29,9	31,3	34,4	38,5	43,1	47,4	53,1
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	42,8	46,7	52,1
Internasjonale betalings- og kredittkort 3) <i>International payment cards 3)</i>	:	:	:	:	0,3	0,8	1,0
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	:	:	:	:	:	:	:

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Data t.o.m. 1994: Bankene gjennom bankforeningene.
 Data f.o.m. 1995: Forretnings- og sparebanker gjennom Fellesdata og NOVIT, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank (VVL) og Landsbanken.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter. Henholdsvis 35 og 40 prosent av totalt beløp i forretningsbankenes minibanker i 1996 og 1997 er anslag fra Norges Bank.
 - 2) Gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings-, kreditt- eller bensinkort inklusive kombinasjonskort der henholdsvis betalings-, kreditt- eller bensinkorddelen er brukt.
 - 3) Kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge A/S, og andre kort eid av utlendinger.
 - 4) Innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" og "Cresco Card". Kortene er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S, Gjensidige Bank og GE Capital Finans A/S.
 - 5) Fordelingen på egne og andre bankers minibanker er delvis anslag fra Norges Bank (gjelder 16 prosent av totalt beløp).
 - 6) Fordelingen av totalt beløp på korttyper i sparebankene er anslag fra Norges Bank basert på opplysninger om fordelingen av totalt beløp i forretningsbankene.
-
- 1) *Some figures are revised from past years' reports. Thirty-five and forty per cent of the total amount concerning commercial banks' ATMs in 1996 and 1997, respectively, are estimates by Norges Bank.*
 - 2) *Also includes combined cards used as bank cards. The other card groups includes payment cards, credit cards or petrol cards inclusive combined cards where the payment card part, credit card part or petrol card part is used.*
 - 3) *Cards issued by or in cooperation with American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S and Visa Norge A/S and other cards owned by non-residents.*
 - 4) *Domestic cards which provide credit up to a certain limit. These are: "Kjøpekort", "Reserve konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra Kapital" and "Cresco Card". The cards are issued by or in cooperation with DnB Kort A/S, Gjensidige Bank and GE Capital Finans A/S.*
 - 5) *Distribution by own and other banks' ATMs are partly estimates by Norges Bank (applies to 16 per cent of the total amount).*
 - 6) *Distribution by total amount on the various cards are estimates by Norges Bank. The estimates are based on information on the distribution of the total amount in commercial banks.*

Tabell 4.3.11 Antall minibanker 1984-97 1)

Table 4.3.11 No. of ATMs 1984-97 1)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt 2) <i>Total 2)</i>	385	469	802	1280	1645	1742	1775	1 794	1 735	1 707	1 741	1 792	1 861	1 896
Forretningsbankene 2) <i>Commercial banks 2)</i>	:	:	:	:	805	820	822	836	737	738	750	775	796	808
Sparebankene <i>Savings banks</i>	:	:	:	:	840	922	953	958	998	969	991	1 017	1 065	1 088

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Data t.o.m. 1994: Bankene gjennom bankforeningene.
 Data f.o.m. 1995: Forretnings- og sparebanker gjennom Fellesdata og NOVIT, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken, Voss Veksel- og Landmandsbank (VVL) og Landsbanken.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
 2) Tall t.o.m. 1989 omfatter ikke Postbankens minibanker. Andelen minibanker eid av Postbanken før 1990 var beskjeden (mindre enn 2 prosent av det totale antallet i 1990).

- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
 2) *Figures up to 1989 do not include Postbanken's ATMs. The share of ATMs owned by Postbanken before 1990 was moderate (less than 2 per cent of the total number in 1990).*

Tabell 4.3.12 Kontantuttak i skranke i forretningsbanker 1996-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)

Table 4.3.12 Cash withdrawals at counter in commercial banks 1996-97. No. of transactions (millions) 1)

	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	28,7	24,7

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Postbanken, DnB, Kreditkassen, Nordlandsbanken, Fokus Bank, Bergens Skillingsbank, Bolig- og Næringsbanken og Romsdals Fellesbank.

- 1) Bankene utgjør 90 prosent av forretningsbankmarkedet målt etter innskudd på anfordring.
 1) *Banks constitute 90 per cent of the commercial bank sector, measured by the banks' share of sight deposit.*

Tabell 4.3.13 Kontantuttak i skranke i forretningsbankene 1996-97. Totalt beløp (milliarder kroner)

Table 4.3.13 Cash withdrawals at counter in commercial banks 1996-97. Total amount (NOKbn)

	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	212	174

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Postbanken, DnB, Kreditkassen, Nordlandsbanken, Fokus Bank, Bergens Skillingsbank, Bolig- og Næringsbanken og Romsdals Fellesbank.

- 1) Bankene utgjør i underkant av 90 prosent av forretningsbankmarkedet målt etter innskudd på anfordring. Henholdsvis 41 og 38 prosent av totalt beløp i 1996 og 1997 er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.
 1) *Banks constitute almost 90 per cent of the commercial bank sector, measured by the banks' share of sight deposit). Forty-one and thirty-eight per cent of the total amount in 1996 and 1997 respectively, are estimates by Norges Bank which are uncertain.*

Sedler og mynt *Notes and coins*

Tabell 4.4.1 Kontantomløpet 1991-97. Årsgjennomsnittet i millioner kroner
Table 4.4.1 Cash in circulation 1991-97. Annual average value in NOKm

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	30 649,6	32 028,8	33 407,2	36 952,5	38 359,1	39 588,4	41 220,8
Sedler <i>Notes</i>	28 608,5	29 918,6	31 263,5	34 675,9	35 851,1	36 812,2	38 283,4
Mynt <i>Coins</i>	2 041,1	2 110,2	2 143,7	2 276,6	2 508,0	2 776,2	2 937,4

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.2 Seddelomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i millioner kroner
Table 4.4.2 Denominations of notes in circulation 1991-97. Annual average value in NOKm

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	28 608,5	29 918,6	31 263,5	34 675,9	35 851,1	36 812,2	38 283,4
1000-kr	19 571,1	20 864,3	22 009,8	24 832,6	25 522,1	25 985,4	26 711,4
500-kr	828,1	1 282,4	1 889,5	2 548,3	2 991,7	3 465,2	4 068,0
200-kr				105,5	1 025,1	1 771,2	2 629,7
100-kr	7 641,5	7 193,0	6 777,5	6 585,8	5 727,5	4 961,6	4 245,8
50-kr	567,8	578,9	586,7	603,7	584,7	628,8	628,6

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.3 Seddelomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i prosent av verdi
Table 4.4.3 Denominations of notes in circulation 1991-97. Annual average in per cent of value

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1000-kr	68,4	69,7	70,4	71,6	71,2	70,6	69,8
500-kr	2,9	4,3	6,0	7,4	8,3	9,4	10,6
200-kr				0,3	2,9	4,8	6,9
100-kr	26,7	24,1	21,7	19,0	16,0	13,5	11,1
50-kr	2,0	1,9	1,9	1,7	1,6	1,7	1,6

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.4 Sedlenes omløpshastighet 1991-97 1)
Table 4.4.4 The velocity of note circulation 1991-97 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	4,47	4,77	4,87	4,84	4,93	4,90	5,17
1000-kr	1,44	1,50	1,43	1,32	1,35	1,33	1,24
500-kr	4,36	6,35	7,74	8,01	8,63	8,66	8,74
200-kr				5,35	9,09	10,71	11,02
100-kr	5,62	6,11	6,32	6,43	6,33	5,93	5,68
50-kr	1,96	1,97	1,98	2,06	2,13	2,04	2,19

Kilde/Source: Norges Bank.

1) Antall ganger sedlene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr år.

1) No. of times the notes on average pass through Norges Bank pr year.

Tabell 4.4.5 Seddelinngang 1991-97. Antall sedler (millioner) 1)
Table 4.4.5 Inflow of notes 1991-97. No. of notes (millions) 1)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	487,2	509,5	512,2	524,2	519,8	509,2	517,5
1000-kr	28,2	31,3	31,5	32,7	34,2	34,7	33,0
500-kr	7,4	16,3	29,2	40,8	51,6	60,0	71,1
200-kr				2,8	46,5	94,8	144,8
100-kr	429,3	439,1	428,3	423,0	362,6	294,1	241,0
50-kr	22,1	22,8	23,2	24,9	24,9	25,6	27,6

Kilde/Source: Norges Bank.

1) Antall sedler innlevert til Norges Bank for sortering og ekthetskontroll.

1) No. of notes delivered to Norges Bank for sorting and verification.

Tabell 4.4.6 Tilintetgjorte sedler 1991-97. Verdi i millioner kroner
Table 4.4.6 Cancelled notes 1991-97. Value in NOKm

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	16 720,8	7 456,7	6 668,8	8 386,8	8 919,7	9 219,2	13 886,0
1000-kr	9 181,1	1 967,7	2 079,4	2 374,5	2 407,6	2 439,4	2 500,0
500-kr	1 259,3	318,1	627,0	1 160,0	1 761,8	1 616,2	2 200,0
200-kr				1,5	186,9	573,3	1 160,0
100-kr	5 332,3	4 515,4	3 411,0	4 230,6	3 923,0	3 238,5	6 770,0
50-kr	945,3	653,1	549,9	619,1	639,2	1 350,9	1 255,0
10-kr	2,8	2,4	1,5	1,1	1,2	0,9	1,0

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.7 Levetid for sedler 1991-97. Antall år
Table 4.4.7 Life time of notes 1991-97. No. of years

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1000-kr	2,1	10,6	10,6	10,5	10,6	10,6	10,7
500-kr	0,7	4,0	3,0	2,2	1,7	2,1	1,8
200-kr					5,5	3,1	2,3
100-kr	1,4	1,6	2,0	1,6	1,5	1,5	0,6
50-kr	0,6	0,9	1,1	1,0	0,9	0,5	0,5

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.8 Skillemyntomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i millioner kroner
Table 4.4.8 Denominations of coin in circulation 1991-97. Annual average value in NOKm

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	2 041,1	2 110,2	2 143,7	2 276,6	2 508,0	2 776,2	2 937,4
20-kr				34,2	368,6	531,8	655,1
10-kr	912,1	956,1	995,0	1 067,2	951,6	1 019,5	1 009,5
5-kr	365,2	370,5	374,9	387,5	387,8	400,8	415,2
1-kr	421,7	434,0	440,2	460,2	471,9	492,0	518,4
50-øre	113,8	116,5	119,0	124,3	128,1	133,8	142,1
25-øre	41,4	41,1	40,9	40,6	40,4	40,3	40,3
10-øre	161,1	166,3	148,0	136,9	134,0	132,4	131,2
Kobber	25,8	25,7	25,7	25,7	25,6	25,6	25,6

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.9 Skillemyntomløpets sammensetning 1991-97. Årsgjennomsnittet i prosent av verdi
Table 4.4.9 Denominations of coin in circulation 1991-97. Annual average in per cent of value

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
20-kr				1,5	14,7	19,2	22,3
10-kr	44,6	45,3	46,4	46,9	37,9	36,7	34,4
5-kr	17,9	17,6	17,5	17,0	15,5	14,4	14,1
1-kr	20,7	20,6	20,5	20,2	18,8	17,7	17,6
50-øre	5,6	5,5	5,6	5,5	5,1	4,8	4,8
25-øre	2,0	1,9	1,9	1,8	1,6	1,5	1,4
10-øre	7,9	7,9	6,9	6,0	5,3	4,8	4,5
Kobber	1,3	1,2	1,2	1,1	1,0	0,9	0,9

Kilde/Source: Norges Bank.

Tabell 4.4.10 Skillemyntenes omløpshastighet 1993-97 1)
Table 4.4.10 The velocity of coin circulation 1993-97 1)

	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	0,68	0,69	0,76	0,78	0,82
20-kr		1,27	1,92	1,96	1,97
10-kr	1,60	1,63	1,59	1,54	1,60
5-kr	0,79	0,87	1,01	1,05	1,08
1-kr	0,72	0,72	0,80	0,80	0,85
50-øre	0,20	0,19	0,22	0,28	0,28

Kilde/Source: Norges Bank.

1) Antall ganger myntene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr år.

1) No. of times the coins on average pass through Norges Bank pr year.

Tabell 4.4.11 Skillemyntinngang 1993-97. Antall mynter (millioner) 1)
Table 4.4.11 Inflow of coins 1993-97. No. of coins (millions) 1)

	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	580,5	616,9	698,7	759,9	838,1
20-kr		2,2	35,3	52,1	64,7
10-kr	158,8	173,2	151,2	156,7	162,0
5-kr	58,9	66,8	77,9	84,1	89,7
1-kr	316,5	327,3	377,9	391,2	443,1
50-øre	46,3	47,4	56,4	75,8	78,6

Kilde/Source: Norges Bank.

1) Antall mynter innlevert til Norges Bank for sortering.

1) No. of coins delivered to Norges Bank for sorting.

Tabell 4.5.1 Nordmenns bruk av kort i utlandet 1988-97. Antall transaksjoner (tusen) 1)
Table 4.5.1 Norwegians' use of cards abroad 1988-97. No. of transactions (thousands) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>								8 106	10 121	13 263
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>								98	134	174
Bensinkort 3) <i>Petrol cards 3)</i>								572	548	733
Innenlandske kredittkort 4) <i>Domestic credit cards 4)</i>	-	-	-	-	-	-	-	0	0	1
Internasjonale betalings- og kredittkort <i>International payment cards</i>	3 053	3 304	3 993	3 527	4 809	5 283	6 560	7 436	9 439	12 355
Visa Norge AS	1 800	2 006	2 423	1 956	3 024	3 340	4 105	4 782	6 168	8 042
Europay Norge AS	448	443	640	679	825	959	1 176	1 465	1 936	2 747
Diners Club Norge AS	305	355	430	467	560	584	629	669	725	816
American Express AS	500	500	500	425	400	400	650	520	610	750

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Fellesdata, Postbanken, Sparebankforeningen i Norge, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Bruk av sparebankenes kort i utenlandske minibanker via Eufiserv.
- 3) Bruk av norske bensinkort i oljeselskapenes egne systemer.
- 4) Multikort som ble åpnet for bruk i utenlandske minibanker via Cirrus-nettet i slutten av 1995.

- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
- 2) *Use of the savings banks' cards in ATMs abroad via Eufiserv.*
- 3) *Use of Norwegian petrol cards in the oil companies' own systems.*
- 4) *Multi-use cards which were opened for use in ATMs abroad via the Cirrus-net at the end of 1995.*

Tabell 4.5.2 Nordmenns bruk av kort i utlandet 1988-97. Totalt beløp (millioner kroner) 1)
Table 4.5.2 Norwegians' use of cards abroad 1988-97. Total amount (NOKm) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt										
Total										
Bankkort 2)	-	-	-	3	2	:	:	:	:	:
<i>Bank cards 2)</i>										
Bensinkort 3)	1	2	3	4	5	:	:	370	320	501
<i>Petrol card 3)</i>										
Innenlandske kredittkort 4)	-	-	-	-	-	-	-	0	0	1
<i>Domestic credit cards 4)</i>										
Internasjonale betalings- og kredittkort	3 401	3 635	4 245	3 412	4 959	5 474	6 366	7 254	9 269	12 335
<i>International payment cards</i>										
Visa Norge AS	2 010	2 177	2 545	1 583	3 000	3 306	3 931	4 473	5 824	7 788
Europay Norge AS	480	498	620	664	809	957	1 174	1 436	1 958	2 794
Diners Club Norge AS	311	360	480	565	600	611	661	708	769	892
American Express AS	600	600	600	600	550	600	600	637	718	861

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Fellesdata, Postbanken, Sparebankforeningen i Norge, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Bruk av sparebankenes kort i utenlandske minibanker via Eufiserv.
- 3) Bruk av norske bensinkort i oljeselskapenes egne systemer.
- 4) Multikort som ble åpnet for bruk i utenlandske minibanker via Cirrus-nettet i slutten av 1995.

- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
- 2) *Use of the savings banks' cards in ATMs abroad via Eufiserv.*
- 3) *Use of Norwegian petrol cards in the oil companies' own systems.*
- 4) *Multi-use cards which were opened for use in ATMs abroad via the Cirrus-net at the end of 1995.*

Tabell 4.5.3 Utlendingers bruk av kort i Norge 1988-97. Antall transaksjoner (millioner) 1)
Table 4.5.3 Non-residents' use of cards in Norway 1988-97. No. of transactions (millions) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt								3 421	4 234	5 134
Total										
Bankkort 2)	-	-	-	3	2	:	:	77	98	151
<i>Bank cards 2)</i>										
Bensinkort 3)	1	2	3	4	5	:	:	348	324	384
<i>Petrol cards 3)</i>										
Internasjonale betalings- og kredittkort	1 028	1 226	1 536	1 571	2 019	2 398	3 043	2 996	3 812	4 599
<i>International payment cards</i>										
Visa Norge AS	359	475	670	678	938	1 120	1 440	1 501	1 872	2 359
Europay Norge AS	325	361	459	501	636	837	1 050	1 130	1 508	1 730
Diners Club Norge AS	144	90	107	92	130	141	153	156	186	231
American Express AS	200	300	300	300	315	300	400	209	246	279

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Fellesdata, Postbanken, Sparebankforeningen i Norge, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Bruk av sparebankenes kort i utenlandske minibanker via Eufiserv.
- 3) Bruk av utenlandske bensinkort i oljeselskapenes egne systemer.

- 1) *Some figures are revised from past years' reports.*
- 2) *Use of the savings banks' cards in ATMs abroad via Eufiserv.*
- 3) *Use of foreign petrol cards in the oil companies' own systems.*

Tabell 4.5.4 Utlendingers bruk av kort i Norge 1988-97. Totalt beløp (millioner kroner) 1)

Table 4.5.4 Non-residents' use of cards in Norway 1988-97. Total amount (NOKm) 1)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bankkort 2) <i>Bank cards 2)</i>	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Besinkort 3) <i>Petrol cards 3)</i>	:	:	:	:	:	:	:	112	94	143
Internasjonale betalings- og kredittkort <i>International payment cards</i>	1 153	1 236	1 401	1 435	1 792	2 059	2 496	2 543	3 194	3 773
Visa Norge AS	300	398	501	469	750	896	1 122	1 141	1 390	1 703
Europay Norge AS	298	344	400	456	522	646	803	860	1 196	1 387
Diners Club Norge AS	155	94	100	110	120	117	121	122	141	170
American Express AS	400	400	400	400	400	400	450	420	467	513

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: Fellesdata, Postbanken, Sparebankforeningen i Norge, kortselskapene og oljeselskapene.

- 1) Enkelte tall er reviderte i forhold til tidligere års rapporter.
- 2) Bruk av sparebankenes kort i utenlandske minibanker via Eufiserv.
- 3) Bruk av utenlandske bensinkort i oljeselskapenes egne systemer.

- 1) Some figures are revised from past years' reports.
- 2) Use of the savings banks' cards in ATMs abroad via Eufiserv.
- 3) Use of foreign petrol cards in the oil companies' own systems.

Tabell 4.5.5 Valutasjekk- og giro-overførslar fra Norge til utlandet 1994-97. Antall transaksjoner (tusen)

Table 4.5.5 Foreign currency cheques and giro transfers from Norway to abroad 1994-97. No. of transactions (thousands)

	1994	1995	1996	1997
Valutasjekker 1) <i>Foreign currency cheques 1)</i>	272	210	271	170
Giro totalt <i>Total giros</i>	905	891	845	778
Valutagiro 2) <i>Foreign currency giro 2)</i>		48	113	130
Eurogiro totalt 3) <i>Eurogiro, total 3)</i>	905	843	732	648
Herav <i>Of which</i>				
Gireringer (konto til konto transaksjoner) <i>Giro (account-to-account transfers)</i>	541	488	419	341
Inn- og utbetalinger <i>Incoming and outgoing payments</i>	364	355	313	307

Kilde/Source: Norges Bank.

Data innhentet fra: BBS, Postbanken, Kreditkassen, Fokus Bank, Landsbanken, Nordlandsbanken og Sparebanken NOR, Sparebanken Vest, Landsbanken; Bergens Skillingsbank, Handelsbanken og Sparebanken Midt-Norge.

- 1) Post- og valutasjekker i 10 banker, tilsvarende 55 prosent av bankmarkedet målt som innskudd på anfordring. Andelen valutasjekker antas å være større enn andelen innskudd på anfordring. Da årets tall bygger på andre kilder enn tidligere, vil tall i årets tabell avvike fra tall som er presentert i tidligere årsrapporter. Tall i fjorårets rapport var feil.
- 2) Introdusert av BBS i 1995. Effektueringen av betalingene til utlandet skjer ved bruk av SWIFT.
- 3) Tilbys av Postbanken.

- 1) Post- and foreign currency cheques in 10 banks, equivalent to 55 per cent of the banking sector measured by the banks' share of sight deposits. The share of foreign currency cheques is probably larger than the banks' share of sight deposits. This year's figures are based on sources other than those used previously. The figures in this year's report are therefore different from those presented in past years reports. The figures from last year's report are not correct.
- 2) Introduced by BBS in 1995. The transmission of cross-border payments is done via SWIFT.
- 3) Offered by Postbanken.

Tabell 4.5.6 Eurogiro-overførslar fra utlandet til Norge 1994-97. Antall transaksjoner (tusen)
Table 4.5.6 Eurogiro transfers from abroad to Norway 1994-97. No. of transactions (thousands)

	1994	1995	1996	1997
Totalt <i>Total</i>	303	283	233	206
Gireringer (kto. til kto. transaksjoner) <i>Giro (account-to-account transfers)</i>	178	174	180	136
Inn- og utbetalinger <i>Incoming and outgoing payments</i>	125	109	53	70

Kilde/Source: Norges Bank.
 Data innhentet fra: Postbanken.

Priser i betalingsformidlingen innenlands

Prices for domestic payment services

Tabell 5.1.1 Priser på betalingstransaksjoner 1990-98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner) 1)
Table 5.1.1 Prices in NOK for payment transactions 1990-98. Averages for all banks 1)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Blankettbaserte tjenester Form-based services									
Giro innsendt pr brev 2) <i>Postal giro 2)</i>	:	:	:	2,14	2,48	2,88	3,76	3,88	4,04
Giro kasse <i>Giro collection box</i>	2,37	2,69	2,81	5,43	5,99	5,69	6,31	10,17	11,98
Giro skranke <i>Giro at counter</i>	6,15	6,31	6,82	9,30	9,74	9,98	10,14	12,70	13,07
Giro kontant <i>Giro cash payment</i>	6,63	7,70	7,79	8,82	9,20	11,00	16,51	17,93	18,56
Personsjekk <i>Personal cheque</i>	4,27	5,57	6,17	7,73	8,24	8,40	8,50	9,81	10,82
Næringsjekk <i>Business cheque</i>	4,34	5,15	6,66	8,37	8,19	9,23	9,28	9,84	10,46
Remittering med anvisning <i>Remittance with instructions</i>	4,45	6,29	6,96	8,91	9,55	10,77	13,56	22,44	23,12
Bedriftsterminalgiro med anvisning <i>Company terminal giro with instructions</i>	:	:	:	:	:	:	13,54	22,32	23,43
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Arkiv 3) <i>Optical character recognition (OCR) - File 3)</i>	:	:	:	:	:	:	0,84	0,84	0,62
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Retur 4) <i>Optical character recognition (OCR) - Return 4)</i>	:	:	:	:	:	:	2,61	2,99	3,02
Elektroniske tjenester Electronic services									
Telegiro <i>Telegiro</i>	:	:	:	:	:	:	2,02	2,45	2,33
PC/Internett 5) <i>PC/Internet 5)</i>	:	:	:	:	:	:	:	:	1,98
Remittering uten melding <i>Unnotified remittance</i>	0,61	0,40	0,77	0,89	0,92	0,93	1,34	1,62	1,63
Remittering med melding <i>Notified remittance</i>	1,03	1,19	1,77	2,08	2,12	2,18	3,00	3,13	3,53
Remittering med kundeidentifikasjon (KID) <i>Remittance with customer identification</i>	:	:	:	:	:	:	:	1,10	1,02
Bedriftsterminalgiro med melding <i>Notified company terminal giro</i>	:	:	:	:	:	:	2,83	2,77	3,08
Bedriftsterminalgiro uten melding <i>Unnotified company terminal giro</i>	:	:	:	:	:	:	1,33	1,19	1,26
Bedriftsterminalgiro med kundeident. (KID) <i>Company terminal giro with customer ident.</i>	:	:	:	:	:	:	:	0,93	0,90
Andre bankers minibank i åpningstid <i>Other banks' ATMs during business hours</i>	0,00	0,51	0,70	1,23	1,63	1,65	1,87	1,97	2,45
Egen minibank utenom åpningstid <i>Own ATM outside business hours</i>	:	:	:	2,20	2,83	2,91	2,93	3,30	3,49
Andre bankers minibank utenom åpningstid <i>Other banks' ATMs outside business hours</i>	1,44	1,52	2,02	3,25	3,66	3,91	4,08	4,40	4,44
Betalingsterminal (EFTPOS) <i>Payment terminal (EFTPOS)</i>	1,44	1,11	1,16	1,87	1,88	2,02	2,05	2,20	2,13
Autogiro uten melding 6) <i>Unnotified autogiro 6)</i>	1,08	0,46	0,79	0,85	0,89	0,90	0,79	1,06	1,39
Autogiro med melding 6) <i>Notified autogiro 6)</i>	2,47	2,27	2,52	2,64	2,59	2,64	2,67	2,65	3,16
Avtalegiro <i>Agreement-based giro</i>	:	:	:	:	:	:	:	1,52	2,02

Kilde/Source: Norges Bank

Fotnoter: Se side xxv.

Footnotes: See page xxv.

Tabell 5.1.2 Priser på betalingstransaksjoner 1990-98. Gjennomsnitt for forretningsbanker (kroner) 1)
Table 5.1.2 Prices in NOK for payment transactions 1990-98. Averages for commercial banks 1)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Blankettbaserte tjenester <i>Form-based services</i>									
Giro innsendt pr brev 2) <i>Postal giro 2)</i>	:	:	:	2,10	2,37	2,70	3,84	3,88	3,88
Giro kasse <i>Giro collection box</i>	2,40	2,77	2,81	5,57	6,69	5,96	6,86	12,19	12,36
Giro skranke <i>Giro at counter</i>	6,78	6,77	7,29	9,76	10,17	10,22	10,30	11,72	12,07
Giro kontant <i>Giro cash payment</i>	5,90	7,29	7,41	8,22	8,60	9,87	17,11	18,26	18,34
Personsjekk <i>Personal cheque</i>	4,79	5,41	5,87	6,37	7,38	7,72	8,34	10,35	12,17
Næringssjekk <i>Business cheque</i>	4,93	5,78	6,96	7,81	7,62	9,72	9,63	10,39	11,25
Remittering med anvisning <i>Remittance with instructions</i>	4,06	5,90	6,43	8,66	9,20	10,65	14,20	23,33	23,56
Bedriftsterminalgiro med anvisning <i>Company terminal giro with instructions</i>	:	:	:	:	:	:	14,31	23,23	23,77
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Arkiv 3) <i>Optical character recognition (OCR) - File 3)</i>	:	:	:	:	:	:	0,80	0,84	0,85
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Retur 4) <i>Optical character recognition (OCR) - Return 4)</i>	:	:	:	:	:	:	2,44	2,82	2,83
Elektroniske tjenester <i>Electronic services</i>									
Telegiro <i>Telegiro</i>	:	:	:	:	:	:	1,96	2,52	2,34
PC/Internett 5) <i>PC/Internet 5)</i>	:	:	:	:	:	:	:	:	1,67
Remittering uten melding <i>Unnotified remittance</i>	0,69	0,49	0,82	0,93	0,97	0,96	1,48	1,73	1,77
Remittering med melding <i>Notified remittance</i>	1,13	1,18	1,76	2,07	2,09	2,15	3,25	3,49	3,76
Remittering med kundeidentifikasjon (KID) <i>Remittance with customer identification</i>	:	:	:	:	:	:	:	0,90	1,01
Bedriftsterminalgiro med melding <i>Notified company terminal giro</i>	:	:	:	:	:	:	3,17	3,00	3,14
Bedriftsterminalgiro uten melding <i>Unnotified company terminal giro</i>	:	:	:	:	:	:	1,60	1,30	1,32
Bedriftsterminalgiro med kundeident. (KID) <i>Company terminal giro with customer ident.</i>	:	:	:	:	:	:	:	0,90	0,93
Andre bankers minibank i åpningstid <i>Other banks' ATMs during business hours</i>	0,00	0,11	0,13	1,11	1,88	1,93	2,06	1,83	2,77
Egen minibank utenom åpningstid <i>Own ATM outside business hours</i>	:	:	0,00	2,54	3,83	3,76	3,63	3,99	4,04
Andre bankers minibank utenom åpningstid <i>Other banks' ATMs outside business hours</i>	2,00	1,97	2,51	3,82	4,74	4,72	4,87	4,74	4,76
Betalingsterminal (EFTPOS) <i>Payment terminal (EFTPOS)</i>	1,89	1,90	1,91	2,20	2,18	1,98	2,21	2,20	2,07
Autogiro uten melding 6) <i>Unnotified autogiro 6)</i>	1,22	0,98	0,99	0,96	0,99	0,99	0,61	0,75	1,13
Autogiro med melding 6) <i>Notified autogiro 6)</i>	2,09	2,00	2,48	2,37	2,32	2,41	2,31	2,02	3,05
Avtalegiro <i>Agreement-based giro</i>	:	:	:	:	:	:	:	1,35	1,75

Kilde/Source: Norges Bank

Fotnoter: Se side xxv.

Footnotes: See page xxv.

Tabell 5.1.3 Priser på betalingstransaksjoner 1990-98. Gjennomsnitt for sparebanker (kroner) 1)
Table 5.1.3 Prices in NOK for payment transactions 1990-98. Averages for savings banks 1)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Blankettbaserte tjenester Form-based services									
Giro innsendt pr brev 2) <i>Postal giro 2)</i>	:	:	:	2,99	3,16	3,45	3,58	3,88	4,39
Giro kasse <i>Giro collection box</i>	2,28	2,50	2,80	5,08	3,92	4,86	5,85	8,52	11,67
Giro skranke <i>Giro at counter</i>	4,61	5,18	5,62	8,12	8,47	9,26	10,01	13,50	13,90
Giro kontant <i>Giro cash payment</i>	8,42	8,70	8,77	10,39	11,00	14,44	14,98	17,30	19,03
Personsjekk <i>Personal cheque</i>	3,80	5,72	6,42	8,96	9,04	9,02	8,60	9,43	9,87
Næringsjekk <i>Business cheque</i>	3,80	4,58	6,41	8,88	8,73	8,78	8,63	9,45	9,90
Remittering med anvisning <i>Remittance with instructions</i>	5,64	7,46	8,26	9,58	10,50	11,09	11,73	20,40	22,14
Bedriftsterminalgiro med anvisning <i>Company terminal giro with instructions</i>	:	:	:	:	:	:	11,34	20,22	22,67
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Arkiv 3) <i>Optical character recognition (OCR) - File 3)</i>	:	:	:	:	:	:	0,95	0,85	0,16
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Retur 4) <i>Optical character recognition (OCR) - Return 4)</i>	:	:	:	:	:	:	3,00	3,33	3,43
Elektroniske tjenester Electronic services									
Telegiro <i>Telegiro</i>	:	:	:	:	:	:	2,12	2,32	2,31
PC/Internett 5) <i>PC/Internet 5)</i>	:	:	:	:	:	:	:	:	2,28
Remittering uten melding <i>Unnotified remittance</i>	0,34	0,12	0,65	0,76	0,80	0,83	0,93	1,40	1,33
Remittering med melding <i>Notified remittance</i>	0,74	1,22	1,80	2,11	2,22	2,25	2,30	2,31	3,02
Remittering med kundeidentifikasjon (KID) <i>Remittance with customer identification</i>	:	:	:	:	:	:	:	1,58	1,03
Bedriftsterminalgiro med melding <i>Notified company terminal giro</i>	:	:	:	:	:	:	2,21	2,26	2,94
Bedriftsterminalgiro uten melding <i>Unnotified company terminal giro</i>	:	:	:	:	:	:	0,84	0,97	1,13
Bedriftsterminalgiro med kundeident. (KID) <i>Company terminal giro with customer ident.</i>	:	:	:	:	:	:	:	0,98	0,82
Andre bankers minibank i åpningstid <i>Other banks' ATMs during business hours</i>	0,00	0,79	1,10	1,32	1,46	1,46	1,75	2,08	2,21
Egen minibank utenom åpningstid <i>Own ATM outside business hours</i>	:	:	:	1,96	2,14	2,32	2,49	2,82	3,11
Andre bankers minibank utenom åpningstid <i>Other banks' ATMs outside business hours</i>	1,05	1,21	1,67	2,85	2,90	3,34	3,60	4,18	4,22
Betalingsterminal (EFTPOS) <i>Payment terminal (EFTPOS)</i>	1,21	0,69	0,68	1,50	1,59	2,06	1,89	2,19	2,20
Autogiro uten melding 6) <i>Unnotified autogiro 6)</i>	1,01	0,20	0,64	0,78	0,82	0,83	0,95	1,30	1,59
Autogiro med melding 6) <i>Notified autogiro 6)</i>	2,65	2,40	2,54	2,82	2,78	2,82	3,00	3,12	3,25
Avtalegiro <i>Agreement-based giro</i>	:	:	:	:	:	:	:	1,66	2,24

Kilde/Source: Norges Bank

Fotnoter: Se side xxv.

Footnotes: See page xxv.

Fotnoter til tabell 5.1.1, 5.1.2 og 5.1.3

1. Prisene gjelder pr 31.12.90, 1.1.92, 1.1.93, 1.1.94, 31.12.94, 1.1.96, 1.1.97 og 1.1.98. Gjennomsnittsprisene for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie de to bankgruppens priser med bankgruppens faktiske markedsandeler målt etter antall transaksjoner pr 1.1.97. De to bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie pris pr transaksjon i den enkelte bank med den enkelte banks andel av innskudd på anfordring, bortsett fra for Postbanken der faktiske markedsandeler målt etter antall transaksjoner er brukt. Forretnings- og sparebankene i undersøkelsen representerte henholdsvis 90 og 72 prosent av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på anfordring pr 1.1.98.
2. Gjennomsnittsprisene gjelder pr innsendt giroblankett. I tillegg kommer porto pr innsending hos 95 prosent av bankene i undersøkelsen.
3. Prisene gjelder betalingsmottakeren. OCR-Arkiv betyr at informasjonen beholdes av banken.
4. Prisene gjelder betalingsmottakeren. OCR-Retur betyr at informasjonen sendes i retur til betaler.
5. Prisene gjelder hjemmebanktjenester via Internett. Pr 1.1.98 hadde om lag 34 prosent av bankene i undersøkelsen denne tjenesten.
6. Prisene gjelder betalingsmottakeren. I tillegg belastes betaleren for et gebyr.

Footnotes to tables 5.1.1, 5.1.2 and 5.1.3

1. *Prices on 31.12.90, 1.1.92, 1.1.93, 1.1.94, 31.12.94, 1.1.96, 1.1.97 and 1.1.98. Average prices for all banks in the survey are calculated by weighting the two bank groups' prices with the bank groups' actual market shares, measured by the number of transactions on 1.1.97. The two bank groups' average prices are calculated by weighting the price per transaction according to each bank's share of sight deposits, except for Postbanken, where the bank's actual market share, measured by number of transactions is used. Commercial and savings banks represented in the survey accounted for 90 and 72 per cent, respectively, of the bank groups' market shares, measured by sight deposits on 1.1.98.*
2. *Average prices apply to each giro form sent in. Postage per form is included in 72 per cent of the cases.*
3. *Prices apply to the payee. OCR-File means that the information is retained by the bank.*
4. *Prices apply to the payee. OCR-Return means that the information is returned to the payer.*
5. *Prices apply to home-banking via Internet. Approximately 34 per cent of the banks in the survey offered this service on 1.1.98.*
6. *Prices apply to the payee. The payee is also charged.*

Priser på overførsler til utlandet

Prices for transfers abroad

Tabell 5.2.1 Priser på overførsler til utlandet 1.1.97-1.1.98. Gjennomsnitt for alle banker (kroner) 1)
Table 5.2.1 Prices in NOK for transfers abroad 1.1.97-1.1.98. Averages for all banks 1)

	Papirbasert <i>Paper-based</i>		Elektronisk <i>Electronic-based</i>		Min. pris <i>Min. price</i> 1.1.98	Maks. pris <i>Max. price</i> 1.1.98
	1.1.97	1.1.98	1.1.97	1.1.98		
Sjekker til utlandet <i>Cheques abroad</i>						
NOK 100	84,44	84,42	82,99	87,99	0,00	150,00
NOK 2 500	126,47	130,93	103,55	114,92	55,00	185,00
SWIFT <i>SWIFT</i>						
Ordinær overførsel <i>Ordinary transfer</i>						
NOK 100	58,58	59,82	41,04	38,47	10,00	100,00
NOK 2 500	90,61	84,05	42,05	39,12	25,00	120,00
Hasteoverførsel <i>Urgent transfer</i>						
NOK 1 000	266,94	225,89	233,46	230,67	35,00	350,00
NOK 100 000	329,99	332,06	288,54	288,12	35,00	1 000,00
NOK 1 000 000	483,33	474,43	330,25	371,28	35,00	1 340,00

Kilde/Source: Norges Bank

1) Tabellen viser gjennomsnittspriser for 9 forretningsbanker (inklusive Postbanken) og 18 sparebanker. Prisene er beregnet utfra en overførsel av et fast beløp.

1) The table shows average prices for 9 commercial banks (inclusive Postbanken) and 18 savings banks. The prices are estimated on the basis of a transfers of a fixed amount.